

Lapsen ehdoilla

Anu Pekki • Tuula Tamminen

Lapsen ehdoilla

KUNNALLISALAN KEHITTÄMISSÄÄTIÖ

LAPSEN EHDOILLA

Kunnallisalan kehittämissäätiön
tutkimusjulkaisu, nro 33

© Pole-Kuntatieto Oy
ja tekijät

Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala 2002

ISBN 952-9740-91-3

ISSN 1235-6956

Esipuhe

Kunnallisalan kehittämissäätiön ja Emil Aaltosen säätiön rahoittama Lap-
sen ehdoilla -projekti toteutettiin Tampereen yliopiston lääketieteen lai-
toksella lastenpsykiatrian oppialalla. Kiitämme rahoittajien ohella Tampereen
kaupunkia, Hämeenkyrön kuntaa sekä Tampereen evankelisluterilaista seurakun-
taa, jotka tekivät projektin toteuttamisen mahdolliseksi, sekä erityisesti kaikkia
niitä luottamushenkilöitä ja työntekijöitä, jotka vastasivat kyselyymme.

Tampereella 20.5.2002

Anu Pekki

Tuula Tamminen

Sisällys

- 1 JOHDANTO 9
- 2 MITÄ LAPSI TARVITSEE? 11
 - 2.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimus 11
 - 2.2 Lapsen arkipäivän perustarpeet 12
- 3 MITEN LASTEN PERUSTARPEET TOTEUTUVAT PALVELU-
JÄRJESTELMISSÄ? 16
 - 3.1 Kunnalliset palvelut 16
 - 3.2 Tampereen evankelisluterilaisen seurakunnan palvelut 19
 - 3.3 Mitä tämä tarkoittaa lapsen kannalta? 20
- 4 LASTEN OIKEUTETTU OSUUS YHTEISKUNNAN VOIMA-
VAROISTA 23
 - 4.1 Päivähoito 26
 - 4.2 Koulu 26
 - 4.3 Terveystenhoito 28
 - 4.4 Lastensuojelu 29
 - 4.5 Muut resurssit 29
 - 4.6 Voimavarojen rajallisuus 31
- 5 LAPSEN OIKEUS OSALLISTUA 32
 - 5.1 Päivähoidossa 32
 - 5.2 Koulussa 35
 - 5.3 Terveystenhoitossa 38
 - 5.4 Sosiaalitoimessa 39
 - 5.5 Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluissa 40
 - 5.6 Kuntasuunnittelussa 41
 - 5.7 Miten luottamushenkilöt ”kuulevat lasta”? 42
- 6 LAPSEN OIKEUS SUOJELUUN JA HUOLENPITOON 45
- 7 MITÄ LAPSIA KOSKEVAA TIETOA KUNNASSA
KÄYTETÄÄN? 48
 - 7.1 Luottamushenkilöiden näkemykset 49
 - 7.2 Työntekijöiden mielipiteet 50
 - 7.3 Mitä tietoa pitäisi kerätä? 51
 - 7.4 Mitä tietoa lisää? 52

8	MITEN YKSITTÄISEN LAPSEN EDUN TOTEUTUMISTA VOI ARVIOIDA?	54
9	LASTEN ÄÄNI	58
9.1	Lapsella on oikeus	58
9.2	Lasten mahdollisuudet ja keinot osallistua	60
10	AIKUISTEN ASENTEET	62
10.1	Asenteet lapsen perustarpeita ja oikeuksia kohtaan	62
10.2	Lapsi aikuisten silmin	65
11	KYSELYN HERÄTTÄMIÄ AJATUKSIA	67
	LÄHDEKIRJALLISUUTTA	71
	LIITE 1: Aineiston taustatiedot	73
	LIITE 2: Lapsen ehdoilla -kyselylomakkeet	81

1 Johdanto

Onko suomalainen yhteiskunta lapsimyönteinen? Onko tämän päivän hyvinvointi hyvää myös lapsille? Suomalaisten lasten arkipäivää mietitään nyt monella taholla. Monella taholla ollaan myös huolissaan lasten pahoinvoinnista, erilaisten ongelmien ja häiriöiden lisääntymisestä, syrjäytymisestä, väkivaltaisuudesta ja rikollisuudesta. Myös yleisesti kaikkien lasten edun toteutumista pohditaan.

Kun lapsen asemaa tarkastellaan historiallisesta näkökulmasta, voidaan usean asian osalta todeta, miten tämän päivän lapset ovat etuoikeutettuja lapsikansalaisia. Lapsen asema on jatkuvasti parantunut ja hänen oikeutensa ovat lisääntyneet. Länsimaisessa yhteiskunnassa ihmisoikeudet koskevat myös lapsia. Lisäksi lapsen erityisasema, erityinen suojelun tarve, on laajasti hyväksytty. Hyvänä esimerkkinä tästä kaikesta on vuonna 1989 solmittu YK:n lapsen oikeuksien sopimus.

Toisaalta lasten ongelmat läntisissä hyvinvointivaltioissa ovat viime vuosikymmenten aikana lisääntyneet. Tuottaako nykyinen hyvinvointi pahoinvoivia lapsia? Elämäntapamme ja vallitseva elämänmeno tuntuvat asettavan lapsen kasvulle liian suuria haasteita. Paradoksaalisesti näyttää siltä, että kun lainsäädännön tasolla lapsen asema on selvästi parantunut, niin arkipäivän elämässä lapset ovat joutuneet tempovan, kiireisen ja kilpailevan elämänmuotomme jalkoihin.

Syitä lasten ongelmien ja oireiden lisääntymiseen on etsitty eri suunnista. Useimmiten on peräänkuulutettu kadonnutta vanhemmuutta, korostettu vanhempien ja perheen vastuuta. Vanhempien merkitys lapsen hyvinvoinnin kannalta onkin aina ensisijaista. Tämä ei kuitenkaan anna oikeutta jättää yhteisen vastuun piiriin kuuluvia syitä tutkimatta. Miten lapsen arkipäivässä erilaiset aikuiset kohtaavat lapsen? Miten lapselle tarkoitetut palvelut toimivat? Miten hyvin lapsi saa tarvitsemansa kuntatasolla ja millaisia ovat hänelle tarkoitetut palvelut?

Tämä Lapsen ehdoilla -selvitys lähti liikkeelle siitä tosiasiasta, että yhteiskunnassamme on huomattava määrä aikuisia, jotka tekevät päivittäin työtä lasten kanssa. Lisäksi on paljon päättäjiä, jotka vaikuttavat omassa työssään välilli-

sesti lasten arkipäivään ja sen sujuvuuteen. Päämääränä tässä selvityksessä oli kerätä näiden henkilöiden konkreettisia ja käytäntöä lähellä olevia ajatuksia lapsen arjesta nyky-Suomessa. Samalla pyrittiin saamaan selville hyviä käytännön työtapoja ja kokemuksia siitä, miten lapsen perustarpeet voidaan ottaa huomioon lapselle tarkoitetuissa palveluissa. Erityisesti etsittiin keinoja, joilla me aikuiset osaamme kuulla lasta. Tällaista suoraan lasten yhteiskunnallisista palvelujärjestelmistä kerättyä tietoa ja kokemusta tarkastellaan tässä raportissa lapsen ja hänen tasapainoisen kehityksensä näkökulmasta.

Samoin kuin perheessä myös muualla erilaiset asiat välittyvät lapseen aikuisen ja lapsen vuorovaikutussuhteen kautta. Jopa aineellinen puute tai haavoittavat elämäntapahtumat vaikuttavat lapseen välillisesti aikuinen-lapsisuhteen ja sen laadun kautta. Tällainen puskurivaikutus tunnetaan hyvin lapsitutkimuksen kentässä; maailma vaikuttaa lapseen monin tavoin, mutta aina arkipäivän todellisten ihmissuhteiden kautta. Näin myös yhteiskunnan palvelut, kaikki se hyvä, jota yhteisesti lapsille järjestämme ja tarjoamme, välittää vaikutuksensa niiden todellisten tilanteiden kautta, joissa aikuiset ja lapset kohtaavat toisensa. Lapsen ehdoilla -selvityksessä lähdettiinkin kartoittamaan lasten palvelujärjestelmissä tavalla tai toisella työskentelevien aikuisten käsityksiä ja mielipiteitä lapsen kohtaamisesta ja kuulemisesta, lapsen perustarpeista ja oikeuksista.

Selvitysprojekti toteutettiin kahdessa kunnassa, joista toinen on suurehko Tampereen kaupunki ja toinen pieni Hämeenkyrön kunta (liite 1). Lisäksi tutkimukseen otettiin mukaan Tampereen evankelisluterilaisen seurakunnan lapsipalvelut. Projektissa kerättiin kyselylomakkeilla tietoja ja ajatuksia kunnan ja seurakunnan lasten palveluiden työntekijöiltä ja luottamushenkilöiltä. Osa kysymyksistä käsittelee YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa määriteltyjen lapsen oikeuksien toteutumista ja osa lasten kehityksellisten perustarpeiden toteutumista palveluissa. Vastaja haluttiin saada pohtimaan lapsiin liittyviä asioita omassa työssään sekä nostamaan esille niitä arkipäivän toimintoja, joissa vastaja kokee huomioivansa lasten näkökulmia. Ongelmien kartoittamisen ohella on pyritty löytämään arkipäivän helmet ja hyvät oivallukset.

Selvityksessä kerättyä tietoa tarkastellaan lapsilähtöisesti. Analyysivaiheessa on yli 800 henkilön näkemyksiä tarkasteltu kehityspsykologisen ja kehityspsykiatrisen tutkimustiedon pohjalta. Lasten kanssa työtä tekevien kokemuksia on pyritty arvioimaan sitä tietotaustaa vasten, mikä tänä päivänä on käytettävissä lapsen hyvinvoinnin ja tasapainoisen kasvun turvaamiseksi.

Tässä raportissa selvityksen tulokset on haluttu esittää sellaisessa muodossa, että ne olisivat ennen kaikkea työstettävissä eteenpäin kunkin kunnan tai sen ylläpitämän palveluorganisaation omiin tarpeisiin. Selvitys haluaa haastaa jokaisen lukijan miettimään, mikä on lapsille hyvää ja tarpeellista palvelua. Ja miksi ajattelet niin kuin ajattelet? Toivon mukaan itse kukin kypsyisimme keskustelemaan lasten palvelujen laadusta, ei vain kustannuksista.

2 Mitä lapsi tarvitsee?

2.1 YK:n lapsen oikeuksien sopimus

”Lapsuus on painajainen, josta ihmiskunta on vasta heräämässä”, toteaa Lloyd de Mause lapsuuden historiaa käsittelevässä teoksessaan (De Mause 1980). Toisessa lapsuuden historian vähistä klassikoista Paul Ariès luonnehtii tilanteen päinvastaiseksi: hänen näkemyksensä mukaan menneinä aikoina lapsen arkipäiväinen elämäntilanne oli parempi kuin nyky-yhteiskunnassa (Ariès 1962). Selvää on, että lapsen kasvuolosuhteet ovat ajan kuluessa suuresti muuttuneet. Aste asteelta vastuu ja oikeudet lapsen suhteen ovat siirtyneet yhä enemmän perheeltä yhteiskunnalle. Orpokotien jälkeen ensimmäisinä lasten terveydenhuolto ja koulutus siirtyivät yhteisön ylläpitämiin palvelujärjestelmiin. Nykyisin myös päivähoito, lasten harrastukset ja vapaa-ajan vietto tapahtuvat pitkälti kodin ulkopuolella. Eniten pohdintoja nykytilanteessa liittyy siihen, kenelle kuuluu vastuu lasten kasvatuksesta tilanteessa, jossa lapset viettävät suurimman osan aikaansa muualla kuin vanhempiensa kanssa. Toisaalta lapsen arkipäivään kuuluvien aikuisten määrä on kasvanut niin suureksi, ettei kenelläkään ole itsestään selvästi ensisijaista asemaa siinä eniten läsnä olevana. Vallitsevassa tilanteessa on syytä pysähtyä miettimään, mitä kaikkea lapsi ympäröiviltä aikuisilta tarvitsee.

Yhteiskunnan näkökulmasta lapsen tarpeita on kiteytetty Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksessa, joka on kypsynyt pitkän prosessin tuloksena. Jo vuonna 1924 Geneven lapsen oikeuksien julistus painotti lapsen erityisen huolenpidon tarvetta. YK:n vuonna 1959 hyväksymä Lapsen oikeuksien julistus myös korostaa tätä. Vasta 40 vuotta myöhemmin, marraskuussa 1989 YK hyväksyi Lapsen oikeuksien yleissopimuksen, joka Suomessa tuli lainvoimaiseksi vuonna 1991 yhteiskuntaa velvoittavana yleissopimuksena. Siten me kaikki olemme sitoutuneet sopimuksen määrittelemiin lapsen perusoikeuksiin, jotka on rakennettu lapsen edun periaatteelle.

Lapsen oikeuksien sopimus tarkoittaa ensinnäkin sitä, että meidän tulee tarjota lapsille oikeutettu osuus yhteisestä hyvästä. Tämä näkemys on periaate-

tasolla laajasti hyväksytty, mutta käytännön arkielämän päätöksenteossa se osoittautuu aina epämääräiseksi ja suhteelliseksi asiaksi. Nyky-Suomessa tuntuu valitsevan sen suuntainen ajatus, että lapsen osuus yhteiskunnallisista voimavaroista täyttyy – jopa reilustikin – sillä, että päivähoiton ja opetuksen asiat ylipäättään jollakin tavoin hoidetaan. Miten näitä lasten jokapäiväisen elämän keskeisiä palveluja laadullisesti toteutetaan, on jäänyt keskusteluissa vähemmälle huomiolle. Kun tullaan sellaisiin palveluihin, joita myös aikuiset käyttävät ja tarvitsevat, lasten oikeutettu osuus muuttuu vieläkin suhteellisemmaksi. Kipeitä esimerkkejä tästä ovat lapsille suunnatut kulttuuripalvelut ja alaikäisten mielenterveyspalvelut. Aikuisten ja lasten määrään suhteutettuna tilanne näiden osalta on selvästi epätasa-arvoinen, eivätkä lapset ole mukana voimavarojen jakamiseen liittyvissä keskusteluissa, saati päätöksenteossa.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus korostaa myös lapsen erityisasemaa ja sitä, että aikuisen tulee eri tavoin suojella lasta. Monesti näyttää siltä, että aikuisten on vaikea ymmärtää lapset samanaikaisesti tasa-arvoisiksi suhteessa itseensä, kuten voimavarojen jakamisessa, ja silti erityisen suojelun tarpeessa oleviksi. Näytämme unohtavan, ettei tasa-arvoisuus tarkoita samanlaisuutta eikä erilaisuus eriarvoisuutta. Niinpä aikuisen ja lapsen luonnollinen erilaisuus ja sen ymmärtäminen on hämärtyneet keskinäisen tasa-arvon lisääntyessä. Samalla kykymme suojella lasta modernin elämäntapamme vaaroilta on heikentynyt, osin kadonnut.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen määrittelemistä perusasioista huolimmin – kaikesta yllä olevasta huolimatta – toteutuu lapsen oikeus aktiiviseen osallisuuteen. Tämän suhteen olemme vasta kehityksen ensi metreillä. On ollut erilaisia hyviä ja luovia kokeiluja, joissa lapset ovat voineet vaikuttaa joko omiinsa tai yhteisiin asioihimme. Harmillisen usein tällaisissa kokeiluissa jäädään puolitiehen, lapset osallistetaan aikuisten tavoilla ja aikuisten mallien mukaan, aina ainakin aikuisten ehdoilla. Meidän tulisi löytää erilaisia keinoja lasten aktiiviselle osallistumiselle todella heidän omilla tavoillaan ja ehdoillaan. Myös lapsen oikeutta osallisuuteen itseään koskevassa päätöksenteossa laiminlyödään. Kaikenikäisillä lapsilla on perusoikeus tulla kuulluksi itseään koskevissa asioissa. Lapsen kuuleminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapsi itse tai yksin päättää tai määrää omaan elämäänsä liittyvistä asioista. Aikuisen vastuulla on päätöksenteko niin kauan kuin lapsi on lapsi.

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus määrittelee lapsen perusoikeudet lähinnä yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Vieläkin oleellisempaa on se, että sopimus edustaa ennen kaikkea aikuisen ajatusmaailmaa. Tämä on tärkeää, mutta ei riittävää. Lapsen perusoikeuksia pitää pyrkiä kehittämään tarkastelemalla niitä myös lapsen näkökulmasta, lapsen silmin maailmaa nähden. Tällöin keskeiseksi nousevat lapsen perustarpeet.

2.2 Lapsen arkipäivän perustarpeet

Nykytutkimus on kiteyttänyt lapsen hyvinvoinnin ja terveen, tasapainoisen kehityksen edellytykset seitsemään yleisinhimilliseen perustarpeeseen (kuvio 1). Nämä perustarpeet ilmenevät ja toteutuvat lapsen ja aikuisen välisessä ihmis-

suhteessa ja kanssakäymisessä. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sen selvemmin lapsi tarvitsee kanssaan olevilta aikuisilta joka päivä näiden perustarpeiden riittävää huomioimista. Aiemmin lapsen vuorovaikutukselliset perustarpeet ovat toteutuneet perheen sisällä vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutussuhteessa, mutta nykyisin, kun lapsi on pienestä pitäen paljon tekemisissä erilaisten aikuisten kanssa, inhimilliset perustarpeet korostuvat kaikissa lapsen ja aikuisten välisissä suhteissa. Aikuisen näkökulmasta nämä perustekijät halutaan helposti ymmär-

Kuvio 1: Lapsen tasapainoisen kehityksen perustarpeisiin liittyvät aikuinen-lapsisuhteen oleellimmat perustehtävät (Emde 1989).

Vanhempi-lapsisuhteen toiminnalliset tehtävät (Emde 1989)		
Perustarve	Lapsi	Aikuinen
KIINTYMYKSI	turvallisuus	emotionaalinen sitoutuminen, saatavillaolo
TURVA	haavoittuvuus	suojaus
HOIVA	fysiologinen säätely	järjestyneen struktuurin tarjoaminen, tarpeisiin vastaaminen
TUNTEIDEN JAKAMINEN	tunteiden säätely	empaattinen vastavuoroisuus, herkkyys
OPPIMINEN	oppiminen	opettaminen
LEIKKI	leikki	leikki
KONTROLLI	itsekontrolli, itsesäätely	säännöt, rajat, itsehallinto

tää edelleen perheen sisäiseksi asioiksi. Lapsella on kuitenkin tänä päivänä kaikkien perustarpeidensa osalta nälkä. Lapsi tarvitsee sitä, että jokaisessa aikuisuhteessa hänen perustarpeensa ymmärretään riittävän hyvin.

Keskeisin lapsen perustarve on kiintymyksen tarve. Kun lapsi jakaa arkipäivänsä aikuisen kanssa, hän tarvitse aikuisen kiintymystä ja myös mahdollisuutta itse kiintyä läsnä olevaan aikuiseen. Kiintymyksen tarve on lapsen kehityksen kannalta oleellinen, ja se asettaa sekä yhteisöllisiä että yhteiskunnallisia velvoitteita. Lapsen perusoikeutena tulisi olla, että hänen elintärkeitä kiintymyssuhteitaan suojellaan ja ylläpidetään yhteisöllisesti, ennen muuta tuetaan vanhemmuutta kaikin mahdollisin keinoin. Myös lapsen muita kiintymyssuhteita tulisi tukea. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että kaikille lasten kanssa työskenteleville aikuisille annettaisiin mahdollisuuksia luonnollisten, aikaa ja jatkuvuutta edellyttävien ihmissuhteiden rakentumiselle. On sitten kyse päivähoidosta tai koulusta, lapsen harrastuksista tai muista palveluista, työntekijöiden pysyvyydellä ja päivittäisellä ajankäytöllä on lapsen näkökulmasta oleellinen vaikutus palvelun laatuun.

Toinen lapsen perustarve on turvan tarve. Terve kasvu edellyttää fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista turvaa. Lasten palvelujärjestelmissä fyysiseen suojeluun on panostettu ja kiinnitetty enemmän huomiota kuin psyykkisen ja sosiaalisen turvan tarjoamiseen. Kuitenkin nyky-yhteiskunnassa psykososiaalinen turvattomuus on lastenkin keskuudessa voimistunut. Lapsen suojeleminen ja hänen turvan tarpeensa tyydyttäminen on nykypäivänä vaativaa ja haastavaa. Turvan tarve riippuu aina lapsen iästä ja kehitysvaiheesta, mutta myös lapsen yksilöllisistä ominaisuuksista ja samalla lapsiryhmän ja palvelujärjestelmän yhteisöllisestä tilanteesta. Miten hyvin palvelujärjestelmämme nykyisin kykenevät ottamaan huomioon lapsen yksilönä ja samanaikaisesti ymmärtämään lapsiryhmän suojelemiseen liittyviä yhteisöllisiä tekijöitä?

Fyysisen ja psyykkisen hoivan tarve on kolmas, nopeasti muuttuneessa suomalaisessa yhteiskunnassa yllättävän laiminlyöty lapsen perustarve. Sosiaali- ja terveysministeriön teettämän selvityksen viestit helsinkiläislapsista ja heidän saamastaan arkipäivän hoivasta (ruoka, puhtaus, lepo) ovat hälyttäviä (Järventie, 1999). Lasten perushoivaan liittyviä tehtäviä näyttääkin koko ajan siirtyvän kodeilta päivähoitoon ja kouluun. Kuitenkaan vastaavia resurssien lisäyksiä näissä palvelujärjestelmissä ei ole tehty. Siirto onkin heikentänyt ainakin joissakin tilanteissa palvelujärjestelmien perustehtävien hoitamista. Myös työelämän nopeat ja suuret muutokset ovat selvästi vaikuttaneet perhe-elämään, erityisesti lasten perushoivan järjestämiseen. Mm. epäsäännölliset työajat ja pätkätyöt ovat heikentäneet perushoivan riittävän hyvää toteutumista lapsen arkipäivässä.

Neljäs perustarve on lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta oleellinen, mutta vaativa: lapsi tarvitsee sitä, että hän voi vastavuoroisesti jakaa tunteita aikuisen kanssa ja että aikuinen omilla tunteillaan säätelee ja ohjaa lasta. Tunteet kuuluvat jälleen ennen kaikkea perheen sisäisiin ihmissuhteisiin, mutta erityisesti lasten kohdalla tunteet eivät voi jäädä läheisten ihmisten sisäpiirioikeudeksi. Kaikkialla niin päivähoidossa kuin koulussakin lapsi tarvitsee aikuisen tunteita olemistaan, käyttäytymistään ja oppimistaan säätelevänä ja jäsentävänä kasvuvälineenä. Lapsella tulisi olla myös mahdollisuus jakaa tunteita erilaisten ja eri

rooleissa olevien aikuisten kanssa, jotta hän oppii hallitsemaan omia tunteitaan ja toimintaansa erilaisissa tilanteissa. Mutta pidämmekö me aikuiset tunteita epäammattillisina ja työrooliin kuulumattomina, henkilökohtaisina? Ovatko lapset nykyisessä tehokkaassa tieto-Suomessa jatkuvassa emotionaalisesti läsnä olevan aikuisen puutteessa? Ovatko tämän päivän lapsemme tunneorpoja?

Viides lapsen perustarve on oppimisen pohjaton tarve. Tämä rakentuu kuitenkin vain osin tiedollisesta oppimisesta. Tärkeää koko elämän kannalta on ihmissuhteiden kautta oppia, mitä elämä on, mihin voi luottaa ja mihin ei, miten ihmisten kanssa tullaan toimeen, mitä saa tehdä ja mitä ei, miten omien tarpeiden ja toiveiden kanssa selviää. Tiedollisen oppimisen ja sosiaalisen kasvun perusedellytyksenä toimii koko kasvun ajan riittävä vuorovaikutuksellinen ja kokonaisvaltainen oppimismahdollisuus. Tällainen oppiminen edellyttää persoonallisesti, henkilökohtaisesti läsnä olevaa aikuista.

Kuudes, oppimisen veroinen lapsen perustarve on leikin tarve. Nykytutkimuksen mukaan lapsi tarvitsee riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia omaehtoiseen, vapaaseen leikkiin. Jotain kiehtovan paradoksaalista kätkeytyy siihen, että lapsi näyttää ymmärtävän, sisäistävän ja kestävänsä kovaakin todellisuutta sitä paremmin, mitä enemmän hänellä on mahdollisuuksia vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa jakaa epätodellisuutta eli leikkiä. Leikki on myös sosiaalisen yhdessäolon jatkuvaa harjoittelua, kasvamista sääntöihin, ohjeisiin ja yhteispeliin.

Viimeinen lapsen perustarve on kontrollin tarve eli vuorovaikutuksellisten rajojen, sääntöjen, ohjeiden ja jopa kurin tarve. Kontrollin suhteen aikuisen ja lapsen on kuljettava pitkä tie yhdessä, lapsen elämän ensimmäisistä päivästä kauas ohi murrosiän aina itsenäiseen aikuisuuteen asti. Lapsi tarvitsee jatkuvaa kokemusta siitä, että aikuinen hallitsee hänen arkielämäänsä. Siitä, ja osin vain siitä, hitaasti kasvaa lapsen kyky oman elämänsä hallintaan ja askel askeleelta mahdollisuus itsekontrolliin. Vain riittävän hitaasti lapsi kasvaa todelliseen itsenäiseen elämään. Rajojen asettaminen ja kontrollin ylläpitäminen koskee kaikkia lapsen ympärillä olevia aikuisia. Niinpä vanhempien, päivähoitajien, koulujen ja muiden lapsen arkipäivässä olevien toimijoiden tulisi yhteisesti sitoutua riittävän samansuuntaisiin ohjeisiin ja rajoihin lapsen suhteen.

Näiden inhimillisten perustarpeiden tulisi olla lapsen perusoikeuksia. Kun lapsen ympärillä olevat aikuiset ottavat riittävän hyvin huomioon lapsen perustarpeet, annetaan lapselle mahdollisuus tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen. Se, miten hyvin tai huonosti tällaiset tarpeet näkyvät lapsille tarkoitettujen palvelujärjestelmien arkipäivässä, paljastaa palvelujemme todellisen laadun.

3 Miten lasten perustarpeet toteutuvat palvelujärjestelmissä?

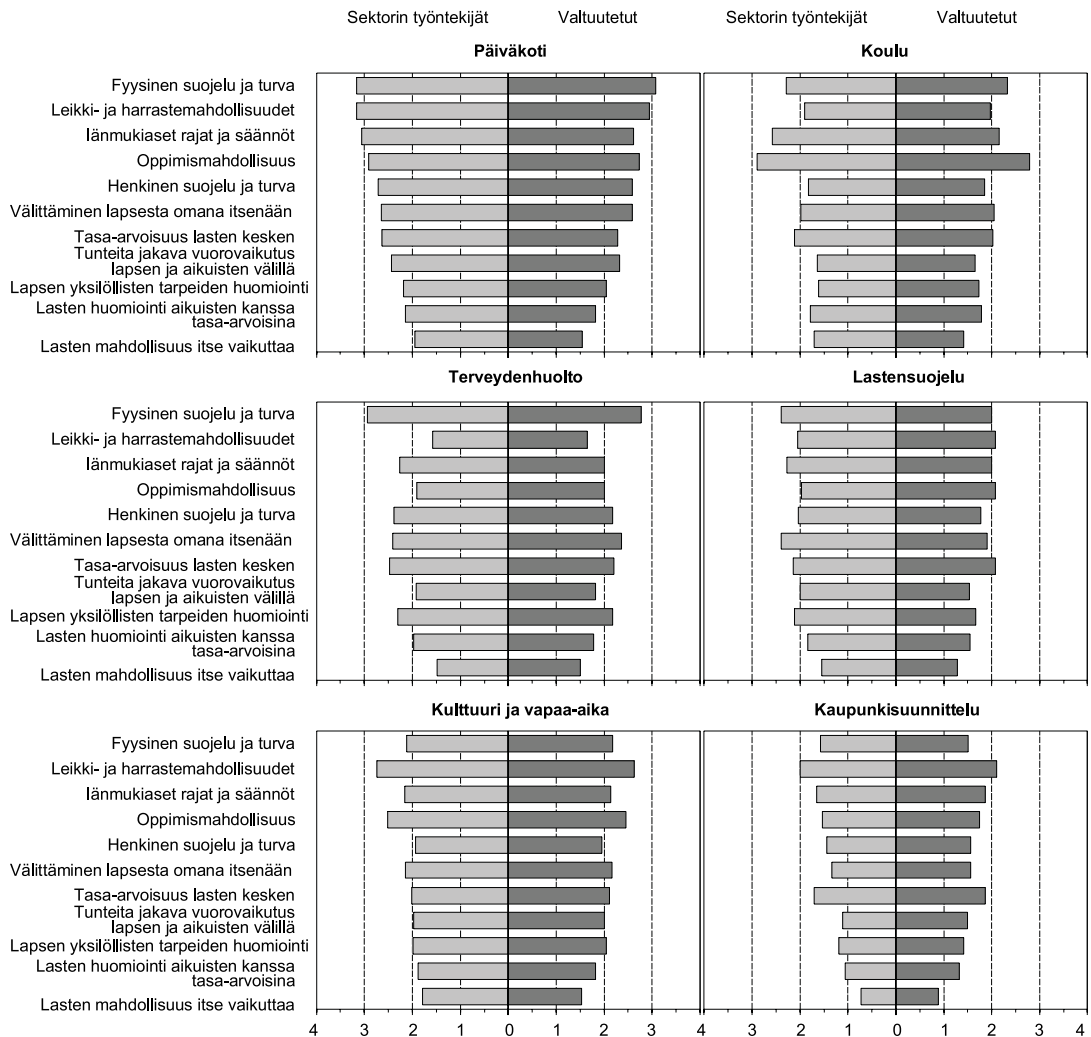
Tässä selvityksessä kartoitettiin kuntatasolla kunkin sektorin työntekijöiden omia näkemyksiä siitä, mitkä lasten perustarpeet on otettu hyvin huomioon heidän alallaan ja toisaalta, mitkä ovat ne lasten perustarpeet, joiden toteutuminen koetaan heikoksi. Sama kysymys esitettiin myös luottamushenkilöille, jotta voitiin arvioida, eroavatko luottamushenkilöiden käsitykset lapsen arjesta siitä, miten työntekijät sen näkevät (kuviot 2). Tarkemmat tiedot kyselystä ovat liitteessä 1.

Lasten tai lapsiperheiden kanssa työskentelevät henkilöt ovat huomattavan paljon yhteistyössä muiden tahojen työntekijöiden kanssa, tai ainakin heidän tulisi kyetä tarvittaessa herkästi yhteistyöhön. Tästä syystä kyselyssä kartoitettiin myös eri ammattiryhmien käsityksiä lasten perustarpeiden toteutumisesta muilla sektoreilla kuin heidän omallaan. Nämä ammattiryhmien väliset kokemukset ja sitä kautta syntyneet mielikuvat toisesta tahosta vaikuttavat yhteistyöhön. Toisaalta toisen ammattiryhmän näkemys laajentaa kuvaa siitä, mihin lasten perustarpeisiin eri tahojen odotetaan erityisesti antavan tukea ja missä ei mahdollisesti vielä riittävän hyvin onnistuta.

3.1 Kunnalliset palvelut

Päivähoidossa työntekijät arvioivat lasten perustarpeista parhaiten toteutuvan lapsen fyysisen suojelun. Myös turvan ja leikin tarve sekä iänmukaisten rajojen ja sääntöjen asettaminen huomioitiin hyvin. Heikoimmin työntekijöiden mielestä toteutuvat lapsen yksilölliset tarpeet ja vaikutusmahdollisuudet. Myös lasten asema aikuisten kanssa tasa-arvoisina epäilytti. Luottamushenkilötkin arvioivat lasten fyysisen suojelun ja turvan toteutuvan päivähoidossa hyvin. Heikoimmin toteutuvina lasten perustarpeina he pitivät samoja asioita kuin päivähoidon henkilöstökin. Luottamushenkilöt olivat kuitenkin työntekijöitä enemmän huolissaan iänmukaisten rajojen toteutumisesta päivähoidossa. Myös muiden ammat-

Kuvio 2: Lapsen tarpeiden toteutuminen kunnan palvelujärjestelmissä Tampereella. Vasemmalla puolella on kyseisen alan työntekijöiden arvio lasten tarpeiden toteutumisesta omassa työssään ja oikealla puolella luottamushenkilöiden arvio. Lukuarvo 4 = toteutuu hyvin ja 0 = toteutuu huonosti.

tiryhmien käsitys parhaiten ja heikoimmin toteutuvista lasten tarpeista oli valtaosin sama kuin päivähoiton työntekijöiden. Näkemuseroja tuli esiin siinä, että lastensuojelutyöntekijät arvioivat lapsesta välittämisen omana itsenään toteutuvan päivähoitossa selvästi heikommin kuin muut tahot. Samoin koulu arvioi lasten oppimismahdollisuuden toteutuvan päivähoitossa heikommin kuin muut tahot arvioivat. Toisaalta koulun työntekijät näkivät henkisen suojele, lapsen yksilöllisen huomioinnin ja tunteita jakavan vuorovaikutuksen toteutuvan päivähoitossa paremmin kuin koulussa.

Koulun työntekijät näkivät oppimismahdollisuuden sekä länmukaisten sääntöjen ja rajojen toteutuvan koululaisten kohdalla hyvin. Heikoimmin koulussa toteutuviksi asioiksi työntekijät nostivat lapsen yksilöllisen huomioimisen sekä tunteita jakavan vuorovaikutuksen aikuisen ja lapsen välillä. Hämeenkyrössä heikosti toteutuvina pidettiin lisäksi leikki- ja harrastemahdollisuuksia. Myös luottamushenkilöt korostivat oppimismahdollisuuden hyvää toteutumista koulussa, mutta jälleen he epäilivät merkittävästi enemmän kuin muut tahot länmukais-

ten sääntöjen ja rajojen toteutumista. Luottamushenkilöt toivat esille myös huolensa tasa-arvoisuuden toteutumisesta lasten kesken. Tampereella luottamushenkilöt pitivät kouluissa heikoimmin toteutuvana asiana lasten mahdollisuutta vaikuttaa itse ja Hämeenkyrössä lasten yksilöllisten tarpeiden huomiointia. Muiden alojen työntekijät arvioivat lasten tarpeiden toteutuvan samoin kuin koulun työntekijät itsekin arvioivat. Yllä mainittujen heikosti toteutuvien asioiden lisäksi lastensuojelu korosti Tampereella vielä muita enemmän puutteita lapsen henkisen suojelun ja turvan toteutumisessa kouluissa. Hämeenkyrössä puolestaan päivähoiton työntekijät olivat huolissaan tasa-arvoisuuden toteutumisesta lasten kesken koulussa.

Terveydenhuollon työntekijöiden oman arvion mukaan fyysinen suojeleminen ja turva toteutuvat erinomaisesti terveydenhuollon palveluissa. Heikosti toteutuvia tarpeita ovat lasten mahdollisuus leikkiä, oppia ja vaikuttaa itse. Luottamushenkilöiden arvio terveydenhuollosta oli pääosin samanlainen kuin terveydenhuollon itsensä. He uskovat kuitenkin tasa-arvoisuuden lasten kesken sekä lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimisen toteutuvan heikommin kuin terveydenhuollon työntekijät arvioivat. Suurin ero muiden alojen työntekijöiden arvioinneissa oli lastensuojelun työntekijöiden ja terveydenhuollon työntekijöiden välillä. Lastensuojelua huolestutti enemmän kuin terveydenhuoltoa itseään lasten henkisen suojelun ja turvan toteutuminen, tunteita jakavan vuorovaikutuksen toteutuminen aikuisen ja lapsen välillä sekä lasten huomiointi aikuisten kanssa tasa-arvoisina.

Lastensuojelussa arvioitiin parhaiten toteutuviksi lapsen perustarpeiksi lapsesta välittäminen omana itsenään, fyysisen suojelun ja turvan toteutuminen sekä iänmukaisten rajojen ja sääntöjen asettaminen. Ongelmallisimpina pidettiin lasten mahdollisuutta vaikuttaa itse asioihinsa, lasten huomiointia aikuisten kanssa tasa-arvoisina sekä lapsen oikeutta henkiseen suojelemaan ja turvaan. Luottamushenkilöt epäilivät lasten perustarpeiden toteutuvan lastensuojelussa hieman heikommin kuin lastensuojelu itse. Kuitenkin ainoa asia, jossa ero oli merkittävä, oli lapsesta välittäminen omana itsenään. Luottamushenkilöt olivat siitä enemmän huolissaan kuin lastensuojelun työntekijät. Suurimmat näkemuserot lastensuojelusta oli päivähoiton työntekijöiden ja luottamushenkilöiden välillä. Tampereella päivähoiton arvio lasten tarpeiden toteutumisesta lastensuojelussa oli positiivisempi kuin lastensuojelun työntekijöiden itsensä. Hämeenkyrössä vastavaa näkemyseroa ei ollut havaittavissa.

Lastensuojelun osalta lasten perustarpeiden toteutumista arvioitaessa koko aineistossa oli vastaajan iällä huomattava merkitys. Alle 35-vuotiaat arvioivat lasten tarpeiden toteutuvan lastensuojelussa selvästi paremmin kuin yli 50-vuotiaat.

Kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen työntekijöiden oman arvion mukaan lasten tarpeista parhaiten toteutuivat luonnollisesti leikki ja harrastemahdollisuudet, mutta myös oppimismahdollisuuksien toteutumiseen oltiin tyytyväisiä. Eniten kulttuuri- ja vapaa-aikapuolella oltiin huolissaan lasten mahdollisuudesta vaikuttaa itse asioihinsa sekä lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisesta. Tampereella luottamushenkilöt toivat esiin huolensa aikuisten ja lasten huomioimisesta tasa-arvoisina ja Hämeenkyrössä lasten henkisen suojelun ja turvan tarpeet kulttuuri- ja vapaa-aikasektorilla.

Kuntasuunnittelun työntekijöiden arvion mukaan parhaiten toteutuvia lasten perustarpeita olivat leikki- ja harrastusmahdollisuudet sekä tasa-arvoisuus lasten kesken. Aivan erityisen heikosti kuntasuunnittelussa arvioitiin toteutuvan lasten mahdollisuuden vaikuttaa itse asioihin. Kuntasuunnittelussa oltiin myös huolissaan lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisesta sekä tunteita jakavan vuorovaikutuksen toteutumisesta lasten ja aikuisten välillä. Luottamushenkilöiden arvio oli sama kuin työntekijöidenkin. Ainoa merkittävä ero arvioinneissa oli lasten huomioimisessa aikuisten kanssa tasa-arvoisina kuntasuunnittelussa. Kuntasuunnittelu itse ja luottamushenkilöt näkivät tämän toteutuvan kohtalaisesti, mutta erityisesti lastensuojelu ja päivähoito arvioivat lasten huomioimisen aikuisten kanssa tasa-arvoisina toteutuvan heikosti.

3.2 Tampereen evankelisluterilaisen seurakunnan palvelut

Lapsityöntekijöiden oman arvion mukaan parhaiten toteutuvia lasten perustarpeita ovat fyysinen suojelu ja turva sekä leikkimahdollisuudet. Lapsen perustarpeista vaikeimpana pidettiin lasten mahdollisuutta vaikuttaa itse sekä lasten yksilöllisten tarpeiden huomiointia, eli lasten tarpeiden toteutuminen nähtiin seurakuntien lapsityössä hyvin samalla tavoin kuin kunnallisessa päivähoidossa. Seurakuntien lapsityössä luottamushenkilöt pitivät parhaiten toteutuvina perustarpeina lasten fyysistä suojelua ja turvaa, leikkimahdollisuutta sekä lapsesta välittämistä omana itsenään. Luottamushenkilöt olivat huolissaan samoista asioista kuin lapsityöntekijät eli lasten mahdollisuudesta vaikuttaa itse sekä lasten yksilöllisestä huomioimisesta. Luottamushenkilöt olivat myös iänmukaisten sääntöjen ja rajojen toteutumisesta enemmän huolissaan kuin lapsityöntekijät.

Nuorisotyöntekijät näkivät työssään toteutuvan parhaiten nuorten iänmukaisten rajojen asettamisen, leikki- ja harrastemahdollisuuksien sekä oppimismahdollisuuden. Heikoimmin toteutuvina nuorten perustarpeina he pitivät nuorten yksilöllisten tarpeiden huomiointia ja nuorten huomiointia aikuisten kanssa tasa-arvoisina. Luottamushenkilöt näkivät leikki- ja harrastemahdollisuuksien sekä lapsesta välittämisen omana itsenään toteutuvan hyvin nuorisotyössä. Sen sijaan eroa oli iänmukaisten rajojen ja sääntöjen asettamisen sekä nuorten oppimismahdollisuuden kohdalla. Luottamushenkilöt arvioivat näiden toteutuvan heikommin kuin nuorisotyössä työskentelevät vastaajat. Lisäksi luottamushenkilöt olivat huolissaan lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimisesta sekä tunteita jakavan vuorovaikutuksen toteutumisesta aikuisen ja nuoren välillä.

Perheneuvonnassa nähtiin parhaiten toteutuvan henkisen suojelun ja turvan sekä tunteita jakavan vuorovaikutuksen aikuisen ja lapsen välillä. Eniten perheneuvonnan työntekijät kantoivat huolta lasten oppimis- ja leikkimahdollisuuksista sekä heidän mahdollisuudestaan vaikuttaa itse. Luottamushenkilöt arvioivat sekä fyysisen että henkisen suojelun ja turvan toteutuvan hyvin. Heikoimmin toteutuvina perustarpeina he pitivät aivan samoja asioita kuin perheneuvonnan työntekijät.

Diakoniatyöntekijät pitivät parhaiten toteutuvina perustarpeina lapsesta välittämistä omana itsenään sekä tasa-arvoisuutta lasten kesken. Heikoimmin näh-

tiin toteutuvan lasten mahdollisuuden vaikuttaa itse sekä leikki-, harrastus- ja oppimismahdollisuuksien. Fyysisen ja henkisen suojelun ja turvan uskottiin toteutuvan hyvin, samoin tasa-arvoisuuden lasten kesken. Luottamushenkilöt olivat huolissaan samoista asioista kuin diakoniatyöntekijätkin.

3.3 Mitä tämä tarkoittaa lapsen kannalta?

Aikuisten arvioidessa lasten tarpeiden toteutumista sekä kunnan että seurakunnan palvelujärjestelmissä nähtiin kaikilla sektoreilla huonoimmin toteutuvan sen, että lapsi voisi itse vaikuttaa omiin asioihinsa. Mitä tämä tarkoittaa? Onko niin, ettei tämän päivän aikuisilla ole aikaa neuvotella lapsen kanssa? Onko niin, että tämän päivän aikuiset tekevät asioita lapsille liian valmiiksi? Olemmeko sitä mieltä, ettei lapsi ymmärrä, osaa tai halua tehdä ja toimia itse? Vai miksi lasten mukaan ottaminen yhteisen päivän tai tunnin suunnitteluun, valintojen tekemiseen ja tavoitteiden asettamiseen on niin vaikeaa? Kuitenkin se, että lapsi itse voi osallistua omiin asioihinsa, on osoittautunut lasta suojelevaksi tekijäksi. Samoin lapsen oppiminen aktiiviseksi ja vastuulliseksi toimijaksi riippuu luonnollisesti niistä kokemuksista, joita hän arkipäivässään saa. Aikuisen kanssa vuorovaikutuksessa käyty neuvottelu ja kompromissien rakentaminen on oppimisen perusedellytyksiä.

Se, että lapsella on mahdollisuus vaikuttaa itse, ei tarkoita, että lapsi yksin päättää asioistaan. Juuri se, että aikuinen kuulee ja ottaa huomioon lapsen ajatuksia ja mielipiteitä mutta samalla pitää kiinni niistä näkökohdista, joista aikuisen tuleekin vastata, antaa lapselle parhaat kokemukset. Lapset opettelevat aina myös oman tahdon käyttöä, ja silloin jokainen kokemus, jossa rakennetaan yhteistä tahtotilaa, auttaa ja kasvattaa lasta. Lapselle annetaan kokemuksia siitä, ettei erilaisten näkemysten välillä tarvitse vallita joko-tai-asetelma, vaan yhdessä voidaan luoda sekä-että-ratkaisuja.

Lähes yhtä vaativana asiana koettiin se, että lapsen tarpeita huomioidaan yksilöllisesti. Miksi näin? Onko niin, että lapsi ei edes itselleen tarkoitetuissa palvelujärjestelmissä ole yksilöllinen pieni ihminen, vaan lapsiryhmän edustaja? Onko lapsesta tullut keskiverto tilastotekijä meille aikuisille? Eräs vastaaja kirjoitti: *"Onko suurissa luokissa ja päiväkotiryhmissä mahdollisuus toteuttaa lapsen etua? Lapsen kuuleminen on liian vähäistä. Pienemmät ryhmät ja opettajien koulutus ajan tasalle."* Päiväkotien ja koulujen ryhmäkoot, lasten määrä suhteessa paikalla oleviin aikuisiin, vaikuttavat suoraan siihen, miten paljon aikuinen voi kohdata lapsen yksilönä. *"Lapsen edun toteuttamiseksi tarvitaan havaintoja lapsen käytöksestä ja lapsen tuntemista. Kun tuntee lapsen, osaa tulkita näkemäänsä oikein"*, toteaa päiväkodin työntekijä.

Esimerkiksi Tampereen päivähoidon laadunhallintaprojektissa sekä vanhemmat että työntekijät nostivat lapsen viihtyvyyden tärkeimmäksi asiaksi. Samoin projektissa todettiin lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimisen olevan eniten yhteydessä siihen, miten lapsi päivähoidossa viihtyy (Laatua lasten päivähoidossa, 1997). Lapsen huomioiminen yksilönä edellyttää aikuisilta aikaa, ammattitaitoa ja työsuhteen jatkuvuutta. Vain silloin kun henkilökunta on pysyvää, se voi oppia tuntemaan lapset niin hyvin, että yksilöllinen kohtaaminen ja huo-

mioiminen on mahdollista. Vaihtuvien työntekijöiden, runsaiden sijaisten ja pät-kätöiden aikana lasten palvelujen laatu heikkenee oleellisesti.

Selväksi vaikeudeksi aikuiset kokivat lasten palvelujärjestelmissä myös sen, miten vähän aikuisilla on mahdollisuuksia jakaa tunteita vuorovaikutuksessa lasten kanssa. Kuitenkin lapsi oppii säätlemään, käsittelemään ja lopulta hallitsemaan tunteitaan ja niihin pohjautuvaa käyttäytymistä juuri aikuisen kautta. Se, että aikuisella on aikaa ja mahdollisuuksia, halua ja oivallusta ottaa vastaan niitä tunnetiloja, joita lähellä oleva lapsi kokee, on oleellisen tärkeää. Tunteiden ”kuulemisen” kautta aikuinen voi tilanteeseen eläytyen säädellä lapsen käyttäytymistä omien tunteidensa mukaan, esimerkiksi rauhoittaa lasta. Arkipäivän lähellä olevat aikuiset auttavat lasta sietämään pettymyksiä, hallitsemaan kiukun tunteita ja iloiten jakamaan onnistumisen kokemuksia. Lapsi tarvitsee tähän riittävästi aikuisten aikaa ja tunnetason ymmärrystä.

Tunteiden jakaminen on myös vastavuoroista. Ei riitä, että aikuinen ohjaa lapsen leikkejä tai opettaa lasta, vaan tarvitaan myös mukana leikkimistä ja yhdessä oppimista – niitä tilanteita, joissa kumpikin osapuoli kokee olevansa tärkeä ja arvostettu. Tunteiden jakaminen vaatii aina yhteistä aikaa, keskinäistä luottamusta ja yhteisesti koettua turvallisuutta. Toisaalta tunteiden jakaminen myös säästää aikaa: aikuinen kykenee säätlemään, ohjaamaan ja kontrolloimaan lasten käyttäytymistä tehokkaammin juuri omien tunteidensa välityksellä. Negatiivisten tunteiden jakaminen toteutuu kaikkein huonoimmin, ja niinpä kielteisistä tunteista on lasten käyttäytymisessä tullut suuri ongelma. Tässä selvityksessä eräs seurakuntien lastenohjaaja toteaa: *”On tärkeää, että lapsella on tilaa olla oma itsensä, saa kömmähtää, erehtyä, tulistua, itkeäkin, epäonnistua esim. saksilla leikatessa, eikä tahdokaan ottaa osaa roolileikkiin eikä oppia uusia lauluja heti tai ei ollenkaan. Vastaankin saa sanoa, se on tärkeää harjoittelua, voida ilmaista mielipiteensä ja lapsen täytyy voida uskaltaa tehdä niin joskus. Lapsi on pieni ihminen.”*

Kaikkein ristiriitaisimmin aikuiset näkivät lasten tarpeista toteutuvan iänmukaisten rajojen ja sääntöjen asettamisen ja ylläpitämisen. Työntekijät arvioivat sääntöjen ja rajojen asettamisen yhteiskunnan palveluissa toteutuvat suhteellisen hyvin. Luottamushenkilöt olivat huolissaan erityisesti koulun ja päivähoidon osalta siitä, miten iänmukaisesti sopivat säännöt ja rajat toteutuvat lasten arkipäivässä. Tämän kysymyksen kohdalla myös taustamuuttajat näyttivät vaikuttavan aikuisten mielipiteisiin. Yli 50-vuotiaat arvioivat sääntöjen ja rajojen toteutuvan heikommin niin päivähoitossa kuin koulussakin kuin alle 35-vuotiaat. Myös ne, joilla oli alle kouluikäisiä lapsia, arvioivat iänmukaisten sääntöjen ja rajojen toteutuvan paremmin kuin ne, joilla oli yli 18-vuotiaita lapsia. Samassa kohdassa myös vastaajan sukupuolella oli merkitystä siten, että miesten mielestä iänmukaiset säännöt ja rajat toteutuvat päivähoitossa, koulussa ja jopa terveydenhuollossa huonommin kuin naisten mielestä.

Onko niin, että elämäkokemus lisää sen ymmärtämistä, miten paljon turvallisuutta lapsen elämään tuovat iänmukaiset säännöt ja rajat sekä aivan tavallinen säännöllinen päivärhythmi? Ymmärretään, että tätä kautta lapsi oppii säätelmään omaa käyttäytymistään ja nähdään, etteivät nämä asiat vielä toteudu riittävästi päiväkotien ja koulujen arkipäivässä. Vai onko niin, että kun itse ei enää samalla tavalla elä lasten arkipäivää kuin omien lastensa ollessa pieniä, etäänny

lasten päivittäisestä elämästä, osin ehkä tahtomattaankin? *"Kun ei ole omia lapsia, on tämän hetken vanhemmuus etäinen asia."* *"Asioista päättävillä henkilöillä ei useinkaan ole leikki- tai kouluikäisiä lapsia, joten kaikkia asioita ei tule huomioon otetuksi. Lapsiperheiden asema ei kohtaa päättäjien ajatuksia."* – Mitä kaikkea se merkitseekään, että välitöntä työtä lasten kanssa tekevät kokevat sääntöjen ja rajojen toimivan, mutta välillistä työtä tekevät ovat juuri näistä asioista huolissaan?

Ristiriitaisesti arvioitiin myös aikuisten ja lasten välisen tasa-arvon toteutumista. Tämä nousi huolenaiheeksi selvimmin lastensuojelussa, terveydenhuollossa, kulttuuri- ja vapaa-ajantoimissa sekä kuntasuunnittelussa. Miten paljon eri tahoilla ylipäättään pohditaan palvelujen tasavertaista jakautumista aikuisten ja lasten lukumäärät huomioon ottaen? Lastensuojelussa ja terveydenhuollossa on myös tilanteita, joissa joudutaan miettimään aikuisten ja lasten välistä tasa-arvoa esimerkiksi kysymällä, mikä on vanhemman etu ja mikä on lapsen etu. Jos vanhemman ja lapsen etu ovat ristiriidassa keskenään, toteutuuko tasa-arvo silloin? Kenen käsitys lapsen edusta on painavin? Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sen vaikeampi aikuisten on määrittää lapsen etua. On myös mahdollista, että aikuisen voidessa huonosti lapsen oireet ja ongelmat tuntuvat vähäisiltä ja jäävät sen vuoksi taka-alalle. Lapsen on oireiltava voimakkaasti ennen kuin hänen hätänsä huomataan.

Tässä tutkimuksessa tuli esiin, että erityisesti lastensuojelun työntekijät kokivat, ettei terveydenhuollossa kiinnitetä riittävästi huomiota lapsen henkiseen suojeluun ja turvaan eikä lapsen ja aikuisen väliseen tasa-arvoisuuteen. Nousevatko nämä mielipiteet kokemuksista, että aikuisen etu menee lapsen edulle? Perheneuvolan työntekijä totesikin: *"Lapsen etu on muutakin kuin vanhempien tai viranomaisten etu. Lapsen kyky arvioida omaa elämistään on huomattavasti parempi kuin yleisesti luullaan."*

Luottamushenkilöt kokivat, että erityisesti kulttuuri- ja vapaa-aikasektorilla lasten ja aikuisten välinen tasa-arvoisuus ei toteudu riittävästi. Palvelujen tarjonta iänmukaisesti väestöryhmiin nähden ei ole oikeudenmukaista, ja tarjonnan kirjo on lapsilla myös vinompi. Erityisesti kulttuuritarjontaa eri-ikäisille lapsille tulisi olla nykyistä enemmän. Päivähoidon ja lastensuojelun työntekijät nostivat esiin myös sen, ettei kunnassa ja kuntasuunnittelussa oteta riittävästi huomioon lapsen tarpeita suhteessa aikuisten tarpeisiin. Kuitenkin lapsimyönteinen kunta olisi usein meille kaikille inhimillisin vaihtoehto!

Lapsen silmin katsottuna ei ole merkitystä sillä, millä palvelusektorilla aikuinen toimii vaan sillä, miten aikuinen ottaa lapsen huomioon. Kaikissa lapsen perustarpeissa on kyse lapsen ymmärtämisestä. Se, miten lapsi kokee tulevaisuutta kuulluksi, vaikuttaa olennaisesti hänen arkipäivän hyvinvointiinsa ja hänen tasapainoiseen kehitykseensä, hänen toimintaansa ja käyttäytymiseensä. Ne aikuiset, jotka joko työskentelevät lasten palvelujärjestelmissä tai päättävät niihin liittyvistä asioista, toteavat kaikki, että arkipäivässä on vaikea kuulla lapsen ja lasten ääntä. Vaikeaa on myös antaa lasten mielipiteen vaikuttaa asioiden kulkuun. Miksi näin?

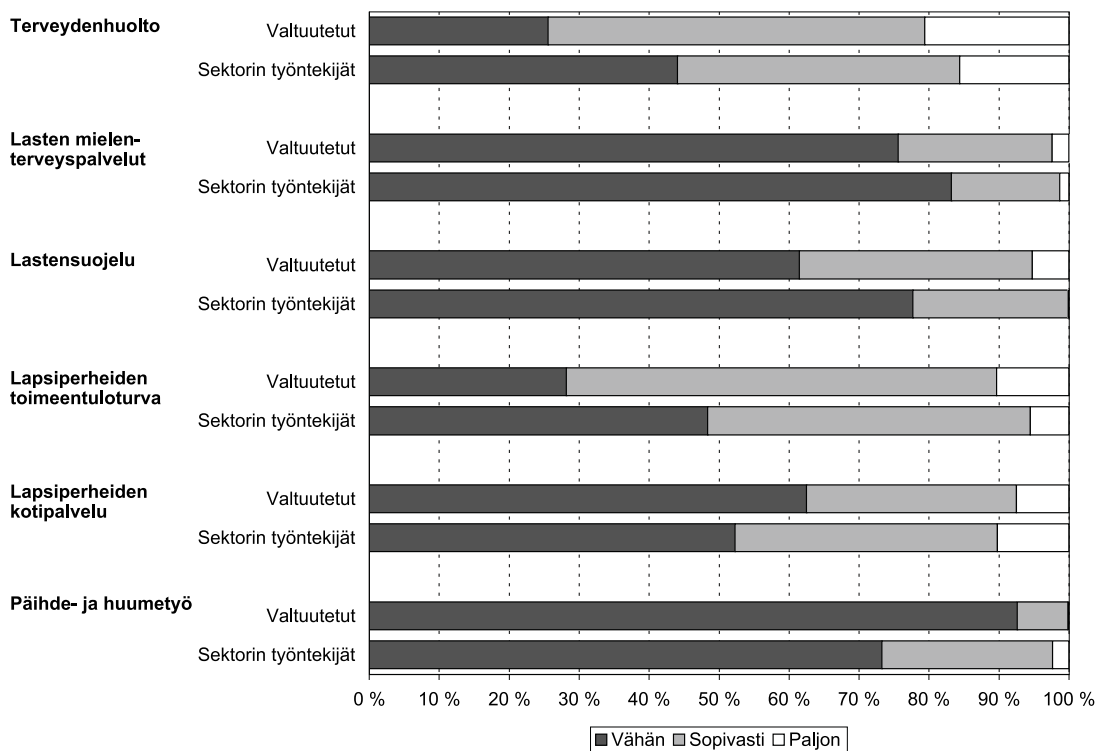
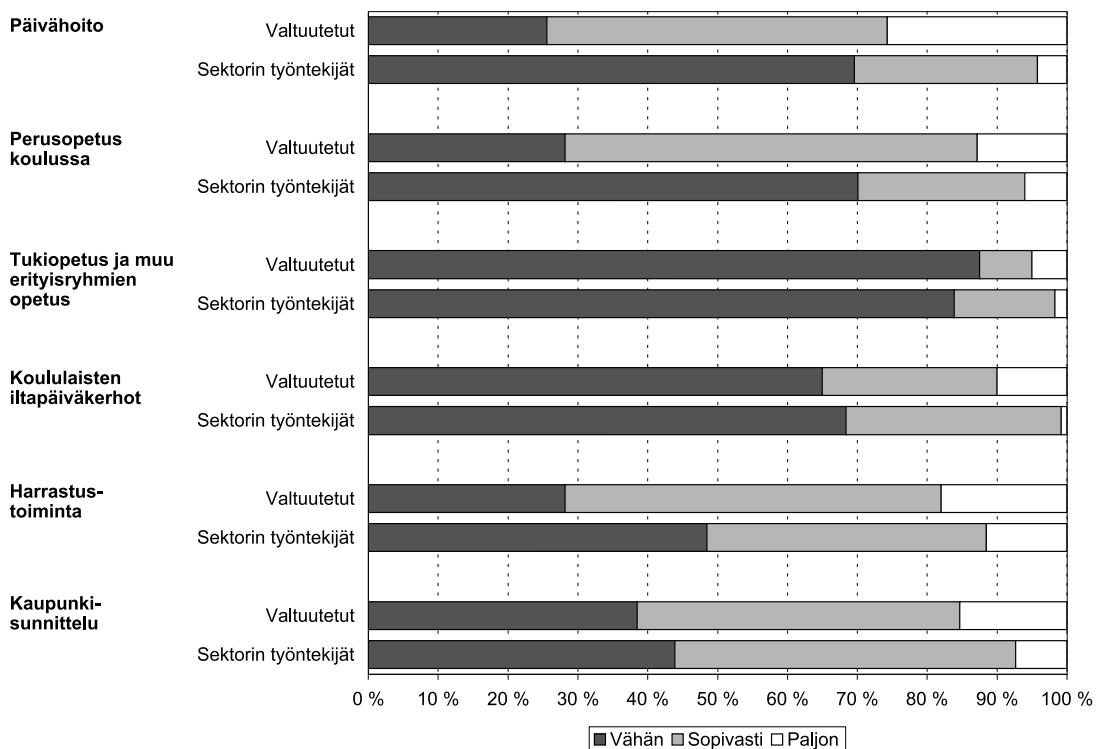
4 Lasten oikeutettu osuus yhteiskunnan voimavaroista

Kuntalain ensimmäisen pykälän mukaan kunta on velvollinen edistämään asukkaidensa hyvinvointia (kuntalaki 365/1995). Kaikenikäisten kuntalaisten hyvinvoinnin tueksi kunta järjestää erilaisia palveluita oman harkintansa, kuntalaisten tarpeiden ja ennen muuta voimavarojensa mukaan. Eri toimialoilla on myös erityislainsäädännön kuntia velvoittavia tehtäviä. Tarpeiden ja voimavarojen yhteen sovittaminen tarkoittaa jatkuvaa tasapainoilua, monesti myös jatkuvaa taistelua eturistiriitojen välillä.

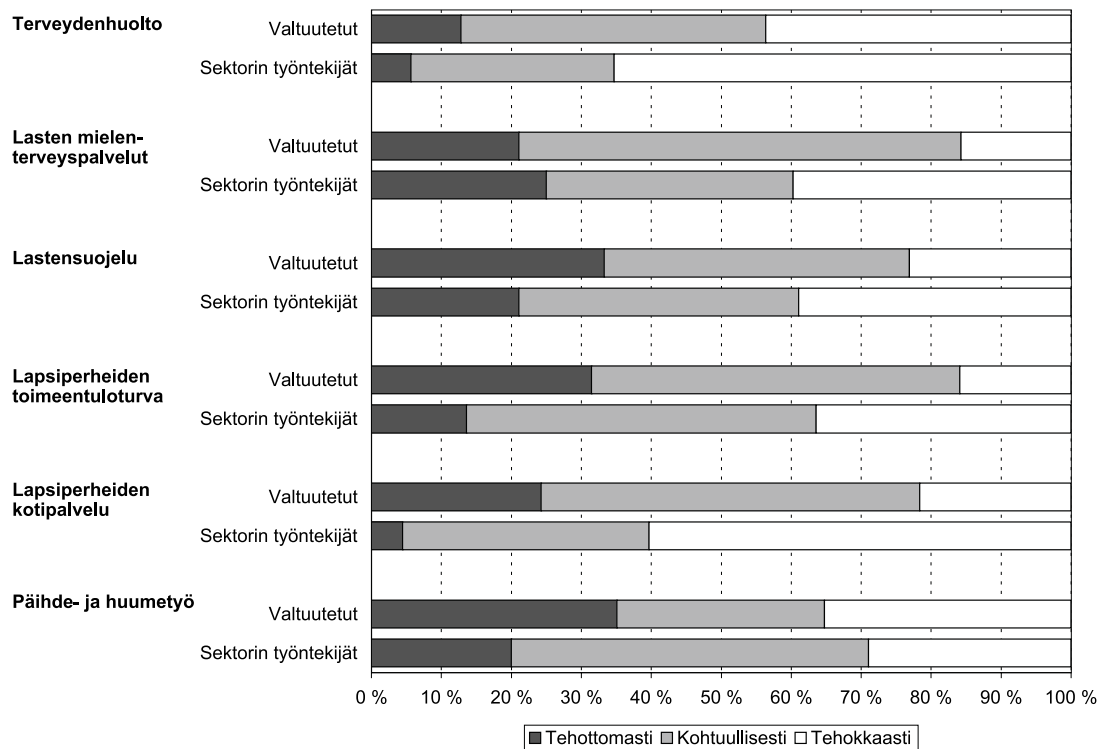
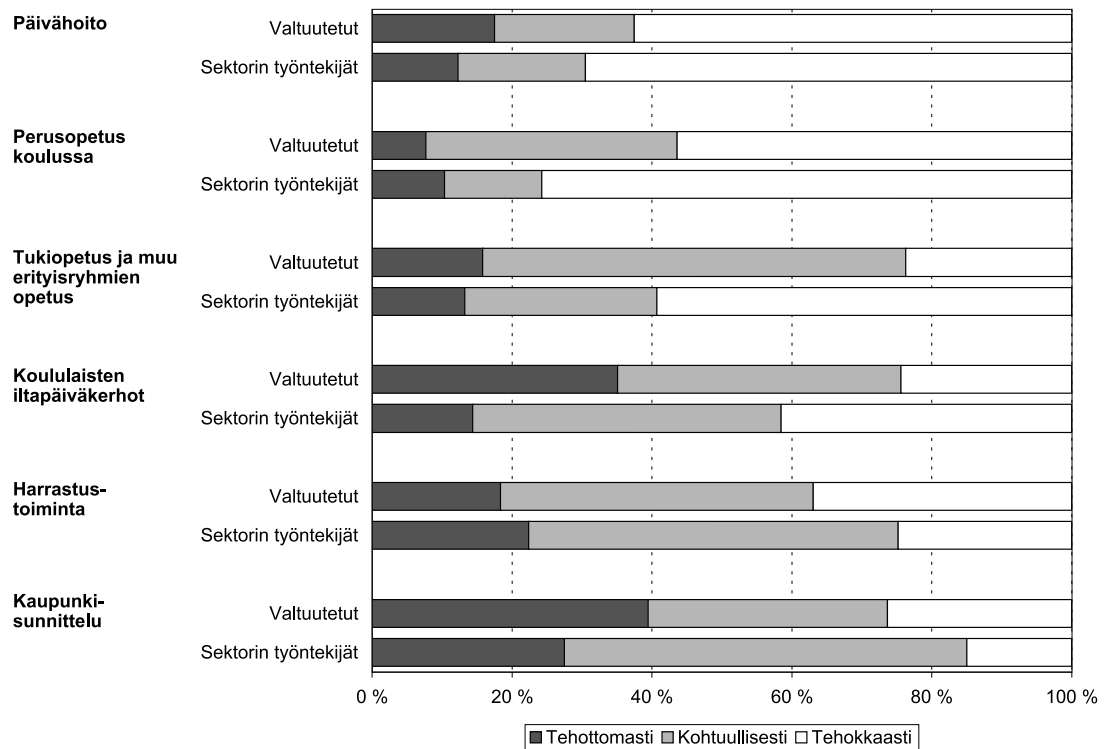
Kunnat järjestävät paljon palveluja, jotka koskevat juuri lapsia, ja siten lasten osuus kuntien talousarvioissa on näkyvä. Osa palveluista on tarkoitettu kaikille lapsille, kuten päivähoito ja koulu, ja esimerkiksi lasten päivähoidosta aiheutuvat käyttömenot ovat noin kolmannes kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon kaikista menoista. Osa palveluista on kohdistettu vastaamaan johonkin erityiseen lapsen ja lapsiperheen tarpeeseen. Lasten ja nuorten palvelujen suhteen kunnissa on huomattavia kuntakohtaisia eroja, ja viime vuosina erot ovat kasvaneet (Kuntaliiton selvitys Näkökulmia lapsipolitiikkaan, 1998).

Lapsen ehdoilla -kyselyssä pyydettiin sekä luottamushenkilöitä että työntekijöitä arvioimaan sitä, miten hyvin lapsille suunnattujen palvelujen voimavarat määrältään riittävät vallitsevaan tarpeeseen nähden (kuvio 3A). Kyselyssä kartoitettiin vastaajien mielikuvia myös siitä, kuinka tehokkaasti kukin palvelujärjestelmä käyttää omia resurssejaan (kuvio 3B).

Kuvio 3A: Tampereen kaupunginvaltuutettujen ja kyseisen alan työntekijöiden arviot siitä, miten riittäviä eri tahoille suunnatut taloudelliset resurssit Tampereella ovat.

Kuvio 3B: Tampereen kaupunginvaltuutettujen ja työntekijöiden arvio siitä, miten tehokkaasti resursseja käytetään eri tahoilla Tampereella.

4.1 Päivähoito

Vastaajat pitivät voimavarojen käyttöä päivähoidossa yleisesti tehokkaana. Voimavarojen määrän luottamushenkilöt arvioivat vastaavan tarvetta selvästi paremmin kuin päivähoidossa työskentelevät itse. Kaikkein tyytyväisimpiä päivähoidon resurssimääriin olivat yli 50-vuotiaat vastaajat, joiden lapset olivat yli 18-vuotiaita, kun taas ne, joilla itsellään oli alle kouluikäisiä lapsia, pitivät päivähoidon voimavaroja riittämättöminä.

Tampereen kaupungin Lapsipoliittisessa ohjelmassa (1999) todetaan, että Tampereen päiväkotien täyttöaste on sataprosenttinen. Myös lasten ja henkilökunnan läsnäolopäivien suhdeluku, ns. käyttöprosentti, on korkea. Ohjelmassa todetaan lisäksi, että tilastotietojen valossa päivähoidon tarve on Tampereella kasvanut 1990–1997 noin 20 %, mutta henkilökunnan määrä ei näyttäisi lisääntyneen. Tamperelaisen päiväkodin työntekijä kirjoittaa: ”Ammattitaitoa päiväkodissa kyllä riittää, mutta lämminhenkisyyttä on välillä vaikea pitää yllä, kun kaksin vedät kurahousuja 24 lapselle, jotka ymmärrettävästi alkavat jo hermostua odotteluun” (Aamulehti 18.3.2001). *”Lapset voivat osallistua näennäisesti toiminnan suunnitteluun, ulkona ja sisällä olon määrään ja niin edelleen – mutta tärkeintä on aikuisen lapselle antama aika; keskustellaan ja pohditaan yhdessä lapsen kanssa, kuunnellaan lasta oikeasti – nykyään tähän on erittäin harvoin aikaa. Aikakysymykseen lapset eivät voi vaikuttaa, vaan päättäjät.*” Näin toteaa lastentarhanopettaja tässä kyselyssä. Näyttääkin siltä, että nykyinen päivähoito tehokkaasti opettaa lasta yksin itseohjautuvaksi jo hyvin pieninä. Itse on opittava pukemaan, syömään, tulemaan toimeen muiden kanssa, pärjäämään itsekseen. Olemmeko tehokkaasti lyhentämässä lapsuutta ja viemässä lapsille perusviestiä, ettei aikuisen apuun voi luottaa, ettei aikuisen aika riitä?

Päiväkotityöntekijöiden vastauksista näkyi selkeä toive ja tarve voida ottaa lapset huomioon paremmin yksilöinä. *”Enemmän resursseja lasten kanssa tehtävään työhön joka taholla! Lapsi tarvitsee enemmän aikuisen läsnäoloa!”* *”Jos vanhemmat eivät kykene antamaan lapselle perusturvallisuutta, toivon, että päiväkodeille ja kouluille annetaan riittävät resurssit pitää ryhmäkoot pieninä. Jokainen lapsi tarvitsee erityisesti huomiota.*” Työntekijät lisäksi myös yhteistyötä lasten vanhempien kanssa: *”Päivähoidossa olevien lasten ongelmien määrä on kasvanut. Vanhemmat kaipaavat enemmän tukea. Samalla on kuitenkin resursseja vähennetty ja henkilökunnan uupumus lisääntynyt.”*

Resurssien riittämättömyyden kanssa kamppailevat työntekijät yrittivät etsiä myös vaihtoehtoisia ratkaisuja nykytilanteelle: *”Päivähoitolaki tulisi muuttaa niin, että subjektiivinen oikeus päivähoidon tarkoitaisi 4–5 tuntia päivässä ja vain niille lapsille järjestettäisiin kokopäivähoito, joiden vanhemmat ovat työssä tai opiskelivat.”*

4.2 Koulu

Monen lapsen kohdalla aikuisten muodostama sosiaalinen turvaverkko harvenee lapsen siirtyessä päivähoidosta kouluun. Päivähoidossa on sittenkin useam-

pia aikuisia, ja päivähoidossa lapsi viettää lähes poikkeuksetta pidempiä aikoja päivittäin kuin koulussa. Päiväkotihenkilöstö voi myös keskustella vanhempien kanssa lapsesta ja lapsen tilanteista vaikka joka päivä. Kouluikäisten kohdalla näin ei enää ole; yhdellä opettajalla on noin 25 erilaista lasta omine tarpeineen. Koulun ja kodin yhteistyö ei nykyisellään ole kovinkaan tiivistä. Näin kouluunmeno tarkoittaa lapsen arkipäivässä, että häntä lähellä olevien aikuisten määrä pienenee, yhdessäoloaika aikuisen kanssa lyhenee ja aikuisten keskinäinen yhteydenpito vähenee.

Tässä selvityksessä koulun voimavarojen käyttö perusopetuksessa arvioitiin tehokkaaksi. Luottamushenkilöt arvioivat jälleen perusopetuksen resurssien määrän vastaavan tarvetta selvästi paremmin kuin työntekijät itse. Samoin yli 50-vuotiaat vastaajat, joiden omat lapset ovat jo täysi-ikäisiä, pitivät voimavaroja kaikkein parhaimpina. Huomattavaa on, että kaikista vastaajista (tämän kysymyksen osalta 689 vastaajaa) yli 80 % oli sitä mieltä, että tukiopetukseen ja muuhun erityisryhmien opetukseen on suunnattu selvästi liian vähän voimavaroja. Tukiopetusta kuitenkin pidettiin tehokkaana työmuotona.

Voimavarojen lisääminen perusopetukseen yleisesti ja erityisesti tukiopetuksen kautta antaisi todennäköisesti opettajille enemmän aikaa ja mahdollisuuksia lasten yksilölliseen huomiointiin. Jokainen oppilas on erilainen, ja jokaisen oppilaan tilanne vaihtelee lukuvuoden aikana. Opettajien tulisi voida yksilöllisesti seurata lapsen oppimista, ja mahdollisiin oppimishäiriöihin tulisi puuttua nopeasti. Suuresti lisääntyneiden oppimishäiriöiden taustalta löytyy erilaisia tekijöitä, mm. kehityksellisiä erityisvaikeuksia, joiden kohdalla tilannetta kyetään parhaiten auttamaan tukiopetuksen varhaisella aloittamisella. Myös tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöt voivat johtaa vaikeuksiin oppia. Lapsen kamppaillessa ihmissuhdeongelmien tai omien sisäisten vaikeuksiensa kanssa osamisen ja oppimisen ilo katoaa, koulumotivaatio heikkenee, eikä lapsi enää kykene käymään koulua tai saavuttamaan tuloksia omien kykyjensä ja taitojensa tasolla. Koulunkäyntiin ja oppimiseen liittyvät vaikeudet johtavatkin helposti hyltymuuteen, masennukseen, käytöshäiriöihin ja asteittain voimistuvaan syrjäytymiseen. Tukiopetusresurssien lisääminen mahdollistaisi sekä lasten yksilöllisen huomioinnin että tunteita jakavan vuorovaikutuksen opettajan ja oppilaan välillä. Tällä hetkellä koulun työntekijät arvioivat juuri näiden lapsen perustarpeiden toteutuvan koulussa kaikkein heikoimmin.

Mitä pienemmästä koululaisesta on kyse, sitä lyhyempi koulupäivä hänellä on, ja nyky-Suomessa sitä pitempi yksinäinen iltapäivä. Kymmenen viime vuoden ajan erityisesti lapsiperheiden vanhempien työsidonnaisuus on lisääntynyt, työajat ovat muuttuneet epäsäännöllisemmiksi ja työpäivät pidentyneet. Alle murrosikäisten lasten päivittäinen aika ilman aikuisen läsnäoloa onkin tämän päivä Suomessa muihin Euroopan maihin verrattuna poikkeuksellisen vakava epäkohta. Kuitenkin koululaisten yksinäisiin iltapäiviin ollaan heräämässä vasta kovin hitaasti. Pienimpien koululaisten osalta ensiapua tilanteeseen ovat tarjonneet erilaiset vapaaehtoistoimijat järjestämällä iltapäiväkerhoja kouluihin tai niiden läheisyyteen. Valtaosa tämän selvityksen vastaajista piti koululaisten iltapäiväkerhoihin suunnattuja resursseja riittämättöminä. Ongelman laajuus ja vakavuus edellyttävät kuitenkin perusteellisempaa arviointia ja keskustelua kattavampien

ratkaisujen löytämiseksi.

Kuntaliiton julkaisussa Näkökulmia lapsipolitiikkaan (s. 77) haastetaan kunnat miettimään, voisiko kerhotoiminnan tukema koulu olla kouluikäisille lapsille koko päivän avoinna oleva toimintakeskus, jossa lapset voisivat koulutyön ohella harrastaa omien taipumustensa mukaisesti erilaisia asioita. Olisiko koulu avoin erilaisille ulkopuolisille toimijatahoille, jotka saapuisivat lasten luokse? Tämän ohella olisi hyvä pohtia, mihin meillä ovat kadonneet opettajien vetämät erilaiset harrastuskerhot. Entä miten kävisi, jos opettajalla olisi muutakin aikaa oppilaiden kanssa käytettävissä kuin opetusaika? Jäisikö vanhemmille ja lapsille enemmän yhteistä aikaa arki-iltaisina, jos lasten harrastukset hoituisivat päivällä koulun tiloissa? Lapsen arkipäivän sujuvuutta ja mielekkyyttä voitaisiin helposti parantaa, mikäli lapsille tarkoitettuja palveluja voitaisiin todellakin organisoida lapsilähtöisesti. Onko tämä ylivoimaista aikuiskeskeisessä yhteiskunnassa?

4.3 Terveysthuolto

Lasten terveydenhuoltoon suunnattujen voimavarojen määrää vastaajat pitivät kohtalaisen riittävinä. Samoin terveydenhuollon voimavarojen käyttöä pidettiin yleisesti tehokkaana. Kaikki tässä tutkimuksessa mukana olleet arvioivat kuitenkin lasten mielenterveyspalvelujen resurssit liian vähäisiksi. Tutkimusten mukaan lasten mielenterveyspalveluiden vaikuttavuuden suhteen tärkeää on hoidon oikea-aikaisuus eli se, että lapsi ja perhe saavat apua silloin, kun ongelmia ilmenee tai tilanne kiristyy. Tällöin sekä lapsen että perheen hoitomotivaatio on suurimmillaan. Oikea-aikaisuus palveluiden saannissa ei kuitenkaan toteudu erityisesti lasten mielenterveyspalveluissa. Tutkimuksiin ja hoitoihin joudutaan jonottamaan, usein täysin kohtuuttomia aikoja. Tämä murentaa nykyistenkin palvelujen mielekästä käyttöä.

Lasten terveyden ja hyvinvoinnin kannalta on olennaista, että ennaltaehkäisevät toiminnat on kunnassa järjestetty hyvin. Lastenneuvoloiden ja kouluterveydenhuollon tehtäviin kuuluu lapsen fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista ja terveydestä huolehtiminen. Ennaltaehkäisevän toiminnan voimavaroja on kuitenkin monessa kunnassa jatkuvasti viime vuosien aikana vähennetty. Tampereella oli 1990-luvun alussa 4,8 kouluterveyshuoltokäyntiä oppilasta kohti ja 1997 enää 2,6 käyntiä/oppilas (Tampereen lapsipoliittinen ohjelma). Raportissa ”Lapsi terveydenhuollon käyttäjänä” todetaan, että yhteiskunnallisten voimavarojen jaossa elää oletus ”maailman terveimmistä lapsista”. Tämän on arvioitu selittävän sitä, että ”oikeastaan kaikki, mitä perusterveydenhuollossa on tehty lasten hyväksi hammashuoltoa lukuun ottamatta, tehtiin jo 40-luvulla eli aikana, jolloin lastenneuvolat perustettiin” (Vienonen 1990). Neuvoloiden ja kouluterveydenhuollon erityisenä vahvuutena on edelleen koko väestön kattavuus, helppo saatavuus ja luottamus työntekijöiden ammattitaitoon (Saarelma ja Perheentupa 1998).

Ehkäisevän toiminnan tuloksellisuudesta on paljon näyttöä lasten fyysisen terveyden osalta ja nopeasti lisääntyvästi myös lapsen psyykkisen ja sosiaalisen terveyden kannalta. Myös Suomessa tehdyissä tutkimuksissa on todettu, että var-

haisella psykososiaalisella tuella voidaan ehkäistä yksilön psykososiaalisia ongelmia jopa aikuisuuteen asti (Aronen ym. 1995). Eräs terveydenhuollon vastaaja perustellusti ihmetteleekin: *"Miksi resursseja vähennetään jatkuvasti lapsilta?"* Päivähoidon työntekijä peräänkuuluttaa: *"Lasten pahaan oloon olisi pystyttävä kiinnittämään huomiota entistä paremmin entistä aiemmin."*

4.4 Lastensuojelu

Lastensuojelun voimavarojen riittämättömyydestä työntekijöiden ja jopa luottamushenkilöiden näkemykset olivat yhtenevät. Luottamushenkilöt arvioivat kuitenkin voimavarojen käytön vähemmän tehokkaaksi kuin työntekijät. Vastaajat, joilla itsellään oli kouluikäisiä lapsia, pitivät voimavaroja määrältään vähäisimpinä. Vastaavasti henkilöt, joilla itsellään ei ole lapsia, arvioivat lastensuojelun resurssit parhaiten riittäviksi.

Vastaajat pitivät lapsiperheiden toimeentuloturvaa kohtalaisen riittävänä. Toisaalta lähes kaikki vastaajat pitivät päihde- ja huumetyön resursseja vähäisinä, mutta huomattava osa myös epäili niiden käytön tehokkuutta. Päihde- ja huumetyö onkin lasten ja lapsiperheiden osalta huomattavaa osaamista ja pitkäjännitteisyyttä vaativaa työtä. Mm. tutkija Kujasalo (1996) toteaa, että päihdeperheen lapsi, joka tarvitsisi ja haluaisi apua, on yleensä lojaali perheelle ja pyrkii salaamaan ongelman, koska se on alkoholiperheen normaali käyttäytymismalli. Lapsen ja nuoren omaan alkoholinkäyttöön puuttuminen koetaan erityisen vaikeaksi ja helposti asian halutaan nähdä kuuluvan muille, lähinnä vanhemmille.

Kotipalvelun voimavaroja pitivät vähäisinä tässä tutkimuksessa naiset, erityisesti ne, joilla oli itsellään alle kouluikäisiä lapsia.

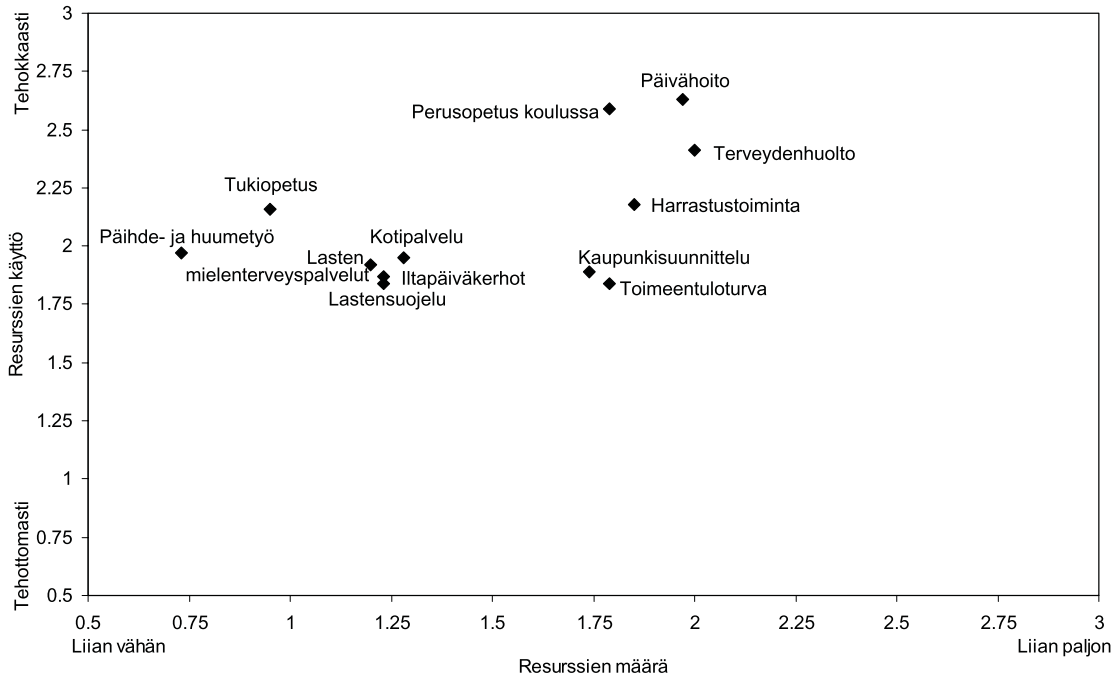
4.5 Muut resurssit

Lasten harrastustoimintaan suunnattuja resursseja vastaajat pitivät kohtalaisina ja melko tehokkaasti toimivina. Tosin tässä kohdassa ongelmaksi nousivat muut kuin määrälliset asiat. Ihmeteltiin mm. sitä, miksi lasten harrastustoiminta ei voi tapahtua kokonaan iltapäivisin; näin illat jäisivät vanhempien ja lasten yhdessäololle. Eräs vastaaja kysyy: *"Pääsevätkö vain aktiivisten vanhempien lapset harrastusten piiriin?"*

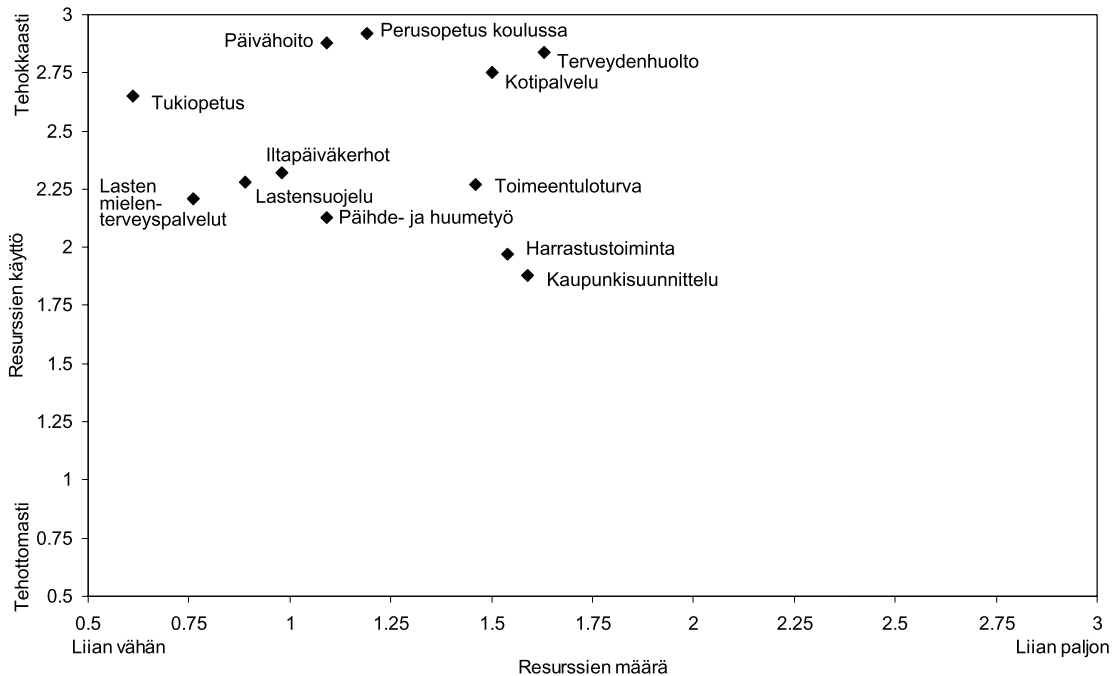
Kuntasuunnittelu eroaa muista tutkituista sektoreista oleellisesti. Sen piiriin ei kuulu mitään erityistä lapsille suunnattua palvelujärjestelmää. Lapseen suunnattuja kuntasuunnittelun resursseja pidettiin määrältään melko hyvinä, mutta resurssien käytön tehokkuutta pidettiin heikoimpana. Myös kuntasuunnittelun työntekijät itse arvioivat asian näin. Onko kyse siitä, että kun omaa palvelua lapsikuntalaisille ei ole, lasten kuuleminen on entistä hankalampaa? Kuntasuunnittelussa asia oli kuitenkin jo tiedostettu.

Yhteenveto vastaajien arvioista resurssien riittävydestä ja niiden käytön tehokkuudesta Tampereella on koottu kuvioihin 4A ja 4B.

Kuvio 4A. Luottamushenkilöiden arvio sekä resurssien määrän riittävydestä että niiden käytön tehokkuudesta eri aloilla.

Kuvio 4B. Työntekijöiden oma arvio sekä resurssien määrän riittävydestä että niiden käytön tehokkuudesta omalla alalla.

4.6 Voimavarojen rajallisuus

Eräs vastaaja toteaa: ”*Lapsen etujen toteutumatta jääminen on aina kiinni riittämättömistä rahoista. Mutta miten käyttää rajallisia voimavaroja parempaan?*” Filosofian tohtori Marjatta Kalliala, joka toimii lehtorina lastentarhanopettajakoulutuksessa, kirjoittaa: ”Ennen päiväkodin johtajalle riitti, että hän toimi oman talonsa johtajana. Nyt hän kehittää moniammatillista tiimi- ja verkosto-organisaatiota, laatii opetussuunnitelmia, osallistuu laatuprojekteihin ja täydennyskoulutukseen. On tiimineuvottelua, vastuuryhmää ja johtoryhmää. Terveys-, sosiaali- ja koulutoimen kanssa tehdään yhteistyötä. Toiseksi, kolmanneksi, neljänneksi ja viidenneksi tärkeimmän kutsuun on vastattava. Kukaapa vastustaisi yhteistyötä, täydennyskoulutusta ja laadun parantamista? Tärkeimpään ei enää ole aikaa ja voimia. Oman päiväkodin toiminnan kehittäminen on kuitenkin johtajan ja muiden työntekijöiden vastuulla. Kukaan muu ei kohtaa juuri näitä lapsia eikä tunne juuri heidän tarpeitaan.” Lopussa kirjoittaja toteaa: ”Suunta on sama päiväkodeissa, kouluissa, yliopistoissa ja sairaaloissa. Trendikkäiden sanakäänteiden saattelemina työntekijät noudattavat toiseksi, kolmanneksi, neljänneksi tärkeimmän kutsua joko vapaaehtoisesti tai pakosta. Tämä merkitsee etääntymistä lapsesta, oppilaasta, opiskelijasta, potilaasta – ihmisestä. On kuitenkin uskallettava kysyä, mikä on tärkeintä. Vastaus voi muuttaa kehityksen suuntaa ja johtaa takaisin ihmisen luo.” (Kalliala 2001.)

Olemmeko ajautuneet tilanteeseen, jossa voimavaroja viedään perustehtävältä enemmän kuin saadaan sinne lisää? Onko tietoyhteiskunnassa työ muuttunut puheeksi ja tekeminen virtuaaliseksi? Ja mitä tämä merkitsee lapsen kannalta?

Tässä selvityksessä naiset pitivät lapsiin suunnattuja voimavaroja merkittävästi vähäisempinä kuin miehet. Mitä kaikkea tämä tarkoittaa päätöksenteon ketjuissa? Eräs vastaaja kysyykin: ”*Miksi valtion ja kunnan on niin helppo säästöinoissaan talloa lapsen ja vanhuksen oikeuksia?*” Toinen huutaa: ”*Lisää rahaa, aikaa ja arvostusta lasten parissa tehdylle työlle! Lapset näkyviin!*”

5 Lapsen oikeus osallistua

Selvityksessä pyrittiin keräämään käytännön työntekijöiltä tietoa siitä, miten lapset voivat kussakin palvelujärjestelmässä osallistua itseensä kohdistuvaan toimintaan. Samalla pyrittiin kartoittamaan sekä ongelmalliseksi koettuja asioita että ennen muuta hyviä malleja ja onnistumisen kokemuksia.

5.1 Päivähoidossa

Päivähoidon työntekijöiden vastaukset jakoutuivat pääosin kolmeen ryhmään. Osa työntekijöistä arvioi, että lapset voivat nykyisellään päivähoidossa hyvin osallistua yhteiseen toimintaan monin eri tavoin. Toinen osa vastaajista korosti sitä, ettei päiväkotikäisen lapsen kuulukaan osallistua päätöksentekoon. He korostivat aikuisen vastuuta ja roolia. Kolmannen ryhmän muodostivat ne työntekijät, jotka näkivät ongelmia lasten mahdollisuuksissa vaikuttaa yhteisiin asioihin, mutta toivoivat tilanteen olevan toisin. Vastauksissa toisaalta korostui näkemys aikuisen keskeisestä roolista ja aikuisen aktiivisuuden merkityksestä lasten osallistumisen mahdollistamisessa. Toisaalta esille nousivat lasten oma osuus ja lasten erilaiset mahdollisuudet itse tehdä tilaa itselleen, jotta he voivat olla aktiivisia toimijoita. Näissä vastauksissa aikuisen rooli jäi passiivisemmäksi tai epäselvemmäksi.

Päivähoidossa lasten nähtiin voivan osallistua ennen muuta päivien suunnitteluun, ja päiväkodeissa pyrittiin myös valvomaan, että suunnitelmat toteutuvat. Tosin tällaiseen yhdessä suunnitteluun toivottiin enemmän aikaa. Toinen asia, jossa lapset olivat aktiivisesti osallisina, oli yhteisten sääntöjen luominen lapsiryhmille. Tätä oli kuvattu esimerkiksi seuraavasti: *”Yhdessä keskustellaan ja etsitään erilaisia kompromissejakin hankalissa asioissa. Aikuinen kirjaa sovitut asiat muistiin, jotta voidaan tarkistaa ja virkistää muistia tarpeen tullen. Toimitaan sovitussa raameissa.”* Vastauksissa toivottiin lapsille enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa myös pihojen, leikkikenttien ja sisätilojen suunnitteluun ja järjestelyyn.

Tosin tässä yhteydessä todettiin myös, että henkilökunnankin ajatuksia voitaisiin kuunnella nykyistä enemmän.

Huomattava osa vastaajista näki lasten osallistumisen päivähoitossa tapahtuvan aikuisen kautta. Pidettiin tärkeänä, että aikuinen kysyy lasten mielipiteitä, miettii asioita yhdessä lasten kanssa, keskustelee, kuuntelee ja arvostaa lasten mielipiteitä, antaa valinnanmahdollisuuksia ja käyttää aktiivisen oppimisen mallia. Erityisesti aikuisen ja lapsen välisten kahdenkeskisten keskustelujen nähtiin tukevan lapsen näkemyksen tavoittamista. Yksi päiväkodin johtajista kertoi käyttävänsä lasten kokouksia säännöllisesti seuraavalla tavalla: *”Niissä kirjataan esiin tulleet ehdotukset ja ne toteutetaan: toiminnassa, määrärahojen käytössä, tilajärjestelyissä tai sopimalla asioista yhteisesti vanhempien kanssa. Samalla kunnioitetaan lasten mielipiteitä – ei pakkosyöttämistä, ei pakkonukuttamista, ei pakkotekemistä.”* Aikuisen toiminnan merkitystä korostavissa vastauksissa korostui myös lapsen ja aikuisen yhdessä toimimisen tärkeys. *”Meidän työryhmän toiminta on lapsilähtöistä. Napataan lasten suusta ideoita, jotka koskettavat jokapäiväistä toimintaa. Lasten mielipiteet ovat tärkeitä viikko-ohjelmaa suunniteltaessa. Lasten mielipiteitä kuunneltaessa toiminta on mielekästä niin lapsille kuin aikuisillekin.”* Tällaisista vastauksista välittyy myös tunteiden jakamista, iloa ja ansaittuakin ylpeyttä omasta työstä.

Osa vastaajista painotti enemmän lapsen aktiivisuuden ja käyttäytymisen merkitystä. He näkivät lasten voivan osallistua päätöksentekoon itseään koskevissa asioissa sanomalla mielipiteensä, olemalla mukana päivän toiminnassa, ottamalla muut huomioon, ilmaisemalla itseään, valitsemalla itselle mieleistä ja sopivaa toimintaa, tekemällä varauksia, kertomalla toiveensa ja halunsa päivittäin arkitilanteissa. Näissä vastauksissa korostui lapsen osuus vuorovaikutuksessa eikä se, mitä tehtiin yhdessä aikuisen kanssa, hahmottunut. Vaikka käytännössä varmaankin lasten mielipiteiden huomioon ottaminen toki johtaa yhteiseen toimintaan, jäi näiden vastausten jälkeen pohtimaan, oliko joissakin tilanteissa lapsen oikeus osallistumiseen jäänyt liiaksi lapsen omille harteille. Lapset ovat yksilöllisesti erilaisia niin vuorovaikutuskyvyiltään kuin temperamentiltaan. Jäävätkö juuri ne lapset, joiden tarpeet tulevat muutoinkin huonosti kuulluiksi, paremmin osaavien lasten varjoon?

Merkittävimpänä syynä siihen, etteivät lapset voi osallistua päivähoitossa päätösten tekoon, pidettiin lasten ikää. *”Näkemykseni on, että 0–6-vuotiaat lapset eivät kykene päätöksen tekoon eikä ole tarpeen. Lasten turva on aikuisissa. Kun voi pienenä täysin turvautua, on mahdollista kehittyä aikuiseksi joka pystyy antamaan turvaa. Päätöksen tekoa voi ikään sopivalla tavalla harjoitella pelien ja leikkien avulla.”* On tietysti totta, etteivät päiväkotikäiset lapset voi osallistua kaikenlaiseen päätöksentekoon. Totta on myös se, etteivät alle kolmevuotiaat lapset osallistu ja vaikuta niinkään puheen kautta. Kuitenkin jo aivan pienellä vauvalla on monia ei-kielellisiä tapoja viestiä tarpeistaan ja odotuksistaan ympäristölle. Yksi vastaajista olikin todennut, että *alle kolmevuotiaat voivat osallistua, jos aikuiset tunnistavat heidän tarpeensa.* Mitä pienempi lapsi on, sen tärkeämpää on, että aikuinen kykenee ”lukemaan” hänen viestejään ja vastaamaan niihin. Pienet lapset ovat eniten riippuvaisia lähellä olevien aikuisten kyvystä kuulla ja ymmärtää heidän tarpeitaan. Tätä lapsen havainnoinnin ja kuulemisen merkitystä vastauksis-

sa korostettiin; kuitenkin koettiin, että kysymyksessä on toisaalta ammatillista koulutusta edellyttävä osaaminen, toisaalta kyse on aikuisten asenteista ja ”hyvästä tahdosta”.

Vastauksissa nousi esiin myös lapsen kannalta huolestuttavia mielipiteitä ja asenteita: *”Lapset osallistuvat jo tällä hetkellä itseään koskevien asioiden päätöksentekoon. Lapsiryhmän ’vaikeus’ luonnollisesti vaikuttaa suuresti asiaan, esim. sosiaalisesti häiriintyneet lapset vaativat selkeät ja tiukat rajat, eikä voi olettaa, että edellä mainitut lapset kykenevät päätöksentekoon.”* Kuitenkin juuri tällaisten lasten kohdalla olisi tärkeää, että lapsi saisi opetella oman osallistumisensa hyväksytyjä keinoja. Kaikki lapset tarvitsevat onnistumisen kokemuksia äänensä saamisesta kuuluviin ja mahdollisuuksia osallistumiseen. Erityisesti lapset, joilla on sosiaalisessa käyttäytymisessään ongelmia, tarvitsevat kokemuksia oman toiminnan ja ympäristön johdonmukaisen reagoinnin välillä.

Vastauksissa pohdittiin myös lapsen osallistumisen suhdetta aikuisen vastuuseen. Pelkoa esiintyi sen suhteen, että lasten osallistuminen vähentää aikuisen ottamaa vastuuta siitä, mitä tehdään. Näissä pohdinnoissa korostui osallistumisen parhaimpana muotona juuri lapsen kuuleminen. Eräs päiväkodin johtaja kirjoitti: *”Lasten toimintaa tulee havainnoida ja kasvattajan tulee osata tulkita lapsen tarpeita. Tiettyyn rajaan saakka lasten tulee osallistua päätöksentekoon päiväkodissa. On varottava kuitenkin säilyttämästä lapselle aikuisen vastuuta päätöksenteossa.”*

Käytännön työstä nousevia helmiä päivähoiton työntekijät ilmaisivat runsaasti. Hyviä, onnistuneita kokemuksia lasten tarpeiden huomioimisessa oli monenlaisia. Kolmasosa päiväkodin työntekijöistä nosti esille lapsesta välittämisen ja lapsen kunnioittamisen. Välittäminen puolestaan kiteytyi sen ympärille, miten lasta voidaan ”kokonaisvaltaisesti kuulla”. Lapsen kuuntelua olikin kuvattu monenlaisin termein: aktiivinen kuuntelu, todellinen kuuntelu, aito kuuleminen ja eläytyvä kuuleminen. Hyväksi oli havaittu ennen kaikkea lapsen kuuleminen pienissä arkipäivän asioissa ja se, että lasta kuullaan juuri sillä hetkellä, kun lapsella on asiaa. *”Kun on aikaa pysähtyä ja kuunnella, näkee myös lapsen ja lapsen tarpeet. Jos täytyy vain kiireessä suorittaa työtehtäviä, ei näe tärkeitä asioita.”* Hyväksi oli havaittu myös se, että työntekijä asettuu konkreettisesti lapsen asemaan, esimerkiksi laskeutuu lattialle lapsen tasolle. Tämä auttaa eläytymään lapsen maailmaan. Myös säännöllisen päivärytmin ja toimintatapojen koettiin auttavan lasten kuulemista. Tärkeäksi kuitenkin nousi myös se, että vakiintuneita päivärutiineja arvioidaan aina uudelleen. Se, miten hyvin lapsen kunnioittaminen ja lapsesta välittäminen onnistuu, näkyy ennen muuta lapsen tyytyväisyytenä. *”Lasten päivien pitää olla päiväkodissa lapsesta mukavia.”* *”Työssä onnistumisen aistii päiväkodin tunneilmastosta.”*

Toinen aihepiiri, josta kertyi onnistuneita kokemuksia, liittyy lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Tärkeäksi koettiin *”lapsen kokonaisvaltaisen elämän hahmottaminen”* ja sen ymmärtäminen, *”kuinka päivähoito on osa lapsen päivää”*. Lapsen yksilöllisessä huomioimisessa korostui myös vanhempien ja perheen merkitys. *”Kaikenlainen tieto, joka tuo esiin vanhempien asiantuntijuuden oman lapsensa kohdalla.”* *”On tärkeää, että lasta kohdellaan ryhmässäkin yksilönä. Häntä kuunnellaan. Hän saa ilmaista tunteitaan, myös negatiivisia, turvallisissa olosuhteissa ai-*

kuisten 'valvonnassa' ja tilanteen ohimenoa jälkeen lapsi saa katua ja kokea olevansa aikuisen hyväksymä (ei kuitenkaan niin, että raivonpurkaus kohdistuu ihmisiin tai esineisiin). ”Hyväksi keinoksi lapsen yksilöllisessä huomioimisessa oli koettu muun muassa se, että jokainen lapsi on vuorollaan ”viikon päähenkilö”. Siihen sisältyy esimerkiksi haastattelu, jossa kysellään lapsen lempiruokaa, mielikirjaa jne.

Onnistuneet kokemukset liittyivät pitkälti tilanteisiin, joissa työtekijä korosti lapsen havainnoinnin tärkeyttä, sitä että tuntosarvet ovat jatkuvasti pystyssä. Huomioimisessa pidettiin tärkeänä sitä, että paneutuen seuraa lapsen leikkiä, lapsen käyttäytymistä, tutkii lapsen piirustuksia, kuuntelee lapsen kertomuksia jne. Juuri lasten omat tarinat ja sadut koettiin hyväksi mahdollisuuksiksi lapsen tarpeiden ja kokemusten ymmärtämisessä. Kirjojen, kuvien ja lukemisen kautta nähtiin lapsen kertovan ympäristöstään, perheestään ja elämästään, niin iloista kuin suruistaankin. Myös hetket, jolloin lapsi ja aikuinen voivat yhdessä pohtia kaikenlaista, olivat päiväkotityön helmiä. *”Lapset pitävät valtaisesti tasa-vertaisesta keskustelusta, jossa heitä kuunnellaan ja annetaan myönteistä palautetta.”*

Lapsikeskeisyyden ja lapsilähtöisyyden merkitys päiväkotityössä koettiin kokonaisvaltaisesti tärkeäksi. Lapsilähtöisyyttä kuvattiin arkipäivän konkreettisesti toiminnasta lähtien aina varhaiskasvatukseen ja erityisiin pedagogisiin oppisuuntiin ulottuen. Eräs vastaajista totesi, että kun *”lapsikeskeisyys toiminnassa toteutuu, lapsi ilmaisee aina mielipiteensä”*. Tärkeinä pidettyjä työmallia olivat myös yhteiset roolileikit, ohjatut leikkutilanteet, ryhmätyöt, luontoretket, kasvukansiot, aktiivisen oppimisen malli ja montessoripedagogiikka.

Muutama vastaaja totesi, ettei ole löytänyt mitään toimintamallia tai työtapaa, joka toisi esille lapsen näkökulman, tai että lapsen näkökulmaa löytyy vain vähäisessä määrin.

5.2 Koulussa

Eniten lasten nähtiin voivan osallistua koulutöiden ja -toimien suunnitteluun kuten tuntien jaksotukseen, tehtävien valintaan, joskus myös oppisisällöstä päättämiseen, oppimateriaalien ja kirjojen valintaan, ainevalintoihin, kertauksen tarpeeseen, tukiopetuksen tarpeeseen, koetyypin valintaan ja läksyihin. Lasten mielipidettä kuultiin myös koulun retkien, koulun tapahtumakalenterin ja tutustumiskohteiden valinnassa. Koululaisten mahdollisuudet vaikuttaa koulun toimintaan lisääntyivät iän karttuessa.

Koulun vastauksissa korostui erityisesti lasten osallistuminen yhteisistä säännöistä ja seuraamuksista sopimisessa. Painotettiin, että sääntöjä noudatetaan, kun niihin yhteisesti sitoudutaan; samalla jaetaan yhteistä vastuuta ja toimitaan yhteisten arvojen puolesta. Yhteisesti säännöistä ja seuraamuksista sovittiin mm. koulutehtävien tekemisen, ruokalassa käyttäytymisen, luokkakaverin kiusaamisen ja oppitunneilta myöhästymisen suhteen.

Kouluissa pidettiin myös hyvänä, että koululaiset ovat lisääntyvässä määrin päässeet mukaan koulupihojen suunnitteluun. Oppilaiden kerrottiin tehneen omia suunnitelmia, joita sitten oli hyödynnetty jatkosuunnittelussa. Lasten piirustuksia ja kirjoituksia oli käytetty hyväksi myös kaupungin leikkipaikkojen suunnit-

telussa. Tärkeäksi koettiin lasten mahdollisuudet ”itse vaikuttamalla ympäristö viihtyisämmäksi” -toimintaan.

Myös oppilaskuntatoimintaa pidettiin tärkeänä, mutta samalla todettiin, että tätä toimintaa voitaisiin huomattavasti lisätä ja kehittää. Oppilaskuntatoiminnassa on suuria käyttämättömiä mahdollisuuksia. Tehostamisen nähtiin olevan kiinni asenteista, osaamisesta ja yhteistyöstä. Kahdessa vastauksessa oli otettu huomioon myös koulun muu henkilökunta. Lähinnä kouluruokailun järjestämiseen ja ruokalistan laatimiseen liittyen tulisi oppilaiden vaikutusmahdollisuudet ottaa huomioon. Lapsen näkökulmasta juuri päivittäiseen ruokailuun kiteytyvät konkreettisimmat kokemukset siitä, millaista huolenpitoa järjestelmä yksilöön kohdistaa. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä merkittävämpi hoivaa välittävä rooli ruokailulla on hänelle.

Luokkatasolla oppilaiden koettiin voivan osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon lähinnä keskustelemalla, asioita yhdessä pohtimalla. Tällaiset keskustelut liittyivät yleensä joko ongelmien ja epäkohtien tai tyytyväisyyden ilmaisemiseen. Koulun työntekijät painottivat vastauksissaan erityisesti sitä, että lapsen kanssa keskusteluun tulee varata riittävästi aikaa. Erilaisina toimintamuotoina esille tuotiin luokkakokoukset, luokkatoimikunnat, mielipidekyselyt, pohdimistehtävät, kirjallinen pohdinta, omat tarinat, keskustelua stimuloivat kertomukset, ideariihet ja aloitelaatikko. Käytettyjä keinoja olivat myös kirjallisten palautteitten kerääminen esimerkiksi opetuskurssin sisällöstä, oppitunnista ja koikeista. Tällaisissa yhteisissä pohdintoissa oppilaat joutuvat usein käsittelemään vastuukysymyksiä, sitä miten yksilön etu ja ryhmän etu punnitaan ja arvotetaan.

Myös koulun työntekijöiden vastauksissa aikuisen vastuu nousi esille, kun pohdittiin lasten osallistumismahdollisuuksia. Toisaalta nähtiin tarpeelliseksi ja hyväksi se, että lapset oppivat ottamaan itsestä ja toisista lisääntyvästi vastuuta, toisaalta aikuisten roolia haluttiin korostaa. Lapsen osallisuus nähtiin myös osaksi vanhempien ja koulun välistä yhteistyötä; pohdittiin muun muassa lasten ottamista mukaan opettajan ja vanhempien tapaamiseen ns. huoltajapalaverissa. Oppilaan mukanaolo koulun työntekijäpalaverissa nousi myös esiin. Tosin tässä yhteydessä todettiin hyväksi *”yhteiset neuvottelut, mutta vain silloin, kun lapsi on tilanteessa, jossa hänen vastauksillaan on todellista merkitystä”*. *”Alle yhdeksänvuotiaakin pystyy järkevasti vaikuttamaan asioihinsa, hänen mielipidettään tulee kysyä ja ottaa huomioon asioista päätettäessä”*. Toisaalta vastauksissa korostettiin, että *”lasten ja aikuisten rooleja ei pidä sekoittaa, ei liian paljon liian varhain”*. Eräs vastaaja kommentoi koululaisten osallistumismahdollisuuksiin liittyvää kysymystä seuraavasti: *”Tämä kysymys on tyypillistä sanahelinää, joka on itse asiassa vienyt lapselta oikeuden olla lapsi, ilmeisesti nuo eivät enää tiedä, miten päin reuhtoisivat.”*

Oli myös vastauksia, joissa oikeus osallistua nähtiin pelkästään lasten omaksi asiaksi. Todettiin, että lapset voivat esittää mielipiteensä, ehdotuksensa ja toivomuksensa sanomalla ongelmat ääneen. Näissä vastauksissa ilmeni kielteisiä asenteita ja väsymisen ongelmaa selvemmin kuin päiväkodeissa. *”Nykyajan lapset pitävät hyvin huolen siitä, että heitä kuullaan”*, *”palautte tulee välittömästi joka päivä”*, *”kyllä lapsella ilmaisukeinoja löytyy: itkut, naurut, kiukuttelut, raivarit, haisattelut jne.”* Näitä vastauksia lukiessa jää miettimään, miksi lapset käyttävät tai joutuvat käyttämään tällaisia tunneilmaisuja ja keinoja mielipiteensä ilmaisemi-

seksi. Eräs rehtori toteaa: *"Lapsen näkökulma tulee esiin tietysti koulussa joltakin kannalta aina, mutta keskellä näitä asioita olen joutunut kysymään, mitä jää huomaamatta."* Koulun työntekijät ovat kokeneet lasten osallistumisen kannalta olennaiseksi opettajan omat työskentelytavat ja asenteet. Vastauksissa esiintyi näkemyksiä, joiden mukaan lasten osallistuminen on ollut heikkoa juuri opettajien yleisten asenteiden vuoksi. Muutama vastaaja oli tilanteen parantamisen lähtökohdaksi nostanut esiin tarpeen arvioida kriittisesti omaa työtään. Tätä pidettiin kuitenkin vaikeana asiana, johon toivottiin ulkopuolista ohjausta. Apu toivotettiin tervetulleeksi kouluun opettajan työn tukemiseksi tältä osin.

Myös koulussa kaiken perustana pidettiin lapsista välittämistä ja lapsen kunnioittamista. Ensisijaista on se, että arvostaa oppilaiden mielipiteitä, osaa kuunnella ja on kiinnostunut heidän asioistaan. Tärkeänä pidettiin avoimuutta, rehellisyyttä, luotettavuutta, turvallisuutta ja luokkahengen saamista sellaiseksi, että kaikkien mielipiteet tulevat kuulluiksi. Opettajan tulisi saada työstään realistista palautetta, ja oppilaiden toiveet tulee kirjata ylös. Vastauksissa painotettiin, että opettaja on lapsen oppimisen ohjaaja, ei tiedonjakaja. *"Jos opettaja on innostunut opettamastaan asiasta, lapsetkin innostuvat."* Käytännön helmenä jotkut opettajat kertoivat, että lapsen omien kertomusten ja mielipiteiden kirjaaminen useaan otteeseen pidemmällä aikavälillä oli avain oppia ymmärtämään juuri tätä lasta. Samoin lasten keskinäisten juttujen jakaminen oli uudella tavalla tuonut esille lasten näkemyksiä. *"Lasta tulee arvostaa omana itsenään ja tukea häntä oppimisu- luilla olemaan aktiivinen tiedon ja kokemuksen hakija."*

Yleisesti vastauksissa pidettiin hyvinä sellaisia tilanteita, joissa lapset voivat olla läsnä persoonallisina yksilöinä. Tällaisina tilanteina mainittiin mm. oppimaan ohjaus ja henkilökohtaisen opetussuunnitelman laatiminen. Muutamissa vastauksissa kaivattiin enemmän vuorovaikutusta oppilaan ja opettajan välille. Mukana oli myös kipeitä toteamuksia: *"Jos jokaisen voisi erikseen huomioida, niin olisi täysin mahdollista saada esiin lapsen näkökulma!"* Kaiken sellaisen toiminnan nähtiin tuovan esille lapsen näkökulman, jossa lapsi voi tuottaa asioita itse. Näin taideaineiden merkitys korostuu, samoin korostuvat toiminnalliset harjoitukset ja kaikki käsillä tekeminen. Kunniaa saivat myös suulliset esitykset, kirjoitukset, näytelmät, leikki, urheilu ja nykyhetkeä peilaten ennen muuta videoiden yhdessä tekeminen.

Koulun työntekijöiden vastauksissa tuotiin esiin myös erilaisia menetelmiä, joiden oli koettu olevan hyviä lapsen näkökulman tavoittamisessa. Näissä menetelmissä ehkä yllättäenkin korostuivat toisaalta ryhmäkeskeiset työtavat, tiimityö ja yhteistoiminnalliset oppimismallit, toisaalta oppilaskeskeiset työtavat, oppilaan itsearviointi, oppilaan omat portfoliot ja itsenäinen opiskelu. Myös paritöskentely, työpajat, seikkailukasvatus, ratkaisukeskeiset menetelmät ja Lions quest -opetusmenetelmät saivat kiitosta.

Menetelmien runsaus nostaa esille ajatuksen, että tärkeämpää kuin itse menetelmä onkin se, että opettajalla on keinoja oppilaiden vuorovaikutteiseen ohjaamiseen. Toisaalta joidenkin vastausten kohdalla jää miettimään myös sitä, mitä tapahtuu sen jälkeen kun opettaja on kuullut oppilaidensa mielipiteitä. Kuuleminen sinänsä on jo haastavaa, ja siksi saattaakin joissakin tilanteissa käydä niin, että ainakaan lapsen näkökulmasta kuuleminen ei johda mihinkään. Vaikka opet-

taja voisi toimia asian suhteen, usein esimerkiksi harkintansa jälkeen, tämä toiminta ei enää näy lapselle eikä lapsi osaa yhdistää omaa osuuttaan mahdollisiin myöhempiin tapahtumiin. Syyn ja seurauksen oppimisen kannalta tämä on hankalaa, samoin oman aktiivisen vaikuttamisen ymmärtämisen kannalta. Miettimään jää myös sitä, miten esimerkiksi lapsen oma arvio itsestä jää elämään lapsen ja opettajan vuorovaikutukseen. Sisäistääkö lapsi itsearviointin myös opettajan näkemykseksi itsestään, siirtyykö vastuu arvioinnista ainakin lapsen näkökulmasta vain lapselle? Tapahtuuko todellista vuorovaikutusta niin, että lapsikin sen ymmärtää?

Joistakin vastauksista näkyi opettajien jonkinlainen turhautuneisuus: *"Myykää TV, sulkekaa internet, antakaa lasten 'kyllästyä' – vasta silloin heidän mielikuvitus ryhtyy toimintaan!" "Ainakaan lapsen vieminen pienenä hoitoon tai palaaminen tyhjään kotiin EI ole lapsen näkökulma. Jospa puututtaisiin oikeisiin asioihin!"*

5.3 Terveysthuollossa

Kokemukset lasten osallistumisesta itseään koskevaan päätöksentekoon vaihtelivat terveydenhuollossa paljon. Osassa vastauksista oltiin sitä mieltä, että lapset voivat vaikuttaa niin neuvoloissa kuin kouluterveydenhuollossakin itseään koskevien asioiden hoitamiseen. Vastauksissa todettiin, että rutiinitutkimukset tehdään yhteistyössä lapsen kanssa ja silloin lapsi saa osallistua. Tarkastustilanteissa tutkimukset pyritään tekemään *"lapsen ehdoilla jostaen, keksien, houkutellenkin"*. Lapsille pyritään kertomaan, mitä tehdään ja miksi, samoin kuunnellaan lasten omaa tahtoa. Tätä tahtoa noudatetaan, mikäli voidaan. Osa vastauksista korosti sitä, ettei lapsen näkökulmaa terveydenhuollossa aina voida ottaa huomioon. Toimenpiteet on tehtävä, halusi lapsi sitä tai ei. Todettiin myös, että tarpeelliset toimenpiteet tehdään, mutta yksilökohtaiset toivomukset otetaan huomioon tilanteen mukaan.

Keskeiseksi keinoksi terveydenhuollon työntekijät kokivat keskustelun lapsen kanssa. Tärkeänä pidettiin myös lapsen käyttäytymisen tarkkailua, lapsen kuuntelemista, lapsen mielipiteen huomioimista ja ystävällistä, asiallista suhtautumista lapseen. *"Lapsi on vastaanotolla tasavertainen, lapsi on se joka on asiakkaani."*

Sitä, millaisia kysymyksiä lasten kanssa tulisi käyttää, oli pohdittu terveydenhoidossa paljon. Juuri kysymysten kautta terveydenhuollon työntekijät pyrkivät saamaan lapsen osalliseksi. *"Keskustelen aina yli kaksivuotiaan lapsen kanssa ensin heidän vaivastaan vastaanotolla."* *"Lapsi osaa vastata, kun kysytään häneltä, että esim. miksi silmäkulma on musta. Ettei isä tai äiti vastaa hänen puolestaan vastausta, joka sopii heille."* Tärkeänä pidettiin myös sitä, että lapsi saa itse ottaa esille asian, joka häntä huolestaa tai harmittaa. Erityisen tärkeänä pidettiin suoraan lapselle puhumista ja sitä, että kysytään lapselta itseltään hänen mielipidettään ja hänen ajatuksiaan. Samalla työntekijät korostivat ennen muuta vanhempien ja muiden aikuisten vastuuta päätösten tekemisessä. Hyvinä kokemuksina lapsen näkökulman huomioimisesta terveydenhuollon työntekijät korostivatkin juuri monenlaista yhteistyötä sekä lapsen vanhempien että esimerkiksi päiväkodin

työntekijöiden ja opettajien kanssa. Yhteistyön lisääntyessä on kuitenkin tarkoin pidettävä mielessä lapsi yksilönä, kuten neuvolan terveydenhoitaja toteaa: *”Py-
rin jokaisella neuvolakäynnillä miettimään erikseen, mikä on tämän lapsen paras, tä-
män lapsen etu.”*

5.4 Sosiaalitoimessa

Sosiaalitoimen työntekijöiden vastauksissa korostui työtä vahvasti säätelevä lain-
säädäntö, ennen muuta lastensuojelulaki. Vastauksissa todettiin, että kun on kyse
lastensuojelutoimista, lapset voivat olla mukana neuvottelemassa asioistaan. Oi-
keuskäsittelyssä ja poliisikuulusteluissa asiakkailla sen sijaan ei ole päätösvaltaa,
sovittelussa on. Lastensuojelutyöntekijät – samoin kuin lastensuojelulaki – ko-
rostivat vastauksissaan kaikesta huolimatta lapsen kuulemisen tärkeyttä. Samal-
la vastauksissa nousi selkeästi esiin se, miten vaikeaa lapsen oikea ja asianmu-
kainen kuuleminen on. Paljon pohdittiin sitä, mikä on riittävää kuulemista, mi-
ten lapsen aito mielipide saadaan esille ja toisaalta, onko kuulemisessa menty
liian pitkälle. Useissa vastauksissa todettiin, että pitäisi olla enemmän aikaa kuulla
lapsia. Työntekijöiden vastausten mukaan se, miten lasten mielipide tulee ote-
tuksi huomioon, riippuu viranomaisten asenteista, taidoista ja tiedoista. Kaivat-
tiin enemmän yhteistyötä, täydennyskoulutusta ja lapsen kuulemisen käytäntö-
jen vakiinnuttamista. *”Minusta pitäisi puhua asioiden suunnittelusta ja valmiste-
lusta eikä päätöksen teosta. Lapset ovat mukana liki kaikissa itseään koskevissa suun-
nittelupalaverissa, mutta eivät tee päätöksiä.”* Toinen työntekijä toteaa: *”Lasta kuul-
laan päätöksentekoprosessissa, jossa hän on yhtenä mukana. Entistä nuorempaa lasta
kuullaan.”* Toisaalta arveltiin, että lapset osallistuvat jo nyt lain sallimissa puit-
teissa ja usein ”päättävät” liikaakin itse asioistaan. Tällöin on iso työ pyrkiä yh-
teisiin päätöksiin.

Lasten osallistumisen koettiin vahvasti liittyvän lapsen perheeseen ja per-
hetilanteeseen. Korostettiin, että yleensä asioita hoidetaan ensisijaisesti vanhem-
pien kanssa ja lasten osallisuus välittyy juuri vanhempien kautta. *”Lapsen osallis-
tuminen riippuu perheestä ja tietenkin lähinnä vanhemmista.”* Erityisesti lasten-
suojelussa nousi toisaalta esiin myös kysymys, onko perhetyössä menty liian pit-
källe suhteessa lapsen oikeuksiin.

Myös sosiaalityöntekijöiden vastauksissa lapsen osallisuuden ja osallistumis-
mahdollisuuksien nähtiin liittyvän lapsen omaan aktiiviseen rooliin. Työnteki-
jöiden mielestä lasten pitäisi kertoa itse omasta tilanteestaan, heidän tulisi esit-
tää mahdollisia mielipiteitä ja toivomuksia työntekijöille ja pyrkiä neuvottele-
maan aikuisen kanssa. Työntekijät toivoivat, että lapset kertoisivat, miten asiat
ovat heidän kannaltaan ja mitä tulisi tehdä. Näiden vastausten kohdalla jää miet-
timään, miten moni lapsi kykenee vieraassa ja usein vaikeassa elämäntilanteessa
olemaan aloitteentekijä. Toisaalta tutkimusten pohjalta tiedetään, että aikuiset
voivat olla yllättävän arkoja tekemään suoria kysymyksiä lapsille silloin, kun aihe
on arkaluontoinen ja hankala. Lojaliteettiristiriitojen vuoksi lapsen on toki vielä
paljon hankalampaa itse ottaa tällaista asiaa esille.

Sosiaalitoimen työntekijöiden keskuudessa tärkeiksi asioiksi lapsen näkö-

kulman löytymisessä koettiin ennen muuta läheisyyden ja turvan tarjoaminen. Myös lapsen kunnioittamista, lapsen huomioimista yksilönä ja avoimuutta korostettiin. Se, että työntekijä ymmärtää perheen tilannetta, auttaa kokemuksen mukaan myös lasta. Lapsen kannalta työntekijän aito läsnäolo turvallisenä aikuisena ja luottamussuhteen rakentaminen lapseen koettiin tärkeäksi. Lasta tulisi pyrkiä kuulemaan sekä yhdessä koko perheen kanssa että myös kahden kesken ilman vanhempia, tällöin mieluiten toiminnallisissa tilanteissa. Useat työntekijät painottivat kotikäyntien merkitystä. *”Yksinkertaisesti muistamalla, mitä erikäinen lapsi tarvitsee ja miten lasta huomioidaan iänmukaisesti. Suhtautumalla lapseen kuten aikuisiin – kunnioittavasti, vaatimatta heiltä kuitenkaan aikuisen taitoja.”*

Koska lapsen kuuleminen on lisääntynyt ja lapset ovat entistä useammassa neuvotteluissa mukana, vastauksissa pohdittiin erityisesti lapsen läsnäolon merkitystä erilaisissa neuvottelutilanteissa. Tärkeänä pidettiin sitä, että aikuiset eivät puhu lapsen puolesta. *”Jatkuvasti omassa mielessä on muistutettava itseään, ettei puhu ohi eikä yli lapsen; että on korvat ja silmät auki lapsen kuulemiselle.”* Hyväksi oli koettu se, jos neuvotteluissa oli mahdollista käyttää kahta työntekijää, joista toinen keskittyi lapsen näkökulmaan. Pienten lasten tilanteen ja mielipiteiden selvittämiseen tulisi olla paljon enemmän aikaa ja mahdollisuutta; isommat lapset osaavat kyllä kysyttäessä sanoa kantansa, jos heille annetaan siihen aito mahdollisuus ja jos heitä kunnioitetaan yksilöinä. Työntekijät korostivat lapsen näkökulman tärkeyttä myös siinä työssä, jota tehdään vain perheen aikuisten kanssa, kuten sovittelutilanteissa tai perheväkivaltatilanteissa. Kokemuksen mukaan jo pelkkä lasten asioiden esille ottaminen auttaa lasta jossain määrin.

Vastauksissa nousivat esille myös moniammatillisen yhteistyön tärkeys ja muiden ammattihenkilöiden työpanos. *”Kodinhoitajat ovat ammattiryhmä, joka työskentelee perheissä, heidän omassa kodissaan, ja he pystyvät näin huomioimaan lasten oman mielipiteen, viemään sitä eteenpäin tarpeen mukaan joko vanhemmille tai yhteistyötahoille.”*

5.5 Kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluissa

Harrastuskerhojen työntekijöiden vastauksissa lapsen mielipiteiden kuuntelun tärkeys toistui usein. Kuunteleminen onnistuu *”olemalla itse hiljaa ja antamalla lapselle aikaa”*. Aikuisen olisi jaksettava kuunnella lasta ja annettava tilaa vapaalle keskustelulle, ja myös rauhallisen tunnelman luomista korostettiin. *”Ei riitä se, että lapsille annetaan virike, vaan on myös muistettava havainnoida lasta ja jakaa lapsen elämystä.”* Hyviksi keinoiksi oli havaittu lasten jättämät aloitteet ja palautteet, joita oli kerätty suullisesti, kirjallisesti ja Internet-sivujen kautta. Näitä aloitteita oli jopa muokattu eteenpäin kuntalaisaloitteiksi.

”Museo on lapselle helposti outo ympäristö. Lasten kanssa keskusteleminen on hyvä tapa selvittää heidän näkökulmiaan. Mahdollisuudet koskea ja tehdä itse ovat museossa harvinaisia, mutta lapsille tärkeitä.” Museotyöntekijät toivoivatkin, että voisivat alusta pitäen rakentaa lasten ehdoilla toteutettavia projekteja, jotka eivät olisi valmiiksi asti tehtyjä, vaan joiden rakentamiseen myös lapset osallistuisivat. Toiveena esitettiin esimerkiksi puuhanurkan suunnittelua museokeskukseen.

Taidekoulun työntekijät korostivat lapsen oman luovuuden tärkeyttä. Lasten tulisi voida tuoda töitään esiin esimerkiksi taidenäyttelyiden muodossa. Myös se, että lapset voivat jakaa kokemuksiaan erilaisista kulttuuritapahtumista ja kertoa mielipiteensä aikuisille, koettiin hyväksi. Vastauksissa ehdotettiin, että lapsille ja nuorille pitäisi olla ilmainen pääsy taidetapahtumiin ja museoihin, sillä pienikin maksu saattaa olla käynnin esteenä. Kulttuuripalvelujen käyttäjien kasvattaminen alkaa jo varhain. Ihmisen mahdollisuudet nauttia kulttuurista läpi elämän ovat yhteydessä lapsuuden ajan kokemuksiin.

Kirjaston työntekijöiden mielestä lapsilta kannattaa kysellä. *"He eivät anna negatiivista palautetta niin helposti kuin aikuiset, vaan ovat vähäänkin tyytyväisiä."* *"Lapseen pitää aikuisen ottaa kontakti, lapsi itse on useimmiten siihen liian arka. Jos kontaktin saa syntymään, lapsilta saa paljon arvokasta tietoa, mitä he palveluilta haluavat."* Kirjaston työntekijät kaipasivat erityisesti lasten mielipiteitä siitä, mitä kirjoja he haluaisivat kirjastoon ja millaista lastenteatteria he haluaisivat katsoa, ja erityisesti musiikista toivottiin nuorten kertovan mielipiteensä.

Nuorisotalon isäntä totesi hyväksi toimintamalliksi sen, että jakaa vastuuta nuorten kanssa sopivissa konkreettisissa asioissa. Toinen tärkeä toimintamalli on maalaisjärjen käyttö. Omien lasten kanssa kertynyttä elämäkokemusta pidettiin työssä tärkeänä. Nuorisotoimen vastaajista osa avoimesti totesi, ettei ole löytänyt mitään hyvää toimintatapaa tai työmallia, joka toisi esille nuoren näkökulman.

Kulttuuri- ja vapaa-aikatoimen työntekijöiden vastauksissa mietitytti osin se, että valinnan runsautta pidettiin lapsille suunnattavassa tarjonnassa tärkeänä. Toisaalta lapsen vaikeus valita saattaa korostua, jos vaihtoehtoja on paljon. Myös se, että lapsi valitsee toimintansa vain omien mieltymystensä mukaan, voi kaventaa hänen mahdollisuuksiaan ja jättää uuden kokemuksen riemun vähemmälle. Erityisesti jäi askarruttamaan vastaus, että *"lapsen näkökulman tuo esille yleensä kieltäminen sinänsä – lapsi usein kysyy syytä kieltoon ja paljastaa silloin näkökulmansa"*. Rajat ja rajojen antaminen tuovat toki turvallisuutta ja voivat auttaa luottamuksellisenkin keskustelun syntymistä. Vastaus kuitenkin henkii toisenlaista ajattelua.

5.6 Kuntasuunnittelussa

Kuntasuunnittelun ja kaavoituksen työntekijät olivat osin sitä mieltä, että lapset voivat vaikuttaa asioihin jo nyt monella tavalla. Osa näki, että kuntasuunnittelu sekä kaavoitus- ja ympäristöasiat hoidetaan aikuisten näkemysten mukaisesti, ja lasten keinot osallistua koettiin hankaliksi. Kaiken kaikkiaan kuntasuunnittelun työntekijät korostivat aikuisten roolia lasten näkemysten välittäjinä. Vastauksissa kerrottiin lasten osallistuvan leikkialueiden suunnitteluun vanhempien ja asukas yhdistyksen kautta, samoin nähtiin taloyhtiöiden välittävän myös lasten näkemyksiä. Taloyhtiöiden kerrottiin olevan mukana esimerkiksi lähipuistojen suunnitteluprosessissa silloin, kun on kyse toiminnallisesta puistosta. Kaavoituksessa lasten mielipidettä voitaisiin vastaajien mielestä kuulla nykyistä enemmän ja korottaa esimerkiksi ns. korttelikävelyjen avulla.

Aikuisten välittävä rooli nousi myös muulla tavoin esiin. Kuntasuunnittelun työntekijät korostivat niin koulujen kuin päiväkotienkin kanssa tehtävän yhteistyön tärkeyttä. Hyviä kokemuksia on kertynyt päiväkotien ja koulujen pihojen suunnittelusta. Tätä voitaisiin laajentaa siten, että tulevien koulujen ja päiväkotien rakentamis- ja peruskorjaussuunnitteluun otettaisiin lapset mukaan. Muutamassa vastauksessa nostettiin esille, että erityisesti nuoria tulisi ottaa mukaan nuorisotilojen suunnitteluun. Hyvänä ideana pidettiin kuntasuunnittelun asiakaspisteisiin järjestettäviä ympäristö-asioihin liittyviä teemapäiviä, jotka suunnattaisiin erityisesti lapsille ja nuorille.

Hyväksi keinoksi lapsen näkökulman löytymiseen oli koettu myös se, että *”pitää lähteä pois omasta virkatyöhuoneesta ja mennä sinne, missä lapset viettävät aikaansa.”* *”Keskustelut lasten kanssa paikanpäällä sopisi hyvin esim. lähiuudistukseen.”* Erityisesti lasten luovuuden käyttämisestä ja mukaan saamista pidettiin haasteena aikuisille. Tämä nousi esiin vaikkapa vastauksessa, jossa todettiin, että *”väriä käyttö sisustuksessa on lapsille tärkeää, väreistä pitävät kaikki lapset ikään katsomatta”*. Useassa vastauksessa valitettiin sitä, että lapset voivat vaikuttaa kuntasuunnitteluun liian vähän. Toisaalta joku jopa totesi, että lasten osallistuminen päätöksentekoon on vaarallista, koska lapsia on helppo manipuloida olemaan jotakin mieltä.

Hyviä kokemuksia oli kertynyt lasten mukanaolosta liikenneturvallisuuteen liittyvissä asioissa. Useissa vastauksissa toivottiinkin, että päiväkotien ja koulujen työntekijät tekisivät enemmän aloitteita liikenneturvallisuuden parantamiseksi lapsen näkökulmasta. Tällä tavoin voitaisiin paremmin löytää lähiympäristön liikenneongelmia ja korjata niitä juuri lasten tarpeiden mukaisesti. Tampereella liikennelaitos on tehnyt yhteistyötä päiväkotien kanssa mm. siten, että päiväkoedeista on haettu busseilla 5-vuotiaat lapset ja kuljetettu Tampereen Jäähallin pysäköintipaikalle, missä on voitu turvallisissa olosuhteissa harjoitella bussiin nousemista bussipysäkiltä ja myös bussista poistumista. Hyvää, konkreettista liikenneturvallisuuskasvatusta, jossa lapsen kokemuksellinen näkökulma on tavoitettu!

5.7 Miten luottamushenkilöt ”kuulevat lasta”?

Miten luottamushenkilöt tavoittavat lapsen näkökulman omassa työssään? Mistä he saavat tietoa lapsen arkipäivästä? Yli puolet luottamushenkilöistä totesi parhaaksi tietolähteekseen lasten asioissa omat lapsensa tai lastensa lapset. Oman perheen lisäksi moni koki saavansa tietoa myös muusta lähiverkostosta: lasten kavereilta, näiden vanhemmilta ja tuttavaperheiltä. Vastauksissa mainittiin myös ”äitikollegioiden” ja ”lähipuiston puskaradion” merkitys. *”Kaikki tietoni perustuu omaan elämään – elämän piiriin, mitä havaitsen, ns. lapsen näkemys perustuu omiin arvioihini – perusjärjen käyttöä ja rakkautta.”*

Luottamushenkilöt korostivat myös oman aktiivisen toimintansa tärkeyttä. He kokivat saavansa tietoa lapsista ja lasten asioista vain etsimällä sitä itse. *”Saan tietoa puhumalla ja kyselemällä – menen, näen, kuulen ja koetan ottaa selvää.”* *”Olemalla niin lasten kuin nuortenkin joukossa ja kuuntelemalla heitäkin – älyväilyä löytyy!”*

Lasta koskevaa tietoa luottamushenkilöt kokivat saavansa myös lasten kanssa työskenteleviltä työntekijöiltä. Kaksi vastaajaa viidestä piti tätä kanavaa tärkeänä. Luottamushenkilöissä oli myös monia, jotka työskentelivät omassa ammatissaan tai toimivat muutoin lasten parissa, ja he kokivat saavansa tietoa erityisesti tätä kautta. Moni luottamushenkilö mainitsi saavansa tietoa myös toisten luottamushenkilöiden välityksellä. Keskinäistä keskustelua ja tietojen vaihtamista pidettiin tärkeänä.

Luottamushenkilöt painottivat myös tiedotusvälineitä, erityisesti lehtikirjoittelun seuraamista. TV:n, radion, kirjallisuuden ja erilaisten tutkimusten seuraamista pidettiin tärkeänä. Vaikka tällainen tietokanava koettiin merkittäväksi, suhtauduttiin siihen myös kriittisesti: *"Tiedotusvälineissä on vähän tietoa suoraan lapsilta, lähes kaikki tieto tulee välikäsien kautta."*

Kaiken kaikkiaan luottamushenkilöt kokivat, että he saavat tietoa lapsista ja lapsen näkökulmasta riittämättömästi. Erityisesti luottamushenkilöt korostivat, ettei lapsen ääni välity virkamiesten kautta joko ollenkaan tai välittyy liian vähän tai muulla tavoin huonosti. Luottamushenkilöiden kannanotot olivat tässä suhteessa samansuuntaisia riippumatta siitä, oliko kyseessä kunnallinen palvelu Tampereella tai Hämeenkyrössä tai seurakuntien palvelu. *"Esittelyteksteissä tai niiden liitteissä ei ole koskaan tietoa lasten näkemyksistä."* *"Päätösten esittelyssä ei lasten näkemyksiä näy."* Vastauksissa pohdittiin myös sitä, että virkamieskoneisto on kankea ja epäsopeva lapsen kuulemisen kannalta. Todettiin, että virkamiehet olivat todellakin voittopuolisesti miehiä, jotka eivät tunne lapsen maailmaa.

Mahdollisiksi uusiksi keinoiksi muuttaa tilannetta parempaan suuntaan nähtiin esimerkiksi Tampereella lasten valtuustotoiminta. Tosin luottamushenkilöt toivat esiin myös sen, että tällainen toiminta on vielä haparoivaa, lähinnä virkamiesten taholta. Esille tuotiin tarve tämältyyppisen toiminnan vakinaistamisesta pysyväksi toimintamuodoksi. Toisaalta todettiin, että lasten valtuuston asiat tulisi saattaa huomattavasti paremmin kaikkien lasten ja erityisesti lasten palvelujärjestelmien kuten koulujen, päiväkotien yms. tahojen tietoon. Lasten valtuusto toimintamallina pohjautuu täysin aikuisten tapaan tehdä yhteiskunnallista työtä, ja tässä suhteessa lasten osallistumismahdollisuudet ovat vielä alkumetreillä. Tärkeää olisi lähteä kehittämään sellaisia toimintamalleja, joissa lasta voidaan kuulla paremmin lapsen omien luontaisten toimintamallien kautta. Aikuiskeskeisyyden lisäksi lasten valtuuston toiminnassa nähtiin ongelmaksi se, että lapset eivät alkuunkaan tasavertaisesti voi tulla kuulluiksi tätä kautta. *"Parhaiten tuntuu toteutuvan sellaisen lapsen edut, joka osaa ilmaista itseään selkeästi ja on rohkea tekemään niin."* *"Että kaikki lapset olisivat tasa-arvoisia! Nyt on A- ja B-luokan lapsia."* Meidän on syytä pohtia sitä, miten osallistuvat ne lapset, joilla on kaikkein suurin puute. Miten heidän äänensä tulisi kuulluksi? Myös tasa-arvon puute eri-ikäisten välillä mietitytti luottamushenkilöitä. He kokivat saavansa kaikkein vähiten tietoa pienten lasten näkemyksistä, mutta toisaalta myös murrosikäiset nähtiin ryhmäksi, jota on vaikea aidosti kuulla.

Toisen hyvän kuulemismuodon voisivat tarjota tietotekniikan antamat mahdollisuudet. Esimerkiksi Tampereen kaupungin Internet-sivut kertovat kaikenikäisille kuntalaisille heidän vaikutusmahdollisuuksistaan. Internetissä lapsetkin voivat tehdä aloitteita ja esittää kysymyksiään tai käydä keskustelua epäviralli-

semmin kansalaiskioskissa. Tässäkin vaihtoehdossa oleelliseksi nähtiin lasten kanssa työskentelevien aikuisten välitysrooli. Samoin korostettiin vanhempien merkitystä lasten äänen esille nostamisessa. Kaiken kaikkiaan kunnallisessa toiminnassa ja ennen muuta päätöksenteossa on tarpeen lähteä kehittämään järjestelmiä, joilla saadaan palautetta niiltä kuntalaisryhmiltä, jotka eivät itse voi olla vaikuttamassa päätöksiin, kuten lapsilta ja vanhuksilta. Tämänäyttöisen kunnallisen demokratian kehittäminen on keskeistä yhteiskunnan hyvinvoinnin varmistamiseksi. Puurula toteaa (1998), että kuntien luottamushenkilöiden pitäisi ajaa myös niiden lasten etua, joiden vanhemmilla ei ole varaa tai mahdollisuutta ajaa omien lastensa asioita. Jotta tähän yltäisimme, meidän on kyettävä kuulemaan ja ymmärtämään koko lapsuuden kirjoa nykyistä paljon paremmin.

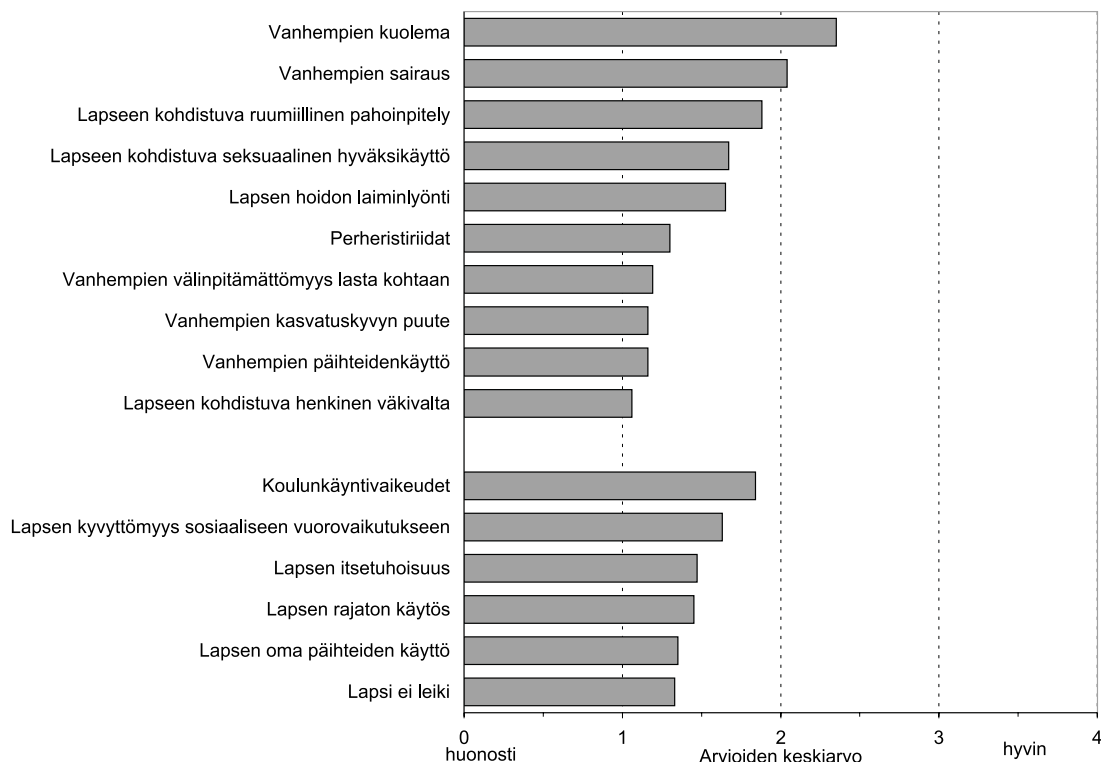
6 Lapsen oikeus suojeluun ja huolenpitoon

Lasten perustarpeista ja ihmisoikeuksista vastaajat olivat kaikkein eniten huolissaan siitä, miten lasten suojelu ja huolenpito nyky-Suomessa toteutuvat (kuviokuva 5). Erityisesti oltiin huolissaan vanhemmuuteen ja lasten kasvatukseen liittyvistä puutteista. *"Vanhempien välinpitämättömyys lasta kohtaan on kasvamas- sa."* *"Miten tukea vanhempia käyttämään tervettä järkeä rakkaudella höystettynä lasten kasvatuksessa?"* *"Olen huolestunut kaikkien arvojen romuttumisesta. Mielestäni lapselle ei ole hyväksi, jos ne puuttuvat täysin. Nykyvanhemmat eivät korosta enää toisten ihmisten huomioimisen tärkeyttä. Joskus minusta tuntuu että maailmassa valitsee ainoastaan rahavalta."* *"Olen huolestunut nykyvanhempien kasvatustapoi- sta, jotka ohjaavat lasta liialliseen itsekkyyteen."*

Vastaajat toivat esiin myös huolensa siitä, miten yhteiskunta tukee vanhemmuutta ja miten yhteiskunta kantaa vastuunsa lapsen henkisestä suojelusta ja huolenpidosta. Lapsen ympärillä olevat turvaverkot rakoilevat, osin puuttuvat kokonaan. *"Tämä YK:n julistuksen kohta on nykypäivänä otettava erittäin vakavasti!"* Vastauksissa myös ihmeteltiin, miten asiat ovat ajautuneet tähän pisteeseen. *"Teoriassa esim. lainsäädännössä lastensuojeluasiat on hoidettu huomattavasti paremmin kuin käytännössä toimivat."* Moni taho totesi lapsen suojelun ja huolenpidon epäonnistuvan, jos yhteistyö kodin kanssa ei pelaa ja koti ei pysty kantamaan omaa vastuutaan. Tällaisessa tilanteessa myöskään ulkopuoliset auttajat eivät tänä päivänä onnistu. Erityisen heikosti lasten suojelun ja huolenpidon varmistus tapahtuu vastaajien mielestä silloin, kun vanhempi sairastaa psyykkisesti tai kun perheessä on päihdeongelma. *"Koti on pyhä paikka, jonka seinien sisällä tapahtuneet asiat ovat yksityisiä."*

Vastauksissa kaivattiin uusia ratkaisuja ja keinoja auttaa lasta: *"Yhteiskunnastamme puuttuu vanhempainkoulu, joka voisi olla pakollinen: esim. saa lapsilisää vain, jos käy kasvatustuennoilla tai keskusteluryhmässä. Näitä voisi järjestää esim. lastenneuvolan ja kasvatustuenneuvolan ym. sellaisten työntekijöiden yhteistyönä. Äitiys- ja lastenneuvolapalvelut ovat hyvässä hoidossa, mutta perheen hoito on unohdettu. Neuvoja tarvitaan ennen kuin on ongelmia."* Erityisesti pohdittiin keinoja, millä

Kuvio 5: Vastaajien arvio siitä, miten hyvin on turvattu lasten oikeus yhteiskunnan suoje-
luun ja huolenpitoon. Kuvan yläosassa on aikuisiin liittyviä tilanteita ja alaosassa lapsen
itseensä liittyviä tilanteita.

*"tukea ja rohkaista vanhempia olemaan äiti ja isä, ottamaan vastuu omista lapsis-
taan, vaikka se vaatii vaivannäköä".*

Tähän kyselyyn vastanneet eli lasten palvelujärjestelmissä välillisesti tai suo-
raan mukana olevat aikuiset kokivat lastensuojelun ja huolenpidon omasta vir-
kamiesnäkökulmastaan erityisen vaikeaksi tehtäväksi. Vaikeaa oli esimerkiksi se,
miten asioihin pitäisi tai voisi puuttua. *"Voiko asioista puhua yhdessä lapsen ja van-
hemman välillä avoimesti? Miten vanhempi suhtautuu lapsen asioihin? Menevätkö
perheeseen suunnatut satsaukset perille lapselle asti?"*Toisaalta korostettiin, että *"van-
hempien mielipide, olkoon se mikä tahansa, on tärkeä. Ilman sitä on työskentely lap-
sen kanssa varsin pinnallista". "Arvioitaessa lapsen etua täytyy tuntea lapsi ja perhe
sekä heidän elinympäristönsä hyvin. Ulkopuolinen tekee usein vääriä päätelmiä."* Myös
puuttumisen ajankohta tuntui nykyisin olevan harvoin onnistunut. Usealla ta-
holla korostettiin sitä, että turvaverkkojen lasten ympärillä pitäisi aktivoitua hu-
omattavasti aiemmin. *"Ajoissa auttamaan!"* Ennaltaehkäisevää huolenpitoa pidet-
tiin tärkeänä. Nyt yhteiskunta tulee mukaan vasta viime tingassa ja usein nega-
tiivissävyisin toimenpitein.

Lasten palvelujärjestelmien työntekijät ja luottamushenkilöt kokivat myös,
että vastuuta lasten kasvatuksesta, huolenpidosta ja suojelusta on siirtynyt liikaa
yhteiskunnalle. *"Yhteiskunta ei ole velvollinen vastaamaan kaikista kasvatukseen liit-
tyvästä! Nykyisin tilanne valitettavasti palvelun nimissä lipsuu kokonaan yhteiskun-
nalle."* *"Yhteiskunnan ei tule huolehtia kaikista lapsen liittyvistä asioista. Vanhem-*

mille olisi annettava mahdollisuuksia hoitaa itse lastensa asioita eli lastensa kasvatustavasta on oltava vanhemmilla. ”Vanhemmuutta on aihetta arvostaa. Millä tavalla saisimme itse vanhemmat arvostamaan vanhemmuutta? Miten saisimme heidät ymmärtämään, mikä on vanhempien tärkein tehtävä: sitoutuminen vanhemmuuteen, suojella lasta, arkipäivän elämistä lasten kanssa. Liian paljon vanhemmuuden vastuu siirretään eri syistä eri palvelujärjestelmille, ja joskus vaikuttaa sitä, että me palvelujärjestelmät otamme hurraten tehtävän vastaan.”

Lasten suojelun suhteen vastauksissa näkyikin selvänä trendinä se, että asiaa pidettiin tärkeänä, mutta sen katsottiin kuuluvan jollekin toiselle taholle. Eniten vastaajat peräänkuuluttivat vanhempien tehtäviä ja vastuuta, mutta myös palvelujärjestelmien eri sektorit näkivät asian kuuluvan enemmän jollekin toiselle kuin itselle. Päivähoidon vastauksissa mietittiin, mitä koulu voisi tehdä, ja koulun vastauksissa puolestaan, mitä ennalta ehkäisevää päiväkodit voivat tehdä. Lastensuojelun vastauksissa nostettiin oman vastuun ja roolin ohella esiin myös muiden tahojen mahdollisuuksia toimia lapsen puolesta ennen kuin asiat ajautuvat lastensuojelun viranomaisille asti. Kaikissa vastauksissa korostuikin yhteistyön tärkeys ja vaikeus. Yhteisen kielen löytäminen eri ammattiryhmien välillä koettiin hankalaksi. Samoin tietojen saanti koettiin vaikeaksi: *”Eri viranomaisten tulisi saada paremmin tietoa toisiltaan. Esim. terveydenhuolto ei juuri kerro koululle oppilaista asioita, jotka voivat olla esim. liikuntatunnilla elintärkeitä.”*

Vastauksista saa sellaisen kuvan, että eri palvelujärjestelmät nykyisellään kohtaavat lapsen vain omasta näkökulmastaan eikä kokonaiskuva hahmotu kenellekään. Samoin jokainen taho pyrkii omilla keinoillaan tukemaan lasta ja mahdollisesti auttamaan lapsen perhettä. Yhteistyö ei tunnu toimivan siten, että se helpottaisi kaikkia. Toisaalta yhteistyö nähtiin välttämättömäksi ja verkostotyypillisellä työskentelyllä toivottiin päästävän eteenpäin. Useaan otteeseen vastauksissa todettiin, että jokaisen lapsen ympäriltä pitäisi löytyä suojaverkko ja että sen tulisi toimia ajoissa ja aidosti lapsen edun mukaisesti. Yhteistyön avoimuuden kehittäminen eri tahojen kesken sekä suhteessa perheeseen on avainasemassa.

Esille nousivat myös muut kuin lapsille tarkoitetut palvelujärjestelmät. Monet yhteiskunnan järjestelmät, jotka työskentelevät pääasiassa aikuisten kanssa, ovat tai voisivat olla lasten suojaverkon oleellisia linkkejä. Myös näillä tahoilla olisi hyvä muistaa, että vanhempia koskevat elämän tapahtumat ja muutokset vaikuttavat usein voimakkaasti myös lapsiin. Aikuisia kohtaava taho voi olla ainoa, joka on asioista tietoinen. Tutkimuksissa on esimerkiksi todettu, että vanhemman psyykkisen sairauden vaikutukset lapsiin vähenivät, jos lapsi sai tietoa vanhemman sairaudesta. Vanhemman kanssa työskentelevä työntekijä onkin avainasemassa kertomaan lapselle, miten vanhemman sairaus vaikuttaa tähän. *”Tuntuu, että lasten huomioiminen eri yhteyksissä on edelleen liian vähäistä. Yhteistyötä on kehitettävä eri sektoreiden kesken!”* *”Olsi löydettävä yhteinen punainen lanka eri viranomaisten kesken.”*

”Tuli mieleeni tuttavaperheeni, jonka perheen sisäinen väkivalta tuli sattumalta tietooni äskettäin. Mitenkähän varmistaisin kaksivuotiaan lapsen tarpeet? Avunsaantikanavat olen perheelle kertonut, pallo on nyt heillä. Jotain pitäisi tehdä...”

7 Mitä lapsia koskevaa tietoa kunnassa käytetään?

Nykyisessä ns. tietoyhteiskunnassamme näyttää siltä, että tieto on varsin ongelmallista. Niin palvelujärjestelmien arkipäivän työssä kuin kunnallisessa ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on selvästi vaikeuksia saada sopivaa tietoa, ymmärtää, mitä kerätty tieto tarkoittaa, välittää eteenpäin oikeaa tietoa, pitää hyvää tiedonkulkua yllä, valikoida ja rajata liiallista tai epäoleellista tietoa, poistaa turhaa, aikaa ja resursseja vievää tietoa, oivaltaa, mitä tietoa puuttuu jne. Tietoon liittyvät monenlaiset ongelmat nousivat tässä selvityksessä vahvasti esiin niin työntekijöiden kuin luottamushenkilöiden vastauksissa.

Myös se, missä määrin tieto vaikuttaa työntekijöiden ja luottamushenkilöiden arkipäivän toimintaan, näytti synnyttävän kysymyksiä. Toisaalta monenlaista tietoa koettiin tarvittavan, toisaalta esimerkiksi tilastotietojen nähtiin sitenkin kertovan huonosti, mitä lapselle kuuluu tai mitä lapsi tarvitsee. Aikuisen ihmisen toimintaa ohjaavat tiedon lisäksi hänen omat ja ympäröivän yhteisön arvot, asenteet, tunteet, yleiset tai alakohtaiset toimintamallit ja rutiinit, säännöt, tavat, uskomukset jne. Työntekijät korostivatkin kokemuksellisen tiedon merkitystä sekä lapsi- ja tilannekohtaista toimintaa. Päätäjät puolestaan ilmaisivat tarvitsevansa kiteytettyä ja analysoitua tietoa. Nykyiset numeeriset tilastotiedot eivät välttämättä aukea tai kerro riittävän hyvin päätäjille oikeita asioita.

Sekä työntekijät että luottamushenkilöt tarvitsevat tietoa paitsi lapsista ja lasten tilanteista myös siitä, miten lapsille suunnatut palvelujärjestelmät toimivat. Miten hyvin tehty työ kohtaa lapsen tarpeet? Tällä hetkellä monet kunnat ovatkin etsimässä ja kehittämässä erilaisia mittareita ja indikaattoreita, joita säännöllisin välein seuraamalla saataisiin tietoa lasten tilanteesta kunnassa ja tietoa palvelujen laadusta ja osuvuudesta. Tärkeää on tällöin tiedostaa, että se mitä mitataan, ohjaa myös sitä, mitä tehdään. Onkin syytä kriittisesti katsoa, mitä tietoa lasten palvelujärjestelmät tällä hetkellä keräävät omasta toiminnastaan, mitä tilastoidaan ja mitä viedään eteenpäin luottamushenkilöille päätöksentekoa varten. Päätäjien on mietittävä, minkälaista tietoa kunnassa on syytä kerätä, jotta he voisivat todella kuulla lasten tarpeita ja mahdollisuuksiensa mukaan vastata niihin.

7.1 Luottamushenkilöiden näkemykset

Tässä selvityksessä luottamushenkilöt kertoivat saavansa tietoa ennen muuta seuraavista tilastoista: väestötilastot, ikärakennejakaumat, lastensuojelutilastot, toimeentulotukitilastot, oppilasmäärät, päivähoitotilastot, onnettomuustilastot ja rikollisuustilastot. Muutamat luottamushenkilöt totesivat erikseen, että erityisesti sosiaali- ja terveyssektorilta on vaikea saada sopivia tilastotietoja. Luottamushenkilöt saivat tietoa myös erilaisista raporteista ja selvityksistä. Niistä tässä selvityksessä mainittiin kaikkein useimmin Kouluterveys-tutkimus. Lisäksi mainittiin mm. Mannerheimin Lastensuojeluliiton keräämä muistio lapsiperheisiin kohdistuneista säästöistä ja niiden vaikutuksista, Tampereen lastensuojelustrategia sekä muistio lapsiperheiden hyvinvoinnin lisäämisestä. Jokunen luottamushenkilö Tampereelta totesi, että kaupungilla on omia hyviä raportteja, jotka sisältävät käyttökelpoista tietoa mutta joita ei tunneta. Pyytämällä tällaisia raportteja saa käyttöönsä, mutta kuinka moni osaa pyytää. Myös työntekijöiden taholta sama asia nousi esiin: *”Edes Tampereen omat julkaisut saisivat tulla kiertoon – muiden julkaisut usein maksullisia, niitä ei ole lupa hankkia.”*

Tilastotiedoista luottamushenkilöt totesivat toisaalta sen, että tilastot ovat välttämättömiä päätöksenteon pohjana. Toisaalta selvästi nousi esiin näkemys, että tilastot eivät kerro tarpeeksi. Tilastojen kautta toivottiin löydettävän suurimmat ja laajimmat ongelmat lasten elämässä, jotta niitä voitaisiin korjata yhteistuumin eri yhteisöjen voimin. Tilastoinnin nähtiin kuitenkin tällä hetkellä kertovan eniten rahan kulusta. Yhdeksi ongelmaksi todettiin se, että loppujen lopuksi aika vähän päätöksenteon tueksi tulee edes tilasto- ja taustatietoja, joissa nimenomaan lasten osuus olisi eriteltyä. Toisaalta esille tuli myös se, että tilastoja tehdään nykyisin jo liikaakin. Tilastojen laatiminen vie kohtuuttomasti aikaa, ja resursseja valuu paperin pyörittämiseen varsinaisesta lasten hyvinvointia tukevasta palvelutyöstä. Huolta kannettiin myös siitä, että tilastot voivat johtaa harhaan ja olla jopa haitaksi päätöksenteossa. Tilastojen tueksi todellakin tarvittaisiin numeroja pidemmälle vietyä arviointia tilanteesta tai vaikkapa tapauskohtaisia esimerkkejä.

Luottamushenkilöt kokivat, että yksilön arki on eri asia kuin tilastonumerot. Erityisesti lapsen arki välittyy nykyisistä tilastoista puutteellisesti. Eräs tamperelainen luottamushenkilö totesi, että *”todellinen karu elämä, jonka näkee päivittäin kaduilla ja puistoissa, kertoo enemmän kuin yksikään tilasto”*. Toisen luottamushenkilön mielestä *”aikamme luottaa numeroihin ja tilastoihin liikaa, hädässä oleva lapsi unohtuu ja aikaa kuluu hukkaan jo ennen kuin asiat näkyvät tilastonumeroina”*. Luottamushenkilöt kokivat, että vaikka lukuja tarvitaan, tarvitaan myös ymmärrystä siitä, mitä nämä luvut todella merkitsevät lasten arkipäivässä. Tässä suhteessa luottamushenkilöt esittivät palvelujärjestelmien työntekijöille toiveita tiedon kulun parantamiseksi. Toisaalta toivottiin enemmän sellaisia tilastoja, joissa lasten osuus on selkeästi eriteltyä näkyvissä. Toisaalta työntekijöiden pitäisi liittää numeroina ilmaistuun tietoon mukaan perusteltuja kannanottoja siitä, mitä luvut kertovat kunkin palvelujärjestelmän arkipäivän tilanteesta. Mikä tilanne on ollut aiemmin, mitä luvut kertovat tämän päivän tilanteesta, mikä on työntekijöiden visio paremmasta? Luottamushenkilöt toivoivat myös, että oman kun-

nan tilastotietoja vertailtaisiin muiden kuntien tilastoihin. Eli kaiken kaikkiaan luottamushenkilöt tarvitsisivat paitsi pidemmälle työstettyä myös käytännön to-siasioita paremmin kuvaavaa tietoa.

7.2 Työntekijöiden mielipiteet

Eri palvelusektoreilla työskentelevät vastaajat toivat esille monia tilastoja, joita heillä on työssään käytössä tai joita he itse keräävät. Tiedon osalta työntekijöiden vastauksissa painottui neljä näkökulmaa. Ensinnäkin selvästi esiin nousi tilastojen vähäinen merkitys omassa työssä, jossa painottuu yksilön arki: *"Tilastoilla ei tee mitään, jos huomioiva, huolehtiva, turvallinen ote puuttuu."* *"Lapset ovat yksilöitä, eivät tilastonumeroita."* Työntekijät kokivat, ettei tilastotiedoista ole apua omassa työssä. Tieto lapsen yksilöllisistä ominaisuuksista koettiin tärkeäksi, ja korostettiin, että jokainen lapsi ja jokainen tilanne ovat erilaisia. Toiseksi korostui yhteistyön kautta saatava tieto eri tahoilta, jotka toimivat lapsen kanssa. Kaikilla palvelualoilla toivottiin lasten parissa työskentelevien ihmisten välistä kokemusten vaihtoa. Nähtiin, että alueellinen yhteistyö eri tahojen kanssa voisi olla jokapäiväisempää, arkisempaa ja tavallisempaa. Lapsi on kokonaisuus, joten tietoa yhteistyökumppaneilta heidän näkemyksistään olisi tärkeää saada kaikkien lapsen kanssa työskentelevien käyttöön. Yhteistyön eri tahojen välillä koettiin kuitenkin kangertelemaan. Esille tuli kokemuksia, että muualta kyllä kysellään tietoja, mutta itse ei riittävästi tiedoteta omasta työstä. Vaikka palvelujärjestelmien keskinäistä tiedonkulkua pidettiin tärkeänä, tietokynnykset ovat edelleen korkeita. Pitäisikö työntekijöiden salassapitosäädöksiä noudattamisen ohella keskittyä vielä paremmin löytämään ne säädökset, jotka suorastaan velvoittavat heidät yhteistyöhön aina kun se on lapsen etu?

Kolmanneksi työntekijöiden vastauksista välittyi tunne siitä, että olemassa oleva hyödyllinen tieto ei ole itsellä. Tietoa on olemassa, mutta sitä on vaikea löytää tai tiedon hyödyntäminen jää vähäiseksi. Asian ratkaisuksi ehdotettiin suunnitelmallista tietopalvelua, joka kokoaisi olennaiset asiat yhteen suunnitelu- ja kehitystoiminnan tueksi yli palvelusektorirajojen. Toinen ehdotus oli, että olisi tärkeää koota edes kunnan sisäiset yhteystiedot siitä, mistä tietoa saa, kuka mihinkin asiaan vaikuttaa tai kenen kautta voisi lähettää tietoja eteenpäin. Sopivan tiedon löytymistä toivottiin: *"Lintukodossa eläminen antaa suppean kuvan. Yleensä tiedot palauttaa maanpinnalle ja luulot väistyy."*

Vahvasti toivottiin niiden tilastotietojen, joita palvelujärjestelmät keräävät, vaikuttavan luottamushenkilöiden päätöksentekoon. Tässä selvityksessä kuitenkin korostuivat näkemykset, joiden mukaan tilastotiedoista ei nähty olevan hyötyä, ei omassa työssä eikä päätöksenteossa. Tilastotietoja koettiin kerättävän turhaan tai ainakin jotakuta muuta varten ilman, että työntekijälle olisi selvää, miten kerätty tieto vaikuttaa. Näin tilastotietojen kerääminen koettiin kielteiseksi asiaksi. *"Mielestäni tilastoja löytyy ja ongelmat ovat tiedossa. Niihin pitäisi vain päättäjien reagoida."* *"Tilastoista ei sinänsä ole hyötyä – tuntuu siltä että päättäjien mielestä on hienoa tehdä tilastoja, näyttää että on tehty jotakin. Tärkeää on miettiä ja ennen kaikkea toteuttaa niitä konkreettisia keinoja, joilla voidaan puuttua epäkoh-*

tiin ja lasten epäoikeudenmukaiseen kohteluun.”Vastauksissa yritettiin myös etsiä ongelmiin ratkaisuja, eli käytännössä työntekijät toivoivat luottamushenkilöiden paremmin ymmärtävän sitä, mitä tilastot kertovat arkipäivästä. Näin tiedonkulun vaikeus avautui sekä luottamushenkilöiden että työntekijöiden taholta. Riittävää vuorovaikutusta ja todellista ymmärtämistä koettiin molemmin puolin olevan liian niukalti.

7.3 Mitä tietoa pitäisi kerätä?

Tarve kehittää paremmaksi sitä, mitä tilastoidaan ja mitä tilastoja käytetään, on ilmeinen. Tällä hetkellä pyritään löytämään erityisesti sellaisia indikaattoreita, jotka kertovat jonkin asian tilasta lasten elämässä ja jotka antaisivat epäsuorasti tietoa ilmiön merkityksestä lapsen hyvinvoinnille. Indikaattorin tulee olla sellainen, että sitä voidaan kohtalaisen objektiivisesti mitata lasten arkipäivästä. Indikaattorin tulee olla lapsen riittävän tasapainoisen kasvun ja hyvinvoinnin varmistamisen kannalta oleellinen. Tärkeää on myös saada palautetta siitä, vastaavatko palvelujärjestelmät lapsen tarpeisiin. Tavoitteena tulisi olla, että yksittäisistä indikaattoreista pystyttäisiin keräämään sellainen kokonaisuus, jolla lasten tilanteen kehitystä ja lapselle suunnattujen palvelujen sopivuutta kyettäisiin kunnassa todellakin osuvasti ja mahdollisimman luotettavasti seuraamaan. Tämä tarkoittaa jonkinlaista lasten hyvinvointimittaria ja lasten palvelujärjestelmien laatumittaria.

Tällaisten indikaattoreiden kehittäminen ja löytäminen on ajankohtaista ja tarpeellista mutta vaativaa. Vielä työläämpää on koota eri indikaattoreista lasta ja lapsen tilannetta kokonaisvaltaisesti kuvaava hyvinvointimittari. Esitämme tässä yhden alustavan esimerkin lähinnä siitä tavasta, jolla indikaattoreita ja mahdollista mittaria voitaisiin hahmotella ja arvioida.

MITTARI	MITÄ KERTOO?	LAPSEN PÄÄTARVE eli mitä pitäisi voida arvioida/mitata
Koti		
Lapsiperheiden keskimääräiset tulot valtionverotuksessa	+ taloudellinen turva – köyhyys +/- sosiaalinen asema	turva
Vanhempien työllisyys/työttömyys	+ taloudellinen turva – köyhyys +/- sosiaalinen asema	turva
Toimeentulotukea saavien lapsiperheiden määrä / muu väestö	+ taloudellinen turva – köyhyys +/- sosiaalinen asema	turva
Vanhempien työpäivän pituus Lyhennettyä työpäivää tekevien vanhempien määrä	+ aikuisen ajan riittävyys – aikuisen ajan vähyyys	kiintymys, tunteiden jakaminen

Lapsiperheiden asuntotilanne: asuntojen varustelutaso tilavuus per henkilö	+ asumisväljyys – asumisahtaus	hoiva
Kaikki palvelut		
Palvelujen määrä / lapsiväestö Lasten osuus palvelun käyttäjistä	+/- voimavarojen jako	oikeudenmukaisuus
Palvelua hakeneet/saaneet Jonot/jonotusaika	+ palvelun riittävyys – palvelun puutteellisuus +/- palvelun kohdistuminen oikea-aikaisesti	turva, suojelu, hoiva
Henkilökunnan pysyvyys	+ ihmissuhteiden jatkuvuus – ihmissuhteiden katkeami- nen	kiintymys
Henkilökunnan määrä / lapset Suoritteet/lapsiväestö	+ aikuisen ajan riittävyys – aikuisen ajan vähyys	kaikki tarpeet
Henkilökunnan sairastavuus	+ aikuisten hyvinvointi – aikuisten jaksaminen	kaikki tarpeet
Lasten sairastavuus	+ lasten hyvinvointi – lasten pahoinvointi	turva, hoiva, suojelu
Lasten vanhempien sairastavuus	+ vanhempien hyvinvointi – vanhempien jaksaminen	kaikki tarpeet
Palveluiden sijainti (matkojen pituus)	+ verkoston tiheys – verkoston väljyys	turva, suojelu

Lasten hyvin- tai pahoinvointia mittaavia indikaattoreita tulisi pohtia lasten tarpeista käsin. Eli niitä indikaattoreita, joita jo kuntatasolla kerätään tai joita mahdollisesti suunnitellaan esimerkiksi jonkin palvelun osalta kerättäväksi, pitäisi purkaa auki siten, että päästään mahdollisimman lähelle lapsen jokapäiväisiä perustarpeita ja -oikeuksia. Jos kuilu indikaattorin ja tarpeen välillä jää liian suureksi – niin kuin nykyään vielä monesti tapahtuu – on syytä miettiä, löytyykö jotakin muuta, täydentävää tietoa tai indikaattoria, joka edelliseen yhdistettynä kuvaa paremmin kaikkia lapsen perustarpeita ja -oikeuksia. Kaiken kaikkiaan näyttääkin siltä, että nyky-yhteiskunnassa emme enää selviä tulkitsemalla yksiselitteisesti tai kapea-alaisesti vain muutamaa indikaattoria tai katselemalla joitakin tilastotietoja, vaan tarvitsemme tilastoidun tiedon pidemmälle menevää ja lapsilähtöistä jalostamista. Hyvä ja tärkeä esimerkki tällaisesta työstä on Leena Kartovaaran ja Hannele Saulin Tilastokeskuksessa laatima raportti Suomalainen lapsi (Kartovaara ja Sauli, 2000).

7.4 Mitä tietoa lisää?

Selvityksessä pyrittiin kartoittamaan myös sitä, millaista uutta tietoa niin luottamushenkilöt kuin työntekijät tunsivat tarvitsevansa oman työnsä tekemiseen. Koulutus- ja tietotoiveita oli runsaasti, ja ne olivat hyvin erilaisia. Yleisellä ta-

solla yhteistä näytti olevan se, että tieto haluttaisiin saada ”reaaliaikaisesti”: silloin, kun jokin erityistilanne on kohdalla, pitäisi saada siihen liittyvää tietoa ja koulutusta. Tiedon ja koulutuksen luonne painottuu tällöin lähelle konsultatiota ja jopa työnohjausta, jota sitäkin toivottiin.

Toinen yhteinen näkemys liittyi siihen, että monessa kyselylomakkeessa toivottiin sellaista tietoa, jota jo oli jollakin toisella samassa kunnassa. Osa toiveista kohdistui siihen, että haluttiin tietää, mitä toisella palvelun alalla ”todella” tapahtuu. Tietojen ohella vastaajat kysyivät esimerkiksi: *”Miten paljon lastensuojeluasioihin todella puututaan?”* *”Millaisia tuloksia puuttumisella saadaan aikaan?”* *”Palaavatko entiset kuviot takaisin?”* Eri sektoreiden palvelujen tuloksellisuuden ja toimintatapojen tietäminen koettiin yllättävän vähäiseksi, ja tällaista tietoa haluttiin lisätä.

Selkeät asiantuntijuutta edellyttävät koulutustoiveet liittyivät eniten lasten ja nuorten käytöshäiriöihin ja mielenterveyden ongelmiin painottuen seuraaviin teemoihin:

- Mistä lapsen hyvinvointi koostuu?
- Tietoa lasten mielenterveyden häiriöistä.
- Mitkä tekijät suojaavat lasta?
- Miten kohdata oireileva lapsi?
- Milloin, miten ja mihin hoitoonohjausta?
- Lasten kokemuksia psykiatrisesta hoidosta.

Kunnan sisäistä, moniammatillista tiedonjakamista ja keskustelua toivottiin erityisesti seuraavista teemoista:

- Mitä on lapsuus tänään kyseisen alan työntekijöiden näkemänä?
- Ajatuksia siitä, miten kunnassa onnistuttaisiin parhaiten saavuttamaan apua tarvitsevat lapset.
- Mitkä asiat omassa kunnassa altistavat lapsia ongelmille, mitkä suojaavat?
- Missä on onnistuttu?
- Lasten ja vanhempien kokemuksia palvelun toimivuudesta.
- Ajatuksia siitä, miten lasten ääntä välittyisi kyseisen palvelun kautta enemmän.
- Kysymyksiä lapsen näkökulmasta muille palvelusektoreille tai luottamushenkilöille.

8 Miten yksittäisen lapsen edun toteutumista voi arvioida?

Miten voimme tietää, mikä on yksittäisen lapsen edun mukaista? Kuka saa määrittää lapsen parhaan? Miten voi arvioida ja seurata lapsen edun toteutumista? Nämä ovat vaikeita ja monitahoisia kysymyksiä, joita tämän päivän yhteiskunnassa joudutaan pohtimaan monella taholla. Hyvistä vastauksista on pulaa.

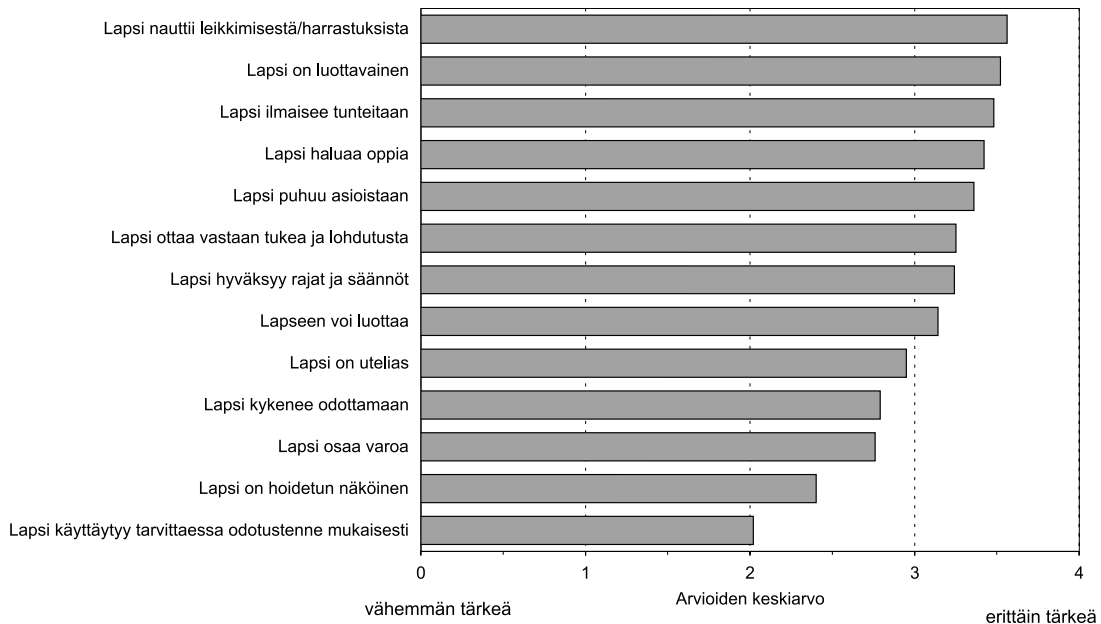
Selvityksessä vastaajilta kysyttiin, miten tärkeänä he pitivät kutakin mainittua lapsen perustarvetta ja -oikeutta arvioidessaan lapsen edun toteutumista. Toisaalta vastaajia pyydettiin itse miettimään, mitä muita tekijöitä he pitivät merkittävinä arvioidessaan lapsen edun toteutumista. Valmiiksi määritellyistä asioista tärkeimmiksi nousivat se, että lapsi nauttii leikkimisestä tai harrastuksista, että lapsi on luottavainen, ilmaisee tunteitaan, haluaa oppia ja että lapsi puhuu asioistaan (lapsi aktiivisena toimijana) (kuvio 6). Lapsen edun toteutumista arvioitiin myös sen kautta, hyväksyykö lapsi säännöt ja rajat, voiko lapsen luottaa ja ottaako lapsi vastaan tukea ja lohdutusta (lapsi reaktiivisena toiminnan vastaanottajana).

Avoimeen kysymykseen vastaajat olivat kirjoittaneet monenlaisia itse tärkeiksi kokemiaan asioita lapsen edun toteutumisen arvioinnissa. Vastauksissa mainittiin useaan kertaan, että lapsen hyvinvoinnin arvioinnissa on tärkeää kokonaisuus: fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen hyvinvointi. Kuitenkin lapsen fyysiseen hyvinvointiin liittyviä arvioita oli vähän, vaikkakin todettiin, että mahdollisimman hyvä fyysinen kunto ja terveys ovat merkki lapsen edun toteutumisesta.

Psyykkistä hyvinvointia kuvaavia asioita oli nostettu esille yksityiskohtaisemmin monissa vastauksissa:

- *Lapsi on iloinen, tyytyväinen elämäänsä ja onnellinen.*
- *Lapsella on positiivinen perusasenne elämään.*
- *Lapsi on "elämänhaluinen".*
- *Lapsi voi rauhoittua, olla hiljaisuudessa ahdistumatta.*
- *Lapsella on malttia ja kykyä keskittyä.*

Kuvio 6: Lasten palvelujärjestelmissä työskentelevien arvio siitä, miten tärkeitä alla olevat asiat ovat arvioitaessa yksittäisen lapsen edun toteutumista.

- *Lapsi osaa myös surra.*
- *Lapsen kyky ottaa harmejä vastaan.*
- *Lapsi osaa pyytää apua, huomaa itsekkin, jos jokin painaa.*
- *Lapsi ymmärtää, mikä on oikein ja mikä väärin.*
- *Lapsi ymmärtää tekojensa seuraamukset; myös hänen esittämillään mielipiteillä on seuraamuksia.*
- *Lapsi on toimelias, ei vain passiivinen vastaanottaja, vaan aktiivinen tekijä.*
- *Lapsi on ennakkoluuloton mutta kykenevä tekemään havaintoja ja johtopäätöksiä.*
- *Lapsi uskaltaa ilmaista oman mielipiteensä.*
- *Lapsi hyväksyy itsensä, vaikka olisi jossain suhteessa poikkeava.*
- *Lapsella on terve itsetunto ja empatiakyky.*

Vuorovaikutusta ja sosiaalista hyvinvointia kuvaavia asioita vastauksissa nostettiin esille jonkin verran vähemmän, kuitenkin niitäkin monilta eri näkökulmilta. Lapsen edun toteutuminen yksittäisen lapsen kohdalla näkyy esimerkiksi siinä, että

- *lapsi osaa ottaa muut ihmiset huomioon, mutta ymmärtää myös omat oikeutensa*
- *lapsi kykenee sosiaaliseen toimintaan*
- *lapsi hyväksyy kaverit ja uusia hoitotilanteita*
- *lapsi on ennakkoluuloton, pitää muita ihmisiä arvokkaina ja hyväksyy erilaisuuden*
- *lapsi käy säännöllisesti koulua, ei pinnaa koulusta.*

Kaiken kaikkiaan vastausten kirjosta syntyy kuva, että lapsen edun toteutumisen arviointi on monitahoista ja edellyttää lapsen tilanteen kokonaisvaltaista

seuranta ja ymmärtämistä. Ilmeisesti juuri kokonaisvaltaisen seurannan vuoksi lapsen edun ja sen toteutumisen arviointi tuottaa nykyiselle vahvasti sektoroituneelle palvelujärjestelmälle ja kiireiselle toimintakulttuurille jatkuvia vaikeuksia.

Monessa vastauksessa lapsen edun arvioimista oli lähestytty tarkastelemalla aikuisten toimintatapoja ja asenteita. Osa vastaajista oli nähnyt, että lapsen etu voi toteutua vain aikuisen kautta. *"Jotta lapsen edut voisivat oikeasti toteutua, täytyy löytyä aikuisia, jotka ovat valmiita myös toimimaan sen mukaan."* *"Tärvitaan viisaita aikuisia, jotka pystyvät ajattelemaan lasta, eivät vain omia etujaan tai niitä säästöjä; tarvitaan erityisosaajia lapsien ja vanhempien tueksi."* *"Se, että lapsen etua on päättämässä ja valvomassa riittävästi ammattitaitoista ja työhönsä sitoutunutta henkilökuntaa."* Aikuisten toimintaa, jonka oli nähty olevan lapsen edun mukaista, oli kuvattu seuraavasti:

- *Lapsen pitää saada olla oma itsensä ja tuntea olevansa hyväksytty juuri sellaisena kuin hän on.*
- *Lapsi tarvitsee hyväksyntää, välittämistä, mutta myös luottamista.*
- *Rakkautta lapseen ja positiivisten puolien etsintää.*
- *Lapsella on turvallisuuden tunne, tietoisuus jatkuvuudesta.*
- *Lapsen kuuleminen ja lapsen asemaan asettuminen. Ei tarjota aina kaikkea ihan valmiina aikuisen suunnitelmien mukaan tehtynä.*
- *Lapsen kanssa tekemisissä olevien aikuisten ihmiskäsitys ja elämäkäsitys on kaiken A ja O. Luottamus hyvään, usko toiseen ja positiivisuus ovat tärkeitä.*
- *Lapselle tulee luoda turvallinen ilmapiiri, missä lapsella on selvät säännöt ja rajat. Lapsen täytyy saada tuntea, että paikka missä hän viettää päivänsä, on turvallinen.*
- *Kiellot ja rajat ilman perusteellisia syiden selvittämisiä kääntyy vastustukseksi.*
- *Lasten kanssa olevien aikuisten (päivähoitajat, opettajat ym.) henkisen väkivallan poistaminen, kuri kuitenkin pitää olla.*
- *Lapselle ei anneta periksi toiveissa ja vaatimuksissa, joiden toteutuminen ei ole hänelle hyväksi. Näiden tulisi olla kasvattajan vastuulla ja hänen vahvuutensa. Lapselle ei säilytetä vastuuta, joka ei hänelle kuulu.*
- *Systemaattinen muutos lapsen käyttäytymisessä on huomioitava heti; hiljaisuus ja kiltteys eivät ole aina merkki oireettomasta lapsuudesta.*

Lapsen edun toteutumista voidaan arvioida vastaajien mielestä myös määrittelemällä, millainen on se aikuisten toiminta, joka selvimmin estää lapsen etua. Myös tällaisia vaihtoehtoja oli nimetty suhteellisen runsaasti:

- *Usein lapsi ymmärretään väärin aikuisen ennakkoluulojen vuoksi.*
- *Lasta ei saa nolata tai häpäistä! Hänelle täytyy antaa viesti: "Sinä olet hyvä ja riittävä."*
- *Rahalla ei voi ostaa rakkautta, välittämistä ja hyvää oloa.*
- *Liian nuori äiti ja isä – miten osaavat arvostaa lasta, lapsen tunne-elämän kehitystä!*
- *Avioerotilanteissa vanhemmat saavat liian paljon riidellä lapsiin liittyen.*

Lapsen edun toteutumisen suhteen vanhemmat ja perhe nähtiin oleellisimmaksi tekijäksi. Perheiden ihmissuhteet nousivat vastauksissa keskeiseen asemaan, niin vanhempien parisuhde kuin vanhempien ja lasten väliset suhteet. Perheen

ja parisuhteen tukemista pidettiin ensiarvoisena. Vaadittiin, että yhteiskunnassa pitää enemmän korostaa kestävän ja hoidetun avioliiton merkitystä lasten hyvinvoinnille. Esille nostettiin myös arkisten ja taloudellisten asioiden sujumisen tärkeys ja painotettiin hyvän, positiivisen ilmapiirin merkitystä. Liiallinen kiire, vanhempien uupumus, naisten pahoinvointi työelämän ja perheen hoitamisen ristitulella koettiin lapsen edun vastaisiksi. Myös vanhempien ja muiden ihmisten kasvatusasenteita ja yleisesti ihmissuhdetaitoja korostettiin. Aikuisten tulisi olla rehellisiä ja avoimia. Maalaisjärjen käyttöä sekä rauhallista ja rauhoittavaa suhtautumista lapsiin nähden korostettiin. *"Kun vanhemmat voivat hyvin, voi lapsikin useimmiten hyvin."* Tärkeänä pidettiin myös sitä, että vanhemmat olisivat motivoituneita ja kykeneviä yhteistyöhön lapsen ympärillä olevien muiden aikuisten kanssa.

Lapsen edun ja sen toteutumisen arviointi on haastavaa ilmeisesti myös siksi, että se edellyttää kaikilta meiltä aikuisilta kykyä ja kypsyyttä arvioida omaa toimintaamme. Haluammeko me katsoa peiliin? Uskallammeko nähdä itsemme lapsen hyvinvoinnin – tai pahoinvoinnin – mukaan?

9 Lasten ääni

Vaikka Lapsen ehdoilla -selvitys kohdistui lasten kanssa välillisesti tai suoraan työskenteleviin aikuisiin, pidettiin tärkeänä saada mukaan myös lasten omia mielipiteitä. Tämän vuoksi tutkimuksen yhteydessä kysyttiin 4.–6.-luokkalaisilta koululaisilta heidän arvioitaan omien perustarpeidensa ja oikeuksiensa toteutumisesta. Lasten vastauksista tulikin esiin uusia näkökulmia! Tutkimuksen toteuttajina koimme konkreettisesti, miten tärkeää ja antoisaa lasten osallistuminen on tällaisessakin yhteydessä.

9.1 Lapsella on oikeus

Kiintymyksen tarpeen osalta lapset pitivät tärkeinä mm. seuraavia oikeuksia:

- *ehjä perhe*
- *omat vanhemmat (ei adoptiolapsetkaan saisi hyppiä perheestä toiseen)*
- *isä ja äiti*
- *tuntee molemmat vanhempansa*
- *asua kodissa, jossa on hyvä kasvaa*
- *saada olla lapsi*
- *saada olla perheen ja ystävien kanssa.*

Hoivan perustarpeen osalta esille nousivat seuraavat oikeudet:

- *Lapsen pitää saada hoitoa ja ruokaa.*
- *Pitää saada nukkua tarpeeksi.*
- *Ensimmäisenä tulee mieleen vanhempien velvollisuudet, siis: pitää olla lämmin ruoka, pitää päästä aina kotiin, pitää saada puhtaita vaatteita jne.*

Tunteisiin liittyvät perustarpeet nousivat esiin vain muutamissa lasten vastauksissa. Tällöin koululaiset totesivat, että heillä on oikeus saada *”leikkiä, nauraa, itkeä ja suuttua joskus”*. Positiivisten tunteiden tärkeyttä painotettiin. **Oppimisen tarve** tuli monessa vastauksessa esiin. Yhdessä vastauksessa jopa todettiin: *”Minusta meidän lasten oikeus olisi saada opetusta kotonakin.”*

Lapsen **perustarve saada sääntöjä, rajoja ja kuria** näkyi yllättävän monessa koululaisen vastauksessa. Toiset lapset korostivat sääntöjen tarpeellisuutta, toiset nostivat esiin myös niiden rajoittavan vaikutuksen. Lapsen oikeus on

- *totella äitejä*
- *noudattaa tapoja ja kuunnella opettajaa*
- *tehdä melkein mitä huvittaa (open tai isän tai äidin rajoituksella).*

11–13-vuotiaiden koululaisten näkemykset heidän lainvoimaisista perusoikeuksistaan olivat monipuolisia ja yllättävän kypsiä. Yhteiskunnan **voimavarojen oikeudenmukaiseen jakautumiseen** liittyen lapset kokivat, että heillä tulee olla seuraavanlaisia oikeuksia:

- *saada kunnan kasvatus*
- *koti kaikille*
- *lasten perusoikeuksia ovat koti ja koulu*
- *huoltaja/huoltajat*
- *päivähoito*
- *käydä koulua*
- *saada kunnan opettaja*
- *ilmaiset kirjat ja vihot koulussa*
- *kouluruuan saanti koulussa*
- *koulun pitäisi kustantaa pitkät koulumatkat*
- *terveydenhuolto*
- *ilmainen lääkäri*
- *ilmainen hammashoito*
- *harrastuksiin demokratia*
- *harrastaa jotain*
- *saada lapsilisää*
- *viikkoraha ja kotityöt*
- *elatusoikeus.*

Lapset kokivat tarpeelliseksi perusoikeudekseen **saada suojelua** seuraavasti:

- *suojelu hätätapauksissa*
- *saada tarvittaessa suojelua*
- *ei pahoinpitelyitä*
- *ei alkoholisoituneita eikä väkivaltaisia vanhempia tarvitse kestää (minulla ei ole sellaisia)*
- *kotirauhaa.*

Koululaisten vastauksissa nousi esiin myös **yleisinhimillisinä ihmisoikeuksina** pidettäviä teemoja:

- *Kaikilla lapsilla tulee olla samat oikeudet, ei kenelläkään etuoikeuksia, eikä ketään tulisi syrjiä.*
- *Lapsien pitäisi olla tasavertaisia aikuisten kanssa.*
- *Uskonnon vapaus.*
- *Koulussa ja muualla jonkinlainen sananvapaus lapsilla.*
- *Bussikuskit eivät saisi syrjiä.*

Koululaisten vastauksissa näkyi toisaalta iänmukaista kapinaa, toisaalta erilaisia toiveita:

- *Karkkia, pelejä, rahaa ja kaikkea muuta kivaa ilmaiseksi.*

- *Jos haluaisi pitää oikein isot juhlat, niin aikuiset ei saisi niitä estää.*
- *Jos olisi varaa ostaa koira tai kissa, niin vanhemmat eivät saisi estää.*
- *Saada hyppiä sängyn päällä.*
- *Tupakan polttaminen koulussa, seinien suttaaminen, juominen, enemmän vapaa-aikaa.*
- *Käydä omenavarkaissa.*
- *Ei tyhmiä ikärajoja elokuvaan.*
- *Valvoa.*
- *Rakentaa maja autiotaloon.*
- *Oikeuksia, mitä, ei semmoisia oo!!*
- *Köyhät rikastuisi, tupakointi loppuisi kaikilta lapsilta ja että kaikilla lapsilla olisi koti ja että kaikki saisivat ruokaa.*
- *Minulle ja kaikille muille on oikeus ostaa ainakin yksi joululahja.*
- *Lasten perusoikeus olisi voida saada kavereita läheltä.*
- *Jokainen lapsi saisi käydä kesätoissa, kun on täyttänyt kaksitoista.*

Yhdessä vastauksessa oli nostettu tässä kohtaa esille myös se, että oikeuksiin liittyy velvollisuuksia toteamalla, että lasten tulee myös totella. Yhdessä vastauksessa lapsen oikeuksiksi oli todettu *"kaikki ne mitä Suomen lapset käyttävät joka päivä"*.

9.2 Lasten mahdollisuudet ja keinot osallistua

Koululaisilta kysyttiin erityisesti sitä, miten he voivat osallistua niin yhteisiin kuin itseään koskeviin asioihin eri tahoilla. Haluttiin pistokokeena kartoittaa, miten lapset kokivat voivansa vaikuttaa omissa arkipäivän ympyröissään. Lasten vastauksissa korostui ennen muuta se, että lapset näkivät voivansa vaikuttaa paljon omalla käytöksellään. Moni lapsi totesi voivansa osallistua yhteisiin asioihin ja vaikuttaa aikuisiin *ystävyydellä, olemalla kohtelias, auttamalla, olemalla kiltti, tuottamalla ihmisille iloa, antamalla toivoa, lohduttamalla, hellyydellä ja huumorilla*. Lapset voivat vaikuttaa aikuisiin myös sanomalla heille, *"ettei roskaisi ja polttaisi tupakkaa"*. Toinen asia, joka korostui vastauksissa, olikin juuri siisteys, se ettei sotkettaisi niin paljon. Lapset totesivat voivansa vaikuttaa *pihujen siisteyteen ottamalla roskat pois maasta ja sillä, ettei heittele roskia maahan eikä sotta seiniä*. Myös oman huoneen siivoaminen mainittiin useita kertoja.

Lapset totesivat voivansa vaikuttaa myös omaan elämäänsä: omaan terveyteensä huolehtimalla ruokavaliosta ja välttämällä sairauksia; itse voi päättää, ettei polta tupakkaa, ei käytä huumeita eikä alkoholia. Omaan elämään lapsi koki voivansa vaikuttaa myös tekemällä kotiläksyt oikein, panostamalla omiin numeroihinsa koulussa ja valitsemalla harrastuksensa.

Kotona lapset kokivat voivansa vaikuttaa puhumalla ja sopimalla asioista vanhempiensa kanssa. Tätä oli kuvattu esimerkiksi seuraavasti: *"Kotonakin äiti ja isä antaa mun olla melko paljon päätöksissä mukana"*. Asioita, joihin lapset voivat kotona vaikuttaa, oli mm. se, mitä ruokaa laitetaan ja paljonko syö, kotiintuloajat ja raha-asiat, nukkumaanmeno ja vaatetus. *"Ei vanhemmat voi pakottaa lait-*

tamaan ihan turhia kuteita, joten niistä ja monesta muusta päätän ite.” ”Kaupassa (mitä ostetaan) joskus tai no aika usein minne menen (tosi usein).”

Koulussa lapset näkivät voivansa vaikuttaa esitelmiin ja aineiden aiheisiin, siihen mitä tehdään liikunta-, musiikki- ja kuvistunneilla sekä välitunneilla. Muutamassa vastauksessa mainittiin, että lapset vaikuttavat koulutyöllä ja että opetukseen voi vaikuttaa sanomalla mielipiteensä tai viittaamalla. *”Jos tulee ajoissa kouluun niin opekaan ei suutu.” ”Vanhempiensa ja opettajiensa hermoon.”*

Moni lapsi mainitsi voivansa päättää omista harrastuksistaan. Musiikki koettiin yleisemminkin keinoksi vaikuttaa. Lapset kertoivat voivansa vaikuttaa myös olemalla itse aktiivisempia esimerkiksi tapahtumien järjestelyissä, ja vastauksissa oli ehdotus rahankeräyskampanjan järjestämisestä, jolloin rahat käytettäisiin virkistyspuistojen laajentamiseen. Yhdessä vastauksessa otettiin kantaa aikuisten suhtautumiseen: *”Jos lapset haluaisi tehdä kaikkia kerhoja ja paikkoja missä voisi oleskella, pelata, leikkiä, niin ei se tarkoita että tarvii turmella kaikki.”*

Muutamissa koululaisten vastauksissa oli mietitty aikuisten mallien mukaisia vaikutusmahdollisuuksia. *”Lapset voivat vaikuttaa monissakin asioissa. Saa sanoa mielipiteensä ja se kuunnellaan. Harmi vain, että tämän ikäiset eivät voi vielä äänestää vaaleissa.” ”Lapset voisivat saada äänioikeuden.” ”Äänestämällä kouluvaaleissa voi vaikuttaa.” ”Vanhempiinsa ja opetukseensa voi vaikuttaa valittamalla sosiaalivirastoon ja opetusvirastoon.”*

Huomattavan moni lapsi oli myös sitä mieltä, etteivät lapset voi vaikuttaa millään tavoin. Yli 30 % lapsista koki, ettei voi vaikuttaa tai ei osaa sanoa, missä voisi vaikuttaa. *”Lapsilla ei ole oikeuksia niin paljon, että he voisivat asioihin vaikuttaa. Onhan mielenosoitus vaikka koulussa yksi ei hyvä vaihtoehto.” ”Lapset eivät voi vaikuttaa paljon mihinkään koska monet aikuisetkaan ei voi.”*

Lasten vastauksia lukiessa jää miettimään monta asiaa. Vastauksissa korostuu ennen muuta se, miten osallistuminen tarkoittaa lapselle arkipäivän tilanteissa tapahtuvaa konkreettista käyttäytymistä. Lapsi kokee voivansa osallistua omalla käyttäytymisellään: hän voi antaa vuorovaikutustilanteissa aikuiselle erilaisia positiivisia asioita ja toimia aikuisen ohjeiden ja toiveiden mukaisesti – tai niitä vastaan. Onko meillä aikuisilla niin kiire, ettemme ehdi ottaa tätä kaikkea kunnolla vastaan? Vai onko niin, että emme pidä lapsen antamaa panosta osallistumisena, emme tärkeänä tai riittävänä? Emmekö riittävästi huomaa ja huomioi tilanteita, jotka sujuvat hyvin? Näemmekö vain ongelmatilanteet? Vai mistä johtuukaan, että aikuiset tässä selvityksessä kokivat kaikkein vaikeimmaksi asiaksi lapsen osallistumisen mahdollistamisen. Onko maailmamme tullut niin aikuiskeskeiseksi, että näin yksinkertainen ja luonnollinen tapa osallistua on unohtunut?

10 Aikuisten asenteet

10.1 Asenteet lapsen perustarpeita ja oikeuksia kohtaan

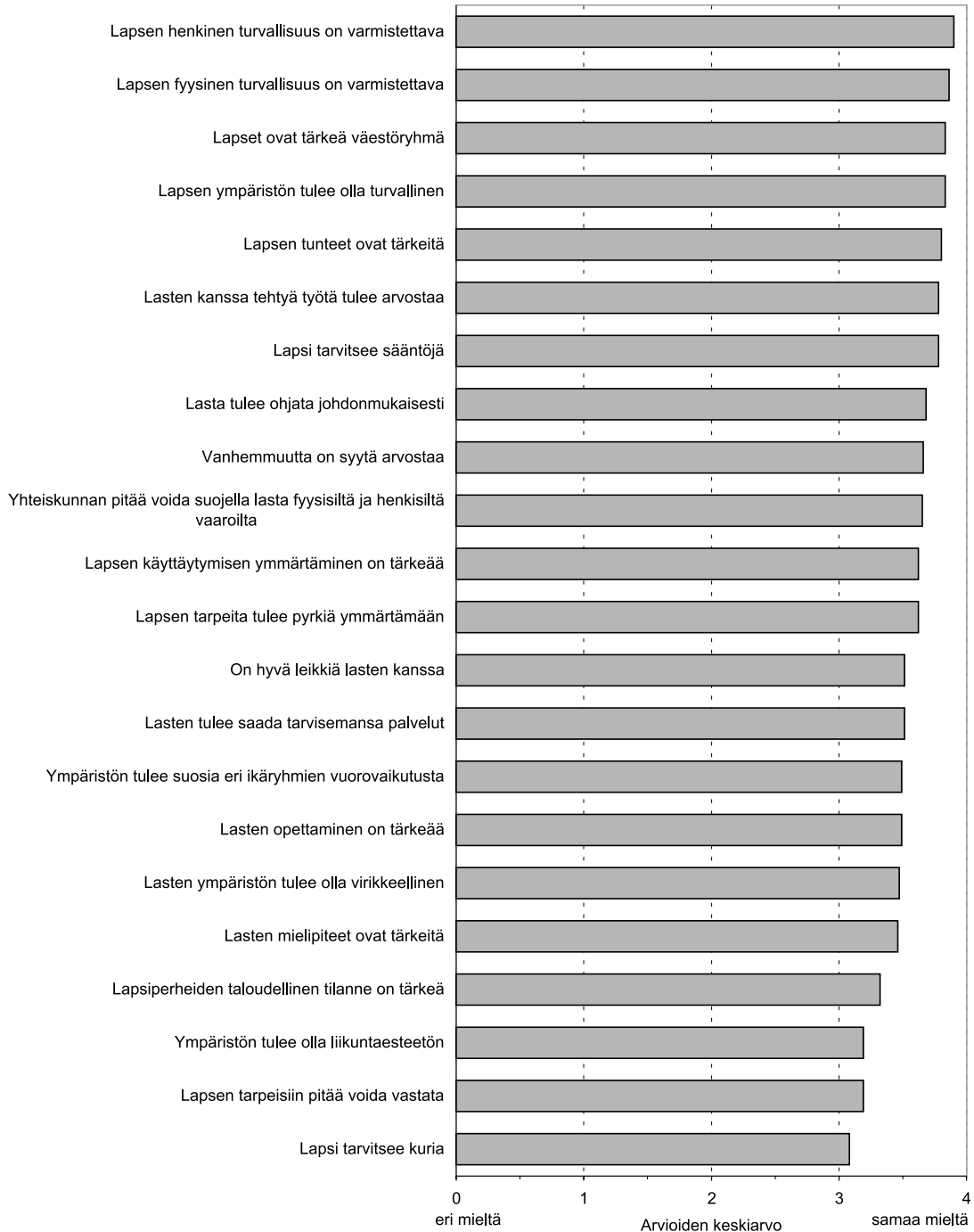
Lapsen ehdoilla -kyselyssä vastaajia pyydettiin arvioimaan, ovatko he samaa vai eri mieltä joidenkin väittämien kanssa. Väittämät koskivat toisaalta lapsen perustarpeita, toisaalta lasten palveluja. Tämänäyttävissä asennekyselyissä korostuu ns. sosiaalinen suotavuus eli vastaajat pyrkivät painottamaan mielipiteitään siihen suuntaan, minkä arvelevat olevan kysyjien ja yleisen mielipiteen kannalta suotavaa. Niinpä tässäkin selvityksessä suurin osa vastaajista oli samaa mieltä kaikkien esitettyjen väittämien kanssa (kuvio 7). Selkein ”löydös” olikin se, miten paljon väittämät herättivät erilaisia tunteita vastaajissa. Väittämien rinnalle oli kirjoitettu runsaasti kommentteja ja ajatuksia.

Vastaajien asenteet niin lapsen perustarpeita kuin lapseen liittyviä palveluja kohtaan olivat huomattavan positiivisia. Kummassakin osiossa tärkeimpinä asioina korostuivat lapsen turvallisuuteen ja suojelemiseen liittyvät näkökohdat. Lapset koettiin tärkeäksi väestöryhmäksi. Kuriositeettina voidaan mainita, että vastaajat pitivät jonkin verran tärkeämpänä lasten kanssa tehtävän työn arvostamista kuin vanhemmuuden arvostamista.

Kaikkein eniten spontaaneja kommentteja oli lapsen perustarpeisiin liittyvien väittämien kohdalla. Ilmeistä onkin, että mitä lähemmäs lasta aikuisen ajatukset kulkevat, sitä voimakkaammin hän reagoi tunteella. Tämä lienee seikka, jolla on sekä positiivisia että negatiivisia ulottuvuuksia. Se että lapset herättävät aikuisissa nopeasti ja spontaanisti tunteita, on lasten hyvinvoinnin ja kasvun perusedellytys. Toisaalta se, että me aikuiset olemme suhteessa lapsiin sittenkin niin tunnevaltaisia, monesti myös vaikeuttaa lapsen edun näkemistä ja ymmärtämistä.

Suuri osa vastaajien kommentteista liittyi siihen, että väittämissä käytetyt sanat ymmärrettiin eri tavoin. Ylipäätään se, miten itse kukin erilaisia sanoja tulkitsee, liittyy omiin asenteisiimme. Esitetyt spontaanit kommentit kertovat siten enemmän niistä asenteista, joita sosiaalinen suotavuus ei väritä. Tarve-sana

Kuvio 7: Lapsen ehdoilla -kyselyssä esitettyjä väittämiä lapsen perustarpeista ja lasten palveluista. Vastaajan pyydettiin arvioimaan, kuinka paljon he olivat samaa tai eri mieltä kuin väittämät.

oli herättänyt erilaisia ajatuksia vastaajien keskuudessa. Lapsen tarpeisiin vastaamista pidettiin suotavana, vain mikäli tarve on asiallinen. Monet tuntuivat rinnastaneen lapsen tarpeen samaksi asiaksi kuin mitä lapsi haluaa, ja näin väittämää vastustettiin. *"Tarpeet ovat aina ylimitoitettuja suhteessa todellisuuteen!"* Myös kuri-sana herätti monenlaisia ajatuksia. Toisaalta kuri koettiin liian voimakkaaksi ja fyysiseen kurittamiseen liittyväksi, jolloin osa vastaajista oli tällaisen kurin

puolella ja osa vahvasti sitä vastaan. ”*Korostan vielä kuri-kohtaa, mielestäni kuri on myös positiivinen asia silloin, kun se on johdonmukainen, lapsen edun mukainen ja tarvittaessa tiukkakin. Positiivista rajojen asettamista, ei ruumiillista kuritusta.*” ”*Ei saa liikaa hemmotella. Pitää opettaa työhön ja palvelemaan. Pitää voida rangaista (vanha tukkapöllö ja koivuniemen herra, ynnä luunapit eivät todistetusti tee pahaa silloin, kun aihetta on ja rakkautta lasta kohtaan).*” ”*Tukkapölly ja joskus selkäsauna ovat oikeita kasvatuseräilyä, kun lapsi ei suostu tajuamaan olleensa väkivaltainen toiselle lapsella ...*” ”*Ei kuritusta!*” Kurin suhteen osa vastaajista halusi korostaa esimerkiksi sitä, että alistaminen on eri asia kuin kuri ja että kuri tarkoittaa parhaimmillaan johdonmukaisia sääntöjä. Eräs vastaajista kysyy: ”*Mitä on kenenkin mielessä?*”

Lapsen henkinen turvallisuus on varmistettava -väittämä herätti kipeitäkin kommentteja: ”*Pyrkimys on, ei mahdollista aina.*” ”*Tulee olo, että hyvin paljon olisi parannettavaa erityisesti henkisen suojelun saralla, mutta millä keinoilla?*” **Lapsen käyttäytymisen ymmärtäminen on tärkeää** -väittämää kommentoitiin korostamalla, että ymmärtäminen ja hyväksyminen ovat eri asioita: ”*Voi ymmärtää, hyväksyä ei ole pakko.*” Lapsen opettamista pidettiin tärkeänä ja korostettiin mm. sitä, että aikuisen oma esimerkki on tärkeämpi kuin muu opettaminen. Lapsen tarvetta leikkiä pidettiin vähemmän tärkeänä, ja sen arveltiin riippuvan lapsen iästä. ”*Elämisen malli ja aikuisen sisäinen oma kasvatuseräily on tärkeämpi kuin leikki.*”

Lapsen ja lapsiperheiden yhteiskunnallista asemaa kuvaavien väittämien kohdalla eniten kommentoitiin vanhemmuuteen liittyvää väittämää. Kommentit jakautuvat toisaalta niihin, joissa pyrittiin vahvistamaan vanhemmuutta: ”*Kodin merkitystä ja vanhempien vastuuta lapsestaan tulisi entistä enemmän korostaa. Lasten turvattuus on räjähdysmäistä. Jokaisella lapsella tulisi olla ainakin yksi rakastava aikuinen, joka pitää hänestä huolen ja on valmis seisomaan hänen rinnallaan ja tukemaan vastoinkäymistenkin hetkellä. Tätä tänä päivänä suurella osalla lapsistamme ei ole.*” ”*Kasvatuseräilyä pitää säilyttää vanhemmilla, mutta nykyvanhemmat tarvitsevat opastusta kasvatuseräilyssään. Vanhempien arvostaminen kasvattajina on tärkeää, koska arvostuksen myötä lasten olot paranevat.*”

Toisaalta vapaissa kommentteissa vastustettiin tai kyseenalaistettiin **Vanhemmuutta on syytä arvostaa** -väittämää: ”*Ei sinänsä!*” ”*Vanhempien on syytä kunnioittaa lapsiaan.*” ”*Itsemääräämisyttä on syytä arvostaa ja tukea.*” Tässä kohdassa myös nostettiin esiin perheiden pahoinvointi ja hajoaminen. ”*Jos vanhemmilla on asiat kunnossa, niin kyllä he jaksavat lapsensa hoitaa. Mutta nythän vanhemmilta on viety todellinen oikeus olla vanhempia ja samalla lapsilta on viety lapsuus. Vai väitättekö, että lapset ja vanhemmat voivat nykyään hyvin?*” ”*Lapsella pitäisi olla oikeus isään ja äitiin. Perheiden rikkoutuminen lienee pahin syy suureen osaan ongelmiin. Avioerovanhemmille pitäisi jotenkin saada 'sanktioita', jotka toisivat voimia perheen koossa pitämiseen. Useat erot tapahtuvat liian löysin perustein.*”

Lasten kanssa tehtyä työtä tulee arvostaa -väittämää myös problematisoitiin: ”*Mitä taustalla? Kotiäitiys? Naistenpalkkaus?*” Korostettiin, että ydinasiiana pitäisi säilyä lapsen hyvinvoinnin. **Lasten mielipiteet ovat tärkeitä** -väittämää kommentoitiin mm. sillä, että ”*ei niitä voi toteuttaa, aikuinen on se, joka viimekädessä tekee päätökset*”. Toisaalta todettiin: ”*Lapsi on omien asioidensa paras asiantuntija.*” **Lapset ovat tärkeä väestöryhmä** -väittämä herätti useita kommentteja

sen suhteen, että yhteiskunnassa on paljon muitakin tärkeitä väestöryhmiä. Työikäisten aikuisten ja vanhusten oikeuksia korostettiin. *"Totta kai me kaikki olemme huolissamme lapsista ja heidän asemastaan, mutta yhteiskunnassa on myös muita, joista täytyy huolehtia."* Toisaalta painotettiin lasten merkitystä kaikkien yhteisenä tulevaisuutena: *"Pienissä lapsissa on tulevaisuutemme ja heistä pitää kasvattaa kunnan kansalaisia."* *"Lapsissa on tulevaisuus, annetaan heille mahdollisuus."*

Lapsen suojeleminen fyysisiltä ja henkisiltä vaaroilta herätti myös ajatuksia. Toisaalta pohdittiin kodin, toisaalta yhteisen vastuun rajoja: *"Lasta ei voi eikä pidä suojella liikaa. Aikuinen ei myöskään voi tietää sataprosenttisesti, mikä on lapselle hyvä/paras ympäristö."* *"Yhteiskunta tai kukaan vanhempi ei ole kaikkivaltias. Nykyaikainen elämä on yhtä vaikeaa kuin kaikkina aikakausina. Jokaisen on taisteltava oma taistelunsa."* *"Lapset ovat tärkeitä. Aikuisen tulee suojata lasta parhaan kykynsä mukaan. Suojelu ei ole pumpulissa pitämistä, kolhuilta ei voi säästyä kukaan, mutta lohduttajan ja turvan täytyy löytyä."*

10.2 Lapsi aikuisten silmin

Asenneväittämien kohdalla oli myös spontaaneja kommentteja, jotka liittyivät vastaajien lapsikäsitukseen. *"Lapsi ei ole huonekalu vaan elävä ihminen, joka puhuu, laulaa, on joskus vaikea ja kuluttaa rahaa ja aikaa."* *"Lapsi monesti unohtuu ihmisenä, yksilönä, joka on huomispäivän aikuinen ja päättävä."* *"Aikuisenkin sisällä on 'lapsi', jonka ehdoilla on viisasta miettiä elämää kokemattoman lapsen ehtoja."*

Toisaalta tässä kohden kuului myös toisenlaisia äänenpainoja: *"Kaikki hyvä ei ole kivaa, jos lapsilta kysytään!"* *"Liian helposti saatavat asiat eivät kasvata lasta kohtaamaan elämän esteitä. Joka päivä on opittava ratkaisemaan: jos teen näin, niin mitä siitä seuraa."* *"Tämän päivän narsistibarbiet ja internettihiirikäsirambot ovat tulosta kasvatuksesta, jossa yksilöllisyyttä on korostettu niin pitkälle, että elämän syvemmät tarkoituspohdinnat on mitätöity. Opettajat ja vanhemmat ovat neuvottomia väkivaltaisten lasten ja nuorten edessä. Ammattiauttajia ei riitä kaikille kysymään, miltäs tuntuu. Poliisit joutuvat oikeuteen itsepuolustuksen takia. Hellurei tulevaisuuden Suomi!"*

Ehkäpä tämän tutkimuksen ja raportin tärkein tulos kiteytyykin kysymykseksi siitä, mikä meidän kollektiivinen lapsikäsitksemme on nyky-yhteiskunnassa ja miten se vaikuttaa lasten ja yhteiskunnan tilanteeseen laajemminkin. Tällaiset asenteet jakautuivat kahteen ryhmään. Toisaalta korostettiin lapsimyönteisen yhteiskunnan inhimillisyyttä: *"Yhteiskunta on kokonaisuus, jossa jokaisen tulisi voida hyvin ja silloin lapsikin voi hyvin."* *"Odotan hyvää, vastuuntuntoista uutta sukupolvea!"* *"Kohtuus toteutuu Suomessa hyvin."* Toisaalta vastauksissa purkaantui nykytilanteeseen liittyvää turhautumista: *"Perusvirhe on mielestäni vaihtoehdottomassa perhe- ja sosiaalipolitiikassa, toisin sanoen perheellä ei ole todellisia vaihtoehtoja lasten hyvinvoinnin turvaamiseen maassa, jossa on Euroopan korkeimpia, ellei korkein, kokopäivätyössä käyvien (toisin sanoen kahta työtä tekevien), mutta yhden työntekijän palkkaa nauttivien naisten määrä. Vertaa sietämättömän ala-arvoinen piikakeskustelu, jossa toisiansa sättivät kyseiset, samat 'vuosisadan huijausta' elävät naiset. Yhteiskuntamme on yhä niin suljettu, että tieto muiden maiden todellisesta ti-*

lanteesta ei tänne kulje. Laskun maksavat lapsemme. Ei näitä rakenteita 'palveluilla' muuteta. Käytetty raha ei tuo tulosta lastemme hyvinvointina." "Käsitykseni mukaan vaikka yhteiskunta kuinka huolehtii ulkoisista puitteista, mutta ei välitä siitä, että onko huoltajilla mahdollisuutta olla lapsen kanssa eli viettää aikaa mielekkäästi ja riittävästi yhdessä, vaivannäkö ja panostukset ovat turhaa. Suomessa ei ole mitään lapsipolitiikkaa vaan lapsettomuuspolitiikka on valtavitsaus!" "Lapsen asema on riippuvainen paitsi paikallisesta, myös valtakunnantason päätöksenteosta. Pienessä yksikössä (kunta) korostuu erityisesti valtion taloudellisten resurssien kohdentuminen." "Tiedonvälityskanavien alatyö, väkivalta ja estottomuus on pahin syöpä, mikä yhteiskuntaamme vaivaa. Sen kasvatuksellinen painoarvo on vähintään samassa luokassa kodin, koulujen ja päiväkotien kanssa." "Television antama elämän malli on huono: kielenkäyttö, väkivalta ja seksuaalisuuden yliarvostaminen antavat toimintamalleja, jonka tuloksellisuudesta saamme päivittäin lukea."

Asenneväittämiin oli liitetty myös erilaisia toiveita, jotka voitaisiin kiteyttää seuraavaan kommenttiin: "Voisipa maailma muuttua niin, että lapsilla olisi turva ja hyvä olo!"

11 Kyselyn herättämiä ajatuksia

Vastaajilta tiedusteltiin lopuksi myös kyselyn herättämiä ajatuksia. Muutama kommentoi selvityksen nimeä: *”Kyselyn otsikko, lapsen ehdoilla, nostaa karvat pystyyn. Se tuo helposti mieleen vapaan kasvatuksen ja välinpitämättömyyden.”* *”Toivottavasti otsikkoa ei ymmärretä väärin, kaikkea ei pidä tehdä lapsen ehdoilla.”*

Kyselyn yhtenä tavoitteena oli saada vastaajat pohtimaan lapsen oikeuksia ja perustarpeita oman työnsä näkökulmasta. Tältä osin kysely tuntui tuottavan tulosta; loppukommentit kuvasivat juuri tätä. *”Vastauksia miettiessä tunsin, kuinka syviä, herkkiä ja tärkeitä asioita joutui käymään läpi.”* *”Aluksi lomake vaikutti helpolta, mutta olikin tosi vaikea täyttää, kun johti vaikka mihin pohdintaan, eikä siten enää ollutkaan helppo vastata.”* *”Kysymysten asettelu toi ehkä arvoituksellisesti esiin puutteita suhtautumisessani tai ainakin vaikutusmahdollisuuksia lasten huomioimisessa.”* *”Vaikea, koska kysymysten asettelu aika pikkutarkka.”* *”Kaikki kysymykset saivat minut miettimään nykyisen elämänmenon kiihkeyttä ja lukuisia vaaroja, joita on niin lapsilla kuin myös perheillä.”*

Kysely myös herätti erilaisia mielipiteitä tällaisen selvityksen tarpeellisuudesta ja vaikutuksista. Osa vastaajista koki, että selvitys oli tärkeä tapa parantaa lapsen asemaa. Jotkut pitivät tarpeellisena herätellä näin päättäjiä, toiset kokivat työntekijöiden saavan tällä tavoin uusia ajatuksia ja lisää tietoa omaan työhönsä. Osa vastaajista arveli tulosten joutuvan ja joutavan suoraan ö-mappiin. Monissa vastauksissa kannettiin huolta siitä, ettei vastauksista tehtäisi liian suoraviivaisia, yksinkertaistettuja, tilastollisia johtopäätöksiä. Tätä painotettiin, koska kysymykset ja vastaukset koettiin moniselitteisiksi: kummatkin muuttuivat näkökulmaa vaihdettaessa.

Loppuun oli kirjattu myös muutama yleisellä tasolla turhautunut kommentti, esimerkiksi: *”Olen kyllästynyt jatkuviin kyselijöihin. Enemmän tykkään tekijöistä. Koulu on kuitenkin tehnyt meistä tällaisia.”* Mukana oli myös toiveita: *”Kysely todella tärkeällä asialla. Herätetään yhteiskunta – herätetään vanhemmat!”*

Kysely herätti myös meissä Lapsen ehdoilla -selvityksen tekijöissä ja tämän raportin laatijoissa monenlaisia ajatuksia. Tutkimuksen lähtöasetelmaan liit-

tyen olimme odottaneet, että iso ja pieni kunta eroaisivat enemmän toisistaan, esimerkiksi siten, että esille nousisi pienen kunnan helppous yhteistyön tekemisessä ja ison kunnan mahdollisuus vaihtoehtoisten palvelujen tarjontaan. Selvityksessä tällaiset erot jäivät todella pieniksi. Toisaalta pienestä kunnasta eli Hämeenkyröstä oli vaikeata saada riittävästi vastauksia eri vastuualueilta. Pienessä kunnassa osalla vastuualueita on niin vähän työntekijöitä, että vastaukset väkisin henkilöityvät. Tämä on tutkimuksellinen ongelma, mutta se voi käytännössäkin olla erityinen vaikeus – tai vahvuus – lapsen edun toteutumisessa. Tampereella jäi vaikutelmaksi, että yksittäisillä työntekijöillä ja luottamushenkilöilläkin oli intoa löytää uusia toimintamalleja lasten palvelujen tuottamisessa, mutta suuren kunnan ”hallintokoneisto” koettiin niin raskaaksi, ettei tilaa sisällöstä lähteville muutoksille löydy.

Tulkitsemme tuloksia niin, että arkista ja konkreettista toimintaa lasten palvelujärjestelmissä tällä hetkellä ohjaa ja sävyttää yleinen suomalainen kunnallinen hallintobyrokratia.

*Palvelujen toiminnan kehittämisessä on rakennettava malli, jossa perustehtävä eli **lapsen kanssa oleminen** ohjaa ja sävyttää kaikkia toimintatapoja – jopa hallintobyrokratiaa. Tällaisen alhaalta ylös -kehittämisstrategian luominen on mielestämme välttämätöntä kunnallisten palvelujen resurssi- ja laatuongelmien ratkaisemiseksi.*

Toinen tutkimusasetelmaan liittyvä vertailukohde toi enemmän eroja esille. Sekä luottamushenkilöt että työntekijät esittivät erilaisia asioita, joita voisi tehdä toisin tai jotka he olivat kokeneet onnistuneiksi ja hyviksi. Erot vastaajien välillä kärjistyivät voimakkaimmin työntekijöiden kokemuksiin siitä, etteivät päättäjät ymmärrä tai ”suostu” antamaan käytännön työhön riittävästi kipeästi tarvittavia resursseja. Luottamushenkilöt puolestaan epäilivät lasten palvelujärjestelmissä ennen muuta rajojen ja sääntöjen riittävän hyvää ja tehokasta toteutumista. Eri palvelusektoreiden välillä esille nousivat selvimmin toisaalta yhteistyön tarve ja vaikeus ja toisaalta se, että vaikeissa asioissa vastuun helposti nähtiin kuuluvan jollekin toiselle taholle, yleisimmin vanhemmille. Tämä lienee lapsen kannalta tämän hetken polttavimpia todellisia ongelmia. Lapsen ympärillä on joka päivä, tai ainakin viikoittain, monenlaisia aikuisia. Lapsen tarpeita ja vaikeuksia nähdään eri puolilla sittenkin melko hyvin, mutta puuttuminen asioihin koetaan liian vaikeaksi. Se kuuluu jollekin toiselle. Olipa vastuuta jopa syyttä vaikeuksissa olevalle lapselle itselleenkin.

Tulkitsemme tuloksia niin, että kunnalliset lasten palvelujärjestelmät toimivat huonoiten vaikeuksissa olevan lapsen ja ongelmaisen perheen kohdalla. Eli kun avun ja tuen tarve on suurimmillaan, palvelut eivät pelaa.

*Jokaiseen palvelujärjestelmään on luotava **varhaisen vastuunoton** työtapa, eli lapsen ja hänen perheensä tuen tarpeeseen on jokaisen, joka ongelmia tai oireita näkee, kuulee tai epäilee, puututtava heti ja aina tarvittaessa uudestaan. Tällainen auttava puuttuminen on jokaisen lapsen kanssa työskentelevän henkilön tärkeimpiä velvollisuuksia.*

*Puuttuminen on aina ymmärrettävä ja toteutettava lapsen ja perheen auttamisena ja tukemisena, perhettä kuullen. **Osallistava auttaminen** tarkoittaa sitä, että lapsi ja hänen perheensä ovat mukana, osallisena, etsittäessä hyviä tuen ja puuttumisen keinoja. Työntekijän vastuulla on seurata, että lapsi saa tarvitsemaansa apua.*

*Koska palvelujärjestelmämme on hyvin sektoroitunut ja hajallaan, on välttämätöntä, että jokaisen tukea saavan lapsen ja perheen kohdalla varhaisen vastuunoton mukainen ensipuuttuja kokoaa yhdessä perheen kanssa **vastuurenkkaan** mahdollisten kunnan toimijatahojen keskuudesta lapsen ja perheen tueksi.*

Lapsen kannalta toinen tärkeä ongelma liittyy siihen, että hänen arkipäivässään on niin paljon erilaisia aikuisia. Kaikki he vaikuttavat omilla näkemyksillään ja toimintatavoillaan lapseen ja hänen elämänsä sujumiseen. Liian monenlaisten aikuisten ohjauksessa lapselle ei kuitenkaan muodostu jäsentynyttä käsitystä siitä, mitä häneltä odotetaan. Tämän kyselyn vastauksia lukiessa ei ihmettele, että kasvua ja olemista ohjaavat käsitykset jäävät lapselle epäselviksi ja hajanaisiksi. Tutkimuksen keskeisin löydös – jonka lukijakin varmasti on raportin sivuilta oivaltanut – on lapsen ympärillä toimivien aikuisten valtava moniäänisyys. Erilaisten mielipiteiden monitahoisuus tuntuu sitä loppumattomammalta, mitä lähemmäs arkipäivää ja todellista lapsen kanssa olemista kysymykset menivät. Yleisellä, sosiaalisen suotavuuden tasolla aikuisten näkemykset lapsesta ehkä ovat riittävän yhteneviä, mutta lapsen kannalta oleellinen, arkipäivän tason johdonmukaisuus näyttää nykyisissä palveluissa vaikeasti toteutettavalta. Lapsille tarjotaan paljon palveluja, mutta missään lapsi ei enää tunnu olevan kokonainen!

*Tulkitsemme tuloksia niin, että lapsen ympärillä on liikaa liian erilaisia kasvattajia. Aikuisten riittävää yhteistä toimintakulttuuria ja johdonmukaisuutta voidaan tukea moniammatillisen ja konkreettisen yhdessä tekemisen kautta. Kuntatasolla tarvitaan myös yhteistä, moniammatillista lisäkoulutusta, joka tietoa enemmän painottuu vuorovaikutustaitoihin ja lapsen kanssa olemiseen liittyviin asenteisiin. Kuntiin tulee perustaa eri palvelusektorit yhteen kokoava, riittävästä yhtenäisyydestä vastaava luottamushenkilöelin eli **lapsiasioiden lautakunta** ja virkamiespuolelle **lapsiasiamiehen virka**.*

Kysely sai meidät myös pohtimaan sitä, miten huolestuneita lasten parissa työtään tekevät aikuiset ovat. Syytä huoleen varmasti onkin. Kuitenkin jäimme miettimään, mihin on kadonnut ilo lapsesta. Missä näkyy se tyydytys, jota aikuinen kokee hoitaessaan, huoltaessaan, opettaessaan ja ohjatessaan lasta? Lapsista on tullut kunnallinen, jopa yhteiskunnallinen taakka. Asetelman tulisi olla toinen; läpi inhimillisen historian lapsi on ollut aikuiselle toivon, hellyyden ja onnen lähde. Lasten vastauksissa tämä vielä selvästi näkyi, mutta aikuisten mielipiteissä kuului korkeintaan enää hiljaisia kaikuja ilosta ja tyydytyksestä siitä, mitä lapsen parhaaksi teki.

*Lasten palvelujärjestelmien työkuulttuurin on pohjaututtava **työn iloon**. Lasten palvelujärjestelmissä on syytä etsiä **yhteistä lapsikäsitystä**, joka perustuu työyhteisön jakamille, yleisinhimillisille perusarvoille. **Lapsesta välittäminen** on palvelujärjestelmän tärkein ominaisuus.*

Kolmas ja kaikkein tärkein taso Lapsen ehdoilla -kyselyn herättämistä kysymyksistä aukeaa raportin lukijan näkökulmasta. Oleellisinta sittenkin on, mitä tämän raportin lukija jää pohtimaan. Ehkäpä voimme viedä lapsen edun toteu-

tumista tässä vaiheessa parhaiten eteenpäin juuri kysymyksiä herättämällä. Ehkäpä meidän aikuisten tulee opetella kysymään enemmän suoraan lapselta hänen näkemyksiään, kuulemaan enemmän lasta ja lapsia. Lisäksi meidän on koko ajan osattava kysyä myös itseltämme, miksi toimimme lapsen kanssa tai lasten asioiden osalta juuri niin kuin toimimme. Toinen toisiltamme voimme nykyistä enemmän kysyä, ovatko lasten asiat riittävän hyvässä hoidossa. Jos eivät, miksi suostumme tähän?

Lähdekirjallisuutta

- Alanen, L. ja Bardy, M. (1990): Lapsuuden aika ja lasten paikka. Tutkimus lapsuudesta sosiaalisena ilmiönä. Sosiaalihalituksen julkaisuja 12.
- Ariès, P. (1962): Centuries of childhood. A Social History of Family Life. Jonathan Cape, London.
- Aronen, E., Kuosa, M., Tallila, M. ja Arajärvi, T. (1995): Kotikäynteihin perustuvan perheneuvonnan vaikutus nuoren psyykkiseen terveyteen – 15 vuoden seurantatutkimus. Duodecim 111:505.
- Bardy, M. (1996): Lapsuus ja aikuisuus – kohtaupaikka Émile. Stakes, tutkimuksia 70.
- Bergström, M. (1999): Mustat ja valkeat leikit. WSOY.
- Emde, R. (1989): The infant's relationship experience: developmental and affective aspects. Kirjassa: Samroff, A. ja Emde, R.: Relationship disturbances in early childhood. New York Basic Books Inc. 33.
- Järventie, I. (1999): Syrjäytyvätkö lapset? Tutkimus 1990-luvun lasten perushoivasta, hyvinvoinnista ja lastensuojelupalvelujen käytöstä Helsingissä. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu, Edita Oy, Helsinki.
- Kalland, M. ja Maliniemi-Piispanen, S. (1999): Vauvan kiikku. Edita 15.
- Kalliala, M. (2001): Koukussa toiseksi ja kolmanneksi tärkeimpään. Suomen Lääkärilehti 10: 1149.
- Kartovaara, L. ja Sauli, H. (2000): Suomalainen lapsi. Tilastokeskus, väestö 7.
- Kivinen, T., Kinnunen, J., Niiranen, V. ja Hyvärinen S. (1997): Kuntalaisten arvioit ja osallisuus sosiaali- ja terveystieteisiin. Kuopion yliopiston julkaisu E. Yhteiskuntatieteet 45.
- Kujasalo, A. (1996): Lapsi päihdeperheessä. Meidän perheen salaisuus. Kunnallislääkäri 12:37.
- Kuntalaki 365/95
- Laatua lasten päivähoitossa: ”Mistä alkaisin...?” (1997). Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen monistesarja 13.
- Lapsiperheiden hyvinvoinnin lisääminen (1996). Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen monistesarja 11.
- Lapsipoliittinen ohjelma (1999). Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen julkaisu 1.
- Lasten- ja nuorisopsykiatria (2000). Toim. Räsänen, E., Moilanen, I., Tamminen, T. ja Almqvist, F. Kustannus Oy Duodecim.

- Lastensuojelusta kohti lapsipolitiikkaa. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 11.10.1995. Painatuskeskus Oy, Helsinki.
- Lastensuojelun strategia Tampereella 1997–2000, kohti 2000-luvun palveluja (1997). Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 6A.
- Likert, R. (1932): Technique for the measurement of attitudes. Arch Psychol N Y 22:1.
- De Mause, L. (1980): The evolution of Childhood. Teoksessa The History of Childhood. Toim. de Mause, L., Guildford: Billing & Sons Ltd 1.
- Mäntymaa, M. ja Tamminen, T. (1999): Varhainen vuorovaikutus ja lapsen psyykinen kehitys. Duodecim 115:2447.
- Onko täällä kivaa? Raportti lapsipolitiikan toteutumisesta Tampereella (2001). Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 5.
- Puurula, L. (1997): Mieleni Matka. TUOPE, Jyväskylä.
- Riihelä, M. (1996): Mitä teemme lasten kysymyksille? Lasten ja ammattilaisten kohtaamisten merkitysulottuvuuksia lapsi-instituutioissa. Stakes, tutkimuksia 66.
- Räsänen, E. (1999): Lapsuuden ja nuoruuden mielenterveyden häiriöt syrjäytymisen aiheuttajana. Suomen Lääkärilehti 3:197.
- Saarelma, O. ja Perheentupa, J. (1998): Neuvola lasten terveyden edistäjänä. Duodecim 47:1065.
- Sipilä, J. (1982): Nuorten poikkeava käyttäytyminen ja yhteisön rakenne. Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntapolitiikan tutkimuksia A 1.
- Seikkula, J. (1996): Sosiaaliset verkostot, ammattiauttajan voimavara kriiseissä. Kirjayhtymä. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Suomen Kuntaliitto (1998): Näkökulmia lapsipolitiikkaan. Suomen Kuntaliiton paino.
- Suomen Kuntaliiton lapsipoliittinen ohjelma 2000. Eläköön lapset – lapsipolitiikan suuntaviivat. Kuntaliiton painatuskeskus, Helsinki 2000.
- Suominen, H. (1997): Tarpeet, apu ja tuki. Tutkimus kuntalaisten tarpeista ja ongelmista sekä kunnallisten sosiaali- ja terveystoimien hakemisesta ja riittävydestä. Licensiaattitutkielma, kunnallistieteiden laitos, Tampereen yliopisto.
- Valuing Quality in Early Childhood Services: New approaches to defining Quality (1994). Toim. Moss ja Pence, Teachers College, Columbia University, New York and London.
- Varhaiset ihmissuhteet ja niiden häiriintyminen (2001). Toim. Sinkkonen, J. ja Kalland, M. WSOY.
- Vienonen, M. (1990): Lapsi terveydenhuollon käyttäjänä. Sosiaalinen aikakauskirja/2.
- YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (1991). Sop S 60. Mannerheimin lastensuojeluliiton julkaisut tai www.mll.fi/mll/toiminta/sopimus/

Liite 1

Missä selvitys toteutettiin?

Vaikka koti ja kodin ihmissuhteet ovat tärkeitä lapsen elämässä, myös kodin ulkopuolisten aikuisten merkitys ja vastuu ovat huomattavasti lisääntyneet tämän päivän Suomessa. Lapset viettävät paljon ajastaan kodin ulkopuolella, ja juuri siksi tässä tutkimuksessa keskityttiin siihen lapsen maailmaan, joka on kodin ulkopuolella ja josta yhteisesti kannamme vastuuta.

Selvitysprojektissa olivat mukana Tampereen kaupunki (asukkaita yli 190 000, iso kunta) ja Hämeenkyrön kunta (asukkaita noin 10 000, pieni kunta). Tarkasteltaessa kuntaa yhden lapsen maailmasta käsin voidaan todeta myös ns. kolmannen sektorin olevan monesti merkittävä osa lapsen arkea, joten selvityksessä on otettu mukaan tästä esimerkkinä Tampereen evankelisluterilaiset seurakunnat.

Raportissa on mukana myös pieni otos (112 vastausta) lasten mielipiteitä. Lapsia pyydettiin kirjoittamaan vastaus seuraaviin kahteen avoimeen kysymykseen: 1) Mitä ovat lasten perusoikeudet? ja 2) Missä asioissa ja millä tavalla lapset voivat vaikuttaa Tampereella? Näin saimme lasten omaa ääntä kuuluville heitä itseään koskevassa selvityksessä. Kysely toteutettiin kolmessa koulussa 4.–6.-luokalaisille eli 11–13-vuotiaille lapsille (yhteensä 8 luokalle).

Tutkimuskysely (liite 2)

Kysymyslomakkeita oli kolmenlaisia: 1) luottamushenkilöille, 2) lasten palvelujärjestelmissä työskenteleville sekä 3) kuntasuunnittelussa työskenteleville henkilöille. Luottamushenkilöiden lomakkeessa oli kysymyksiä 7:stä eri osa-alueesta. Niistä 3 oli avoimia kysymyksiä ja loput olivat erilaisten väittämien muodossa esitettyjä kysymyksiä. Työntekijöiden lomakkeissa oli 9 osaa, joista puolestaan 4 oli avoimia kysymyksiä. Muissa kysymyksissä vastaajia pyydettiin arvioimaan erilaisia annettuja tekijöitä tai väittämiä asteikolla 1–5 (Likert 1932). Valtaosa kysymyksistä oli samoja luottamushenkilöillä ja työntekijöillä. Kaksi kysymystä erosi kysymysmuodoltaan eri tahojen lomakkeissa: 1) lasten osallistumiseen liittyvä kysymys luottamushenkilöiden ja työntekijöiden osalta sekä 2) lapsen edun toteutumisen arvioimiseen liittyvä kysymys, joka oli erilainen kuntasuunnitteluhenkilöstölle.

Kysymyslomakkeen kysymykset käsittelivät seuraavia osa-alueita:

I Lapsen oikeuksien sopimus

Kyselyn alkuosa jaettiin kolmeen osaan YK:n yleiskokouksessa 1989 hyväksytyyn Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan. Suomessa Lapsen oikeuksien sopimus on saatettu voimaan lain tasoisesti kesällä 1991. YK:n lapsen oikeuksien julistus velvoittaa turvaamaan lapsille (0–18-vuotiaille) seuraavat asiat:

1) Oikeuden yhteiskunnan voimavaroihin

Kysymyslomakkeessa kartoitettiin luottamushenkilöiden ja työntekijöiden mielipiteitä lapsille suunnattujen kunnan resurssien määristä sekä siitä, miten tehokkaasti niitä nähtiin käytettävän. Kysymyksellä haluttiin arvioida, eroavatko luottamushenkilöiden ja työntekijöiden näkemykset lapsille suunnattujen voimavarojen riittävydestä tai käytöstä.

2) Oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon

Tätä kysymystä katsottiin parhaiten lähestyttävän avoimella kysymyksellä, jolloin jokainen vastaaja joutui miettimään mm. sitä, mistä ja miten hän saa tietoa lasten käsityksistä päättäessään heihin liittyvistä asioista. Vastajat haastettiin pohtimaan omalla kohdallaan myös sitä, miten lapset osallistuvat tai voisivat osallistua juuri heidän työssään silloin kun päätetään lapsia koskevista asioista. Samaa asiaa haluttiin tarkentaa myös toisella kysymyksellä. Kysymyksessä etsittiin sitä, millaisten konkreettisten työtapojen tai mallien työntekijät ovat havainneet tuovan lapsen näkökulman parhaiten esille.

3) Oikeuden yhteiskunnan suojeluun ja huolenpitoon

Kysyimme luottamushenkilöiden ja työntekijöiden mielipiteitä lasten suojelun toteutumisesta kunnassa tilanteissa, joissa lapsi tarvitsee aikuisen suojelua. Tilanteet oli jaettu kahteen ryhmään: niihin, joissa suojelun tarve johtui aikuisten toiminnasta sekä niihin, joissa lapsen oma toiminta vaaransi hänen terveyttään tai kehitystään. Kysymyksellä etsittiin vastausta siihen, eroavatko jonkin ammattiryhmän (esim. lastensuojelutyöntekijöiden) käsitykset lasten suojelun toteutumisesta kunnassa luottamushenkilöiden tai muiden ammattiryhmien käsityksistä.

II Lapsen perustarpeet

Lapsen perustarpeiden määrittelyssä käytettiin laaja-alaista kehityspsykologiaan perustuvaa näkemystä siitä, mitä lapsi tarvitsee tasapainoisen kehityksensä tueksi ja miten aikuisten tulisi kyetä vastaamaan näihin perustarpeisiin (Emde 1989). Kysymyslomakkeessa vastaajia pyydettiin arvioimaan asteikolla 1–5 sitä, kuinka hyvin tämän päivän kunnan palvelujärjestelmässä kyetään vastaamaan lapsen kasvun ja kehityksen perustarpeisiin. Kysymyksellä mitattiin näkemyseleroja luottamushenkilöiden ja eri ammattiryhmien välillä lasten perustarpeiden toteutumisesta eri kunnan palveluissa.

III Mitä tilastotietoa tai muuta tietoa lapsesta kunnassa käytetään?

Kyselyn kolmannen osion muodosti lapsiin liittyvien tilastojen tai muun tiedon hyödyntäminen lasten palvelujärjestelmissä. Tavoitteena oli saada käsitys siitä, millaista tietoa luottamushenkilöillä ja työntekijöillä on aktiivisessa käytössä.

Selvityksessä kerättiin myös tilasto- ja koulutustietoja. Lisäksi kysyttiin sitä, miten lapsen edun toteutumista voisi arvioida yksittäisen lapsen

kohdalla. Näillä kysymyksillä etsittiin asioita, jotka voisivat toimia indikaattoreina arvioitaessa lapsen tarpeiden toteutumista palvelujärjestelmissä.

IV Lapsiin liittyvät asenteet

Kysymyslomakkeiden viimeinen kysymys käsitteli yleiseen lapsimyönteisyyteen liittyviä asenteita: lapset väestöryhmänä, lasten tarpeet, vanhemmuus ja lasten ympäristö. Vastaja arvioi, onko hän samaa vai eri mieltä esitettyjen väittämien kanssa asteikolla 1–5. Kyselyn lopussa vastaajaa pyydettiin kertomaan kyselyn herättämiä ajatuksia ja kommentteja. Tässä vastaajat pohtivat paljon arvoihin ja arvostukseen liittyviä asioita. Lapsen ehdoilla -kyselyn viimeinen osio tuokin esille niitä erilaisia käsityksiä, jotka vaikuttavat keskustelujen taustalla aikuisten pohtiessa lasten tilannetta.

V Taustatiedot

Taustatiedoissa kysyttiin vastaajan sukupuolta, ikää ja koulutustasoa. Samoin kysyttiin, onko vastaajalla lapsia, ja jos on, ovatko he alle kouluikäisiä, kouluikäisiä vai yli 18-vuotiaita.

Kiitämme VTT Andres Vikatia neuvoista tutkimuskyselyn suunnitteluvaiheessa sekä graafista suunnittelijaa Maritta Saarimäkeä Lapsen ehdoilla -projektin tunnuksen suunnittelusta.

Kenelle kysely lähetettiin?

Tampere

Tampereella kyselyn aineisto kerättiin marras-joulukuussa 1998. Kyselyiden määrä rajattiin 1 200:aan. Kyselylomake toimitettiin niille luottamushenkilölle ja työntekijöille, jotka ovat lasten kanssa tekemisissä työssään tai välillisesti vaikuttavat lapsia koskeviin asioihin. Otokoot ja vastausprosentit on tarkemmin eritelty taulukoissa 1, 2 ja 3. Kiitämme sosiaalipalvelupäällikkö Mirja Saarnia avusta kyselyn suunnittelu- ja toteuttamisvaiheessa Tampereella.

Luottamushenkilöille tarkoitettu kysely toimitettiin kaupunginvaltuutetuille ja eri toimialojen lautakunnissa oleville muille luottamushenkilöille. Kaupunginvaltuutettujen kyselylomakkeet jaettiin valtuuston kokouksessa, mikä todennäköisesti osaltaan nosti palautettujen vastausten määrää (n = 44, 66 %). Muille luottamushenkilöille kysely lähetettiin postitse, ja tällöin vastauksia palautettiin 37 (35 %).

Sosiaalitoimen puolella kysely lähetettiin sosiaalityöntekijöille. Lisäksi kysely lähetettiin perheneuvolaan, perhetukikeskuksiin sekä muihin lasten ja perheiden tukipalveluihin. Vastauksia palautettiin 88 (52 %).

Terveydenhuollossa kyselylomake lähetettiin lastenneuvoloiden ja koulu-terveydenhuollon lääkäreille ja terveydenhoitajille. Myös terveysasemien lääkärit saivat kyselylomakkeen. Vastauksia palautettiin 73 (50 %).

Kuntasuunnittelun osalta kaupunki määritteli, ketkä työntekijöistä ovat suoraan tai välillisesti tekemisissä lapsia koskevien asioiden kanssa. Näistä 72 kyse-

lylomakkeesta 4 palautettiin tyhjänä. Asianosainen oli katsonut, ettei ole työsään tekemisissä kysytyjen asioiden kanssa. Kuntasuunnittelusta vastauksia saatiin 46 (64 %).

Kulttuuri- ja vapaa-aikatoimessa kysely postitettiin kirjastojen, museoiden, harrastuskerhojen, nuorisopalveluiden ja liikuntatoimen työntekijöille. Kulttuuri- ja vapaa-aikapuolella palautettujen kyselylomakkeiden määrä jäi pienimmäksi, 40 kpl:seen (24 %).

Päivähoito- ja opetushenkilöstöstä kyselylomake lähetettiin päiväkotien johtajille ja koulujen rehtoreille tai johtajille. Koska kuitenkin tavoitteena oli saada mahdollisimman monipuolisia näkemyksiä ja ideoita lasten asioista, lähetettiin päiväkodin johtajan ja rehtorin välityksellä lisäksi kaksi lomaketta koulun tai päivähoiton muun henkilöstön täytettäväksi. On mahdollista, että tältä osin lomakkeet ohjautuivat niille, jotka ovat kiinnostuneita lapsen näkökulman pohdinnasta tai ovat tutkimusmyönteisempiä ja että tämä selittäisi ainakin osittain päiväkodin työntekijöiden tässä tutkimuksessa parhaan vastausprosentin, 74 %. Vastauksia saatiin 191 kpl. Kouluista lomakkeita palautettiin 119 (52 %).

Palvelusektorilta palautettiin 6 kyselylomaketta, joissa ei ollut mainittu, millä sektorilla vastaaja työskentelee.

Tampere	Määrä kunnassa	Kyselylomakkeita postitettiin kpl	Kyselylomakkeita tuli takaisin kpl	Vastaus- prosentti
Kaupunginvaltuutetut	67	67*	44	66
Muut luottamushenkilöt	105	105*	37	35
Päivähoito				
Johtajat	86	86*	53	62
Muut	943	172	138	80
Koulu				
Rehtorit	76	76*	31	41
Muut	1 296	152	88	58
Terveystieteiden osasto	145	145*	73	50
Sosiaalitoimi	170	170*	88	52
Kulttuuri ja vapaa-aika	168	168*	40	24
Kuntasuunnittelu	72	72*	46	64
Yhteensä	3 128	1 213	635	52

* totaaliotos

Tampereella vastaajista oli naisia 471 (74 %) ja miehiä 146 (23 %). Vastaajista 18 (3 %) ei ilmoittanut sukupuoltaan. Iältään vastaajien enemmistö, 345 henkeä (54 %), oli 35–49-vuotiaita. Alle 35-vuotiaita oli 105 (17 %) ja yli 49-vuotiaita 179 (28 %). Vastaajien koulutustausta jakautui seuraavasti: yliopistotai korkeakoulututkinto oli 289 vastaajalla (46 %), lukio ja ammatillinen koulutus 200:lla (32 %), peruskoulu ja ammatillinen koulutus 128:lla (20 %) ja kansakoulu tai peruskoulu 9:llä (1 %). Koulutustason jätti ilmoittamatta 9 (1 %). Lapsia oli 512:lla (81 %) vastaajalla, ja ne jakautuivat iältään seuraavasti: alle kouluikäi-

siä lapsia oli 141:llä (28 %), kouluikäisiä 196:lla (38 %) ja yli 18-vuotiaita 175:llä (34 %). Kysymykseen jätti vastaamatta 6 (1 %).

Hämeenkyrö

Kyselyn aineisto kerättiin touko-kesäkuussa 1999. Aineisto kerättiin samoin kuin Tampereella. Luottamushenkilöille kyselyt lähetettiin postitse ja palvelujärjestelmän työntekijöille kunnan sisäisessä postissa. Kunta huolehti siitä, että kysely lähti kaikille niille, jotka ovat välillisesti tai välittömästi tekemisissä lasten asioiden kanssa. Kiitämme sosiaalijohtaja Jaakko Luomahaaraa avusta kyselyn lähettämisyvaiheessa.

Hämeenkyrö	Määrä kunnassa	Kyselylomakkeita postitettiin kpl	Kyselylomakkeita tuli takaisin kpl	Vastaus- prosentti
Luottamushenkilöt	51	51*	18	35
Päivähoito				
Johtajat	5	5*	2	40
Muut		11	10	91
Koulu				
Rehtorit	13	13*	2	15
Muut				
Terveystieteiden huolto	11	11*	3	27
Sosiaalitoimi	15	15*	2	13
Kulttuuri ja vapaa-aika				
Kuntasuunnittelu	12	12*	4	33
Yhteensä		144	54	38

* totaaliotos

Hämeenkyrössä miesten ja naisten osuus vastaajista jakautui tasaisemmin kuin Tampereella: naisia 30 (56 %) ja miehiä 23 (43 %). Vastauksia puuttui 1 (2 %). Vastaajien enemmistö, 28 henkeä (52 %), oli 35–49-vuotiaita. Alle 35-vuotiaita oli 8 (15 %) ja yli 49-vuotiaita 18 (33 %). Yliopisto- tai korkeakoulututkinto oli 20:llä (37 %), lukio ja ammatillinen koulutus 16:lla (30 %) sekä peruskoulu ja ammatillinen koulutus 17:llä (32 %). Yksi vastaajista ei ilmoittanut koulutustasoaan. Lapsia vastaajista oli 50:llä (93 %), ja lapset jakautuivat iältään seuraavasti: alle kouluikäisiä lapsia oli 15:llä (30 %), kouluikäisiä 17:llä (34 %) ja yli 18-vuotiaita 18:lla (36 %) vastaajalla. Yksi vastaaja ei ilmoittanut tietoja.

Tampereen evankelisluterilainen seurakuntayhtymä

Seurakunnilta kyselyaineisto kerättiin syksyllä 1999. Kyselylomake lähetettiin kirkkovaltuuston, seurakuntaneuvostojen ja yhteisten työmuotojen johtokuntien luottamushenkilöille. Luottamushenkilöiden vastauksia palautettiin 50 (34 %).

Työntekijöistä kyselylomake lähetettiin sekä paikallisseurakuntien että seurakuntayhtymän yhteisten työmuotojen – lapsityön, nuorisotyön, diakoniatyön, perheneuvonnan, tiedotuksen, yhteiskunnallistyön ja hallinnon – työntekijöille. Vastausprosentit jäivät alhaisiksi. Ainoat poikkeukset muodostivat perheneuvonta, 75 % (n = 6), ja muut työntekijät (hallinto, tiedotus, yhteiskunnallinen työ), 80 % (n = 8). Kiitämme lapsityönjohtaja Kirsi Hakalaa avusta kyselyn toteuttamisvaiheessa Tampereen evankelisluterilaisissa seurakunnissa.

Tampereen ev. lut. seurakunnat	Määrä seurakunnassa	Kyselylomakkeita postitettiin kpl	Kyselylomakkeita tuli takaisin kpl	Vastausprosentti
Luottamushenkilöt	148	148*	50	34
Lapsityö	72	72*	14	19
Nuorisotyö	44	44*	12	27
Perheneuvonta	8	8*	6	75
Diakonia	29	29*	11	38
Paikallisseurakunnat	110	110*	15	14
Muut työntekijät	10	10*	8	80
Yhteensä	273	273	116	42

* totaaliotos

Vastaajista oli naisia 71 (61 %) ja miehiä 44 (38 %). Yksi vastaaja jätti tähän vastaamatta. Seurakuntien aineistossa vastaajista suurin osa, 63 henkeä (54 %), oli yli 49-vuotiaita. Alle 35-vuotiaita oli 13 (11 %) ja 35–49-vuotiaita 40 (35 %). Yliopisto- tai korkeakoulututkinto oli 52:lla (45 %), lukio ja ammatillinen koulutus 34:llä (29 %) sekä peruskoulu ja ammatillinen koulutus 30:llä (26 %). Vastaajista lapsia oli 81 %:lla (94). Heidän ikänsä jakautuivat seuraavasti: alle kouluikäisiä oli 22:lla (23 %), kouluikäisiä 24:llä (26 %) ja yli 18-vuotiaita lapsia oli 48:lla (51 %).

Yhteenvedo: Yhteensä Lapsen ehdoilla -kyselyyn vastasi 812 eri-ikäistä ja erilaisia kokemuksia omaavaa aikuista. Heistä luottamushenkilöitä oli 149 ja työntekijöitä 663. Kyselylomake oli monisivuinen ja vaati vastaajalta huomattavaa paneutumista ja ajatustyötä. Vastaaja joutui vastatessaan väistämättä arvioimaan myös omaa työskentelyään. Palautetut kyselylomakkeet oli pääosin täytetty kokonaan ja huolellisesti.

Aineiston käsittely

Tilastoajat on tehty SPSS-ohjelmalla. Aineistossa esiintyvien erojen tilastollinen merkitsevyys on testattu yksisuuntaisella varianssianalyysillä. Aineiston jakaumat olivat riittävän normaaleja varianssianalyysin käyttöön, koska erot ei-parametrisillä testeillä tehtyihin tilastojoihin eivät olleet suuria. Raportissa on nostettu esille vain ne erot, joissa tilastollinen merkitsevyys Tampereelta kerä-

tyssä aineistossa on ollut selkeä ($p < 0,001$). Mikäli tulos on ollut sama tai samansuuntainen Hämeenkyrön kunnassa, sitä ei ole erikseen mainittu. Lastensuojelun osalta Hämeenkyrön vastauksia ei ole arvioitu, koska sosiaalitoimesta palautettiin vain 2 vastauslomaketta. Näin ollen tässä raportissa ison kunnan lastensuojelun näkemyksiä ei ole pystytty vertaamaan pienen kunnan tilanteeseen. Vastaajien taustatietojen (ikä, sukupuoli, lasten ikä) vaikutus on nostettu esille silloin, kun ne ovat vaikuttaneet tilastollisesti erittäin merkittävästi ($p < 0.001$). Kiitämme FT Raili Salmelinia tuesta tilastollisissa kysymyksissä ja kuvien työstämisessä.

Lähteet:

Tampereen kaupungin vuosikertomus 1998

Hämeenkyrön kunnan toimintakertomus 2000

Tampereen evankelisluterilaisen seurakuntayhtymän toimintakertomukset ja tilinpäätös vuodelta 1999

Liite 2

Kysely Tampereen luottamushenkilöille

Aluksi muutama taustatieto tulosten tilastollista käsittelyä varten. Vastaukset ovat luottamuksellisia eikä tuloksia käsitellä yksittäisinä havaintoina.

Sukupuoli	☐ nainen	☐ mies		
Ikä	☐ alle 35	☐ 35-49	☐ 50-65	☐ yli 65 vuotta
Lapset (voit valita tarvittaessa useamman vaihtoehdon)	Minulla on	☐ alle kouluikäisiä lapsia ☐ yli 18 vuotiaita lapsia	☐ kouluikäisiä lapsia ☐ ei lapsia	
Koulutus	☐ kansakoulu tai peruskoulu ☐ lukio ja ammatillinen koulutus	☐ peruskoulu ja ammatillinen koulutus ☐ yliopisto- tai korkeakoulututkinto		

YK:n lapsen oikeuksien julistus velvoittaa turvaamaan lapsille (0-18v)

1. oikeuden yhteiskunnan voimavaroista
2. oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon sekä
3. oikeuden yhteiskunnan suojeluun ja huolenpitoon

1. Miten oikeudenmukaisesti seuraaviin asioihin on mielestänne lasten kohdalla suunnattu taloudellisia resursseja ja miten tehokkaasti niitä eri tahoilla mielestänne käytetään?

	Resurssien määrä					Resurssien käyttö													
	Liian vähän					Liian paljon					Tehottomasti					Tehokkaasti			
Päivähoito	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Perusopetus koulussa	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Tukiopetus ja muu erityisryhmien opetus	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Koululaisten iltapäiväkerhot	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Lapsiperheiden toimeentuloturva	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Terveysturva	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Lasten mielenterveyspalvelut	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Lastensuojelu	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Päihde- ja huumetyö	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Lapsiperheiden kotipalvelu	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Harrastustoiminta	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				
Kaupunkisuunnittelu	1	2	3	4	5						1	2	3	4	5				

2. Miten päätöksenteossa saatte tietoa lasten omista näkemyksistä?

3. Miten hyvin seuraavissa asioissa on mielestänne turvattu lasten oikeus yhteiskunnan suojeluun ja huolenpitoon?

	Huonosti	Hyvin
Lapseen kohdistuva ruumillinen pahoimpitely	1	2 3 4 5
Lapseen kohdistuva seksuaalinen hyväksikäyttö	1	2 3 4 5
Lapseen kohdistuva henkinen väkivalta	1	2 3 4 5
Lapsen hoidon laiminlyönti	1	2 3 4 5
Vanhempien välinpitämättömyys lasta kohtaan	1	2 3 4 5
Vanhempien päihteidenkäyttö	1	2 3 4 5
Vanhempien kasvatuskyvyn puute	1	2 3 4 5
Perheristiriidat	1	2 3 4 5
Vanhempien sairaus	1	2 3 4 5
Vanhempien kuolema	1	2 3 4 5
Lapsen kyvyttömyys sosiaaliseen vuorovaikutukseen	1	2 3 4 5
Lapsen rajaton käytös	1	2 3 4 5
Lapsen oma päihteiden käyttö	1	2 3 4 5
Lapsen itsetuhoisuus	1	2 3 4 5
Koulunkäyntivaikeudet	1	2 3 4 5
Lapsi ei leiki	1	2 3 4 5

**4. Miten hyvin mielestänne seuraavat lapsen tarpeet toteutuvat alla mainituissa oman kunnan palvelujärjestelmissä?
Valitse jokaisesta asteikosta yksi luku kuvaamaan asian toteutumista.**

	Päivähoito					Koulu					Terveystieteiden tutkimuskeskus				
	Toteutus huonosti		Toteutus hyvin			Toteutus huonosti		Toteutus hyvin			Toteutus huonosti		Toteutus hyvin		
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Fyysinen suojeleminen ja turva															
Henkinen suojeleminen ja turva															
Välittäminen lapsesta omaan itsensä															
Lapsen yksilöllisten tarpeiden huomiointi															
Tunteita jakava vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä															
Oppimismahdollisuus															
Leikki- ja harrastusmahdollisuudet															
lämmölliset rajat ja säännöt															
Lasten huomiointi aikuisten kanssa tasa-arvoisina															
Tasa-arvoisuus lasten kesken															
Lasten mahdollisuus itse vaikuttaa															
	Lastensuojelu					Kulttuuri ja vapaa-aika					Kaupunkisuunnittelu				
	Toteutus huonosti		Toteutus hyvin			Toteutus huonosti		Toteutus hyvin			Toteutus huonosti		Toteutus hyvin		
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Fyysinen suojeleminen ja turva															
Henkinen suojeleminen ja turva															
Välittäminen lapsesta omaan itsensä															
Lapsen yksilöllisten tarpeiden huomiointi															
Tunteita jakava vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä															
Oppimismahdollisuus															
Leikki- ja harrastusmahdollisuudet															
lämmölliset rajat ja säännöt															
Lasten huomiointi aikuisten kanssa tasa-arvoisina															
Tasa-arvoisuus lasten kesken															
Lasten mahdollisuus itse vaikuttaa															

5. Miten tärkeinä pidätte seuraavia tekijöitä arvioidessanne lapsen edun toteutumista?

	Vähemmän tärkeä	Erittäin tärkeä
Lapsi on luottavainen	1 2 3 4 5	
Lapseen voi luottaa	1 2 3 4 5	
Lapsi on utelias	1 2 3 4 5	
Lapsi osaa varoa	1 2 3 4 5	
Lapsi on hoidetun näköinen	1 2 3 4 5	
Lapsi ottaa vastaan tukea ja lohdutusta	1 2 3 4 5	
Lapsi käyttäytyy tarvittaessa odotustenne mukaisesti	1 2 3 4 5	
Lapsi ilmaisee tunteitaan	1 2 3 4 5	
Lapsi haluaa oppia	1 2 3 4 5	
Lapsi nauttii leikkimisestä / harrastuksista	1 2 3 4 5	
Lapsi puhuu asioistaan	1 2 3 4 5	
Lapsi kykenee odottamaan	1 2 3 4 5	
Lapsi hyväksyy rajat ja säännöt	1 2 3 4 5	

Mitä muita tekijöitä pidätte tärkeinä arvioidessanne lapsen edun toteutumista?

6. Millaista tilastotietoa tai muuta tietoa lapsista pidätte päätöksenteossa tärkeänä?

7. Oletteko samaa vai erimielistä seuraavien väittämien kanssa?

	Eri mieltä	1	2	3	4	5	Samaa mieltä
Lapsen tarpeita tulee pyrkiä ymmärtämään.	1	2	3	4	5		
Lapsen tarpeisiin pitää voida vastata.	1	2	3	4	5		
Lapsen fyysinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen henkinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen tunteet ovat tärkeitä.	1	2	3	4	5		
Lapsen käyttäytymisen ymmärtäminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
Lasten opettaminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
On hyvä leikkiä lasten kanssa.	1	2	3	4	5		
Lasta tulee ohjata johdonmukaisesti.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee sääntöjä.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee kuria.	1	2	3	4	5		
Lapsen tarpeita tulee pyrkiä ymmärtämään.	1	2	3	4	5		
Lapsen tarpeisiin pitää voida vastata.	1	2	3	4	5		
Lapsen fyysinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen henkinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen tunteet ovat tärkeitä.	1	2	3	4	5		
Lapsen käyttäytymisen ymmärtäminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
Lasten opettaminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
On hyvä leikkiä lasten kanssa.	1	2	3	4	5		
Lasta tulee ohjata johdonmukaisesti.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee sääntöjä.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee kuria.	1	2	3	4	5		
Lapsen tarpeita tulee pyrkiä ymmärtämään.	1	2	3	4	5		
Lapsen tarpeisiin pitää voida vastata.	1	2	3	4	5		
Lapsen fyysinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen henkinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen tunteet ovat tärkeitä.	1	2	3	4	5		
Lapsen käyttäytymisen ymmärtäminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
Lasten opettaminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
On hyvä leikkiä lasten kanssa.	1	2	3	4	5		
Lasta tulee ohjata johdonmukaisesti.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee sääntöjä.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee kuria.	1	2	3	4	5		
Lapsen tarpeita tulee pyrkiä ymmärtämään.	1	2	3	4	5		
Lapsen tarpeisiin pitää voida vastata.	1	2	3	4	5		
Lapsen fyysinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen henkinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen tunteet ovat tärkeitä.	1	2	3	4	5		
Lapsen käyttäytymisen ymmärtäminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
Lasten opettaminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
On hyvä leikkiä lasten kanssa.	1	2	3	4	5		
Lasta tulee ohjata johdonmukaisesti.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee sääntöjä.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee kuria.	1	2	3	4	5		
Lapsen tarpeita tulee pyrkiä ymmärtämään.	1	2	3	4	5		
Lapsen tarpeisiin pitää voida vastata.	1	2	3	4	5		
Lapsen fyysinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen henkinen turvallisuus on varmistettava.	1	2	3	4	5		
Lapsen tunteet ovat tärkeitä.	1	2	3	4	5		
Lapsen käyttäytymisen ymmärtäminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
Lasten opettaminen on tärkeää.	1	2	3	4	5		
On hyvä leikkiä lasten kanssa.	1	2	3	4	5		
Lasta tulee ohjata johdonmukaisesti.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee sääntöjä.	1	2	3	4	5		
Lapsi tarvitsee kuria.	1	2	3	4	5		

Kyselyn herättämiä ajatuksia tai kommentteja

Kiitos vaivannäöstä.

Kysely lasten palvelujärjestelmissä työskenteleville

Aluksi muutama taustatieto tulosten tilastollista käsittelyä varten. Vastaukset ovat luottamuksellisia eikä tuloksia käsitellä yksittäisinä havaintoina.

Sukupuoli	☐ nainen	☐ mies		
Ikä	☐ alle 35	☐ 35-49	☐ 50-65	☐ yli 65 vuotta
Lapset <small>(voit valita tarvittaessa useamman vaihtoehdon)</small>	Minulla on	☐ alle kouluikäisiä lapsia	☐ kouluikäisiä lapsia	
		☐ yli 18 -vuotiaita lapsia	☐ ei lapsia	
Koulutus	☐ kansakoulu tai peruskoulu	☐ peruskoulu ja ammatillinen koulutus		
	☐ lukio ja ammatillinen koulutus	☐ yliopisto- tai korkeakoulututkinto		
Missä seuraavista palvelusektoreista työskentelette?	☐ alle 3 v päivähoito	☐ 3-6 v päivähoito	☐ ala-aste	☐ yläaste
	☐ lukio	☐ ammattikoulu	☐ lastensuojelu	☐ terveydenhuolto
	☐ kulttuuri- ja vapaa-aika	☐ joku muu, mikä _____		
Työtehtävä:	_____			

YK:n lapsen oikeuksien julistus velvoittaa turvaamaan lapsille (0-18v)

1. oikeuden yhteiskunnan voimavaroista
2. oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon sekä
3. oikeuden yhteiskunnan suojeluun ja huolenpitoon

1. Miten oikeudenmukaisesti seuraaviin asioihin on mielestänne lasten kohdalla suunnattu taloudellisia resursseja ja miten tehokkaasti niitä eri tahoilla mielestänne käytetään?

	Resurssien määrä					Resurssien käyttö				
	Liian vähän		Liian paljon			Tehottomasti		Tehokkaasti		
Päivähoito	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Perusopetus koulussa	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Tukiopetus ja muu erityisryhmien opetus	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Koululaisten iltapäiväkerhot	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lapsiperheiden toimeentuloturva	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Terveysturva	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lasten mielenterveyspalvelut	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lastensuojelu	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Päihde- ja huume- ja huumetyö	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lapsiperheiden kotipalvelu	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Harrastustoiminta	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Kaupunkisuunnittelu	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

2. Miten lapset voisivat työssänne osallistua itseään koskevien asioiden päätöksentekoon?

3. Miten hyvin seuraavissa asioissa on mielestänne turvattu lasten oikeus yhteiskunnan suojeluun ja huolenpitoon?

	Huonosti	Hyvin
Lapsen kohdistuva ruumiillinen pahoinpitely	1 2 3 4 5	
Lapsen kohdistuva seksuaalinen hyväksikäyttö	1 2 3 4 5	
Lapsen kohdistuva henkinen väkivalta	1 2 3 4 5	
Lapsen hoidon laiminlyönti	1 2 3 4 5	
Vanhempien välinpitämättömyys lasta kohtaan	1 2 3 4 5	
Vanhempien päihteidenkäyttö	1 2 3 4 5	
Vanhempien kasvatuskyvyn puute	1 2 3 4 5	
Perheristiriidat	1 2 3 4 5	
Vanhempien sairaus	1 2 3 4 5	
Vanhempien kuolema	1 2 3 4 5	
Lapsen kyvyttömyys sosiaaliseen vuorovaikutukseen	1 2 3 4 5	
Lapsen rajaton käyttös	1 2 3 4 5	
Lapsen oma päihteiden käyttö	1 2 3 4 5	
Lapsen itsetuhoisuus	1 2 3 4 5	
Koulunkäyntivaikeudet	1 2 3 4 5	
Lapsi ei leiki	1 2 3 4 5	

4. Onko teillä käytettävissä omassa työssänne tilastotietoa, joka liittyy lapsiin?

ei

on, mitä ? _____

5. Millaista lapsiin liittyvää tilastotietoa tai muuta tietoa pitäisitte tärkeänä työnne kannalta?

**6. Miten hyvin mielestänne seuraavat lapsen tarpeet toteutuvat alla mainituissa oman kunnan palvelujärjestelmissä?
Valitse jokaisesta asteikosta yksi luku kuvaamaan asian toteutumista.**

	Päivähoito					Koulu					Terveydenhuolto				
	Toteutus huonosti		Toteutus hyvin			Toteutus huonosti		Toteutus hyvin			Toteutus huonosti		Toteutus hyvin		
Fyysinen suojele ja turva	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Henkinen suojele ja turva	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Välittäminen lapsesta omana itsenään	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lapsen yksilöllisten tarpeiden huomiointi	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Tunteita jakava vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Oppimismahdollisuus	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Leikki- ja harrastusmahdollisuudet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
lämmukaiset rajat ja säännöt	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lasten huomiointi aikuisten kanssa tasa-arvoisina	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Tasa-arvoisuus lasten kesken	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lasten mahdollisuus itse vaikuttaa	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
	Lastensuojelu					Kulttuuri ja vapaa-aika					Kaupunkisuunnittelu				
	Toteutus huonosti		Toteutus hyvin			Toteutus huonosti		Toteutus hyvin			Toteutus huonosti		Toteutus hyvin		
Fyysinen suojele ja turva	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Henkinen suojele ja turva	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Välittäminen lapsesta omana itsenään	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lapsen yksilöllisten tarpeiden huomiointi	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Tunteita jakava vuorovaikutus lapsen ja aikuisen välillä	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Oppimismahdollisuus	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Leikki- ja harrastusmahdollisuudet	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
lämmukaiset rajat ja säännöt	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lasten huomiointi aikuisten kanssa tasa-arvoisina	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Tasa-arvoisuus lasten kesken	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
Lasten mahdollisuus itse vaikuttaa	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5

7. Oletteko käytännön työssänne havainneet jonkin toimintamallin tai työtavan tuovan esiin lapsen näkökulman?

8. Miten tärkeinä pidätte seuraavia tekijöitä arvioidessanne lapsen edun toteutumista?

	Vähemmän tärkeä	Erittäin tärkeä
Lapsi on luottavainen	1	2 3 4 5
Lapseen voi luottaa	1	2 3 4 5
Lapsi on utelias	1	2 3 4 5
Lapsi osaa varoa	1	2 3 4 5
Lapsi on hoidetun näköinen	1	2 3 4 5
Lapsi ottaa vastaan tukea ja lohdutusta	1	2 3 4 5
Lapsi käyttäytyy tarvittaessa odotustenne mukaisesti	1	2 3 4 5
Lapsi ilmaisee tunteitaan	1	2 3 4 5
Lapsi haluaa oppia	1	2 3 4 5
Lapsi nauttii leikkimisestä / harrastuksista	1	2 3 4 5
Lapsi puhuu asioistaan	1	2 3 4 5
Lapsi kykenee odottamaan	1	2 3 4 5
Lapsi hyväksyy rajat ja säännöt	1	2 3 4 5

Mitä muita tekijöitä pidätte tärkeinä arvioidessanne lapsen edun toteutumista?

9. Oletteko samaa vai erimielistä seuraavien väittämien kanssa?

	Eri mieltä	Samaa mieltä
Lapsen tarpeita tulee pyrkiä ymmärtämään.	1	2 3 4 5
Lapsen tarpeisiin pitää voida vastata.	1	2 3 4 5
Lapsen fyysinen turvallisuus on varmistettava.	1	2 3 4 5
Lapsen henkinen turvallisuus on varmistettava.	1	2 3 4 5
Lapsen tunteet ovat tärkeitä.	1	2 3 4 5
Lapsen käyttäytymisen ymmärtäminen on tärkeää.	1	2 3 4 5
Lasten opettaminen on tärkeää.	1	2 3 4 5
On hyvä leikkiä lasten kanssa.	1	2 3 4 5
Lasta tulee ohjata johdonmukaisesti.	1	2 3 4 5
Lapsi tarvitsee sääntöjä.	1	2 3 4 5
Lapsi tarvitsee kuria.	1	2 3 4 5
Lapset ovat tärkeä väestöryhmä.	1	2 3 4 5
Lasten tulee saada tarvitsemansa palvelut.	1	2 3 4 5
Lapsiperheiden taloudellinen tilanne on tärkeä.	1	2 3 4 5
Lasten mielipiteet ovat tärkeitä.	1	2 3 4 5
Vanhemmuutta on syytä arvostaa.	1	2 3 4 5
Lasten kanssa tehtyä työtä tulee arvostaa.	1	2 3 4 5
Lapsen ympäristön tulee olla turvallinen.	1	2 3 4 5
Lasten ympäristön tulee olla virikkeellinen.	1	2 3 4 5
Ympäristön tulee suosia eri ikäryhmien vuorovaikutusta.	1	2 3 4 5
Ympäristön tulee olla liikuntaesteetön.	1	2 3 4 5
Yhteiskunnan pitää voida suojella lasta fyysisiltä ja henkisiltä vaaroilta.	1	2 3 4 5

Kyselyn herättämiä ajatuksia tai kommentteja

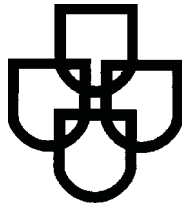
Kiitos vaivannäöstä.

*Kunnallisan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisujen sarjassa
ovat ilmestyneet*

- 1 Pirjo Mäkinen
KUNTARAKENNESELVITYS (1992)
- 2 HYVINVOINTIYHTEISKUNNAN TULEVAISUUS
Kolme näkökulmaa (1992)
- 3 Maria Lindbom
KUNNAT JA EUROOPPALAINEN ALUEKEHITYS (1994)
- 4 Jukka Jääskeläinen
KUNTA, KÄYTTÄJÄ, MARKKINAVOIMA
Kunnallisen monopolin ohjaus ja johtaminen (1994)
- 5 Torsti Kivistö
KEHITYKSEN MEGATRENDIT JA KUNTIEN TULEVAISUUS
Kohti ihmisläheistä kansalaisyhteiskuntaa (1995)
- 6 Kari Ilmonen–Jouni Kaipainen–Timo Tohmo
KUNTA JA MUSIIKKIJUHLAT (1995)
- 7 Juhani Laurinkari–Pauli Niemelä–Olli Pusa–Sakari Kainulainen
KUNTA VALINTATILANTEESSA
Kuka tuottaa ja rahoittaa palvelut? (1995)
- 8 Pirjo Mäkinen
KUNNALLISEN ITSEHALLINNON JÄLJILLÄ (1995)
- 9 Arvo Myllymäki–Asko Uoti
LEIKKAUKSET KUNTIEN UHKANA
Vaikeutuuko peruspalvelujen järjestäminen? (1995)
- 10 Heikki Helin–Markku Hyypiä–Markku Lankinen
ERILAISET KUNNAT
Kustannuserojen taustat (1996)
- 11 Juhani Laurinkari–Tuula Laukkanen–Antti Miettinen–Olli Pusa
VAIHTOEHDOKSI OSUUSKUNTA
– yhteisö kunnan palvelutuotannossa (1997)
- 12 Jari Hyvärinen–Paavo Okko
EMU – ALUEELLISET VAIKUTUKSET JA KUNTATALOUS (1997)
- 13 Arvo Myllymäki–Juha Salomaa–Virpi Poikkeus
MUUTTUMATON – MUUTTUVA KANSANELÄKELAITOS (1997)

- 14 Petri Böckerman
ALUEET TYÖTTÖMYYDEN KURIMUKSESSA (1998)
- 15 Heikki Helin–Seppo Laakso–Markku Lankinen–Ilkka Susiluoto
MUUTTOLIIKE JA KUNNAT (1998)
- 16 Kari Neilimo
STRATEGIAPROSESSIN KEHITTÄMINEN MAAKUNTATASOLLA
– case Pirkanmaa (1998)
- 17 Hannu Pirkola
RAKENNERAHASTOT
– ohjelmien valmistelu, täytäntöönpano ja valvonta (1998)
- 18 Marja-Liisa Nyholm–Heikki Suominen
PALVELUVERKOSSA YÖTÄPÄIVÄÄ (1999)
- 19 Jarmo J. Hukka–Tapio S. Katko
YKSITYISTÄMINEN VESIHUOLLOSSA? (1999)
- 20 Salme Näsi–Juha Keurulainen
KUNNAN KIRJANPITOUUDISTUS (1999)
- 21 Heikki Heikkilä–Risto Kunelius
JULKISUUSKOE
Kansalaiskeskustelun opetuksia koneistoille (2000)
- 22 Marjaana Kopperi
VASTUU HYVINVOINNISTA (2000)
- 23 Lauri Hautamäki
MAASEUDUN MENESTYJÄT
Yritykset kehityksen vetureina (2000)
- 24 Paavo Okko–Asko Miettälä–Elias Oikarinen
MUUTTOLIIKE PAKOTTAA RAKENNEMUUTOKSEEN (2000)
- 25 Olavi Borg
TIEDON VAJE KUNNISSA (2000)
- 26 Max Arhippainen–Perttu Pyykkönen
KIINTEISTÖVERO KUNNALLISTALOUEDESSA (2000)
- 27 Petri Böckerman
TYÖPAIKKOJEN SYNTYMINEN
JA HÄVIÄMINEN MAAKUNNISSA (2001)
- 28 Aimo Ryytänen
KUNTAYHTEISÖN JOHTAMINEN (2001)

- 29 Ilkka Ruostetsaari–Jari Holttinen
LUOTTAMUSHENKILÖ JA VALTA
Edustuksellisen kunnallisdemokratian mahdollisuudet (2001)
- 30 Terho Pursiainen
KUNTAETIIKKA
Kunnallisen arvokeskustelun kritiikkiä (2001)
- 31 Timo Tohmo–Jari Ritsilä–Tuomo Nenonen–Mika Haapanen
JARRUA MUUTTOLIIKKEELLE (2001)
- 32 Arvo Myllymäki–Eija Tetri
RAHA-AUTOMAATTIYHDISTYS KANSALAISSPÄLVELUJEN
RAHOITTAJANA (2001)
- 33 Anu Pekki–Tuula Tamminen
LAPSEN EHDOKKAILLA (2002)

Kunnallisalan kehittämissäätiö KAKS rahoittaa kuntia palvelevaa tutkimus- ja kehittämistoimintaa. Tavoitteena on näin tukea kuntien itsehallintoa ja parantaa niiden toimintamahdollisuuksia.

Rahoitamme hankkeita ja tutkimuksia, joiden arvioimme olevan kuntien tulevaisuuden kannalta keskeisimpiä. Tuloksien tulee olla sovellettavissa käytäntöön. Rahoitettavilta hankkeilta edellytetään ennakkoluultonta ja uutta uraa luovaa otetta.

Säätiöllä on *Polemiikki*-niminen asiakaslehti ja kaksi julkaisusarjaa:

Polemia-sarja, jossa käsitellään kunnille tärkeitä strategisia kysymyksiä ajattelua herättävällä tavalla.

Tutkimusjulkaisut-sarja, jossa julkaistaan osa säätiön rahoittamista tutkimuksista. Pääosa säätiön rahoittamista tutkimuksista julkaistaan teki-jätahon omissa julkaisusarjoissa.

Toimintamme ja julkaisumme esitellään tarkasti kotisivuillamme www.kaks.fi.

Vuonna 1990 perustettu itsenäinen säätiö rahoittaa toimintansa sijoitus-tuotoilla.

Osoite	Kasarmikatu 23 A 15 00130 Helsinki
Puhelin	(09) 6226 570
Telekopio	(09) 6226 5710
Asiamies	Lasse Ristikartano, (09) 6226 5720
Tutkimusasiames	Veli Pelkonen, (09) 6226 5740
Taloudenhoitaja	Tuulikki Saarinen, (09) 6226 5730
Taloussihteeri	Anja Kirves, (09) 6226 5750

Tutustu kotisivuihimme (www.kaks.fi)!